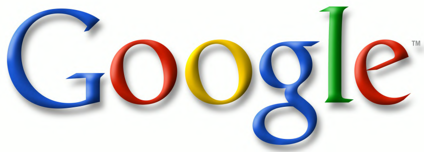

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Slav 8380.23

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

BOUGHT FROM THE

AMEY RICHMOND SHELDON
FUND

BORBA HRVATAH

S MONGOLI I TATARI.

POVJESTNO-KRITIČNA RAZPRAVA

od

Ivana Kukuljevića Sakcinskoga.

Naklada
knjižare Mučnjak i Senftleben
u Zagrebu.

Kukuljević

BORBA HRVATAH

S MONGOLI I TATARI.

POVJESTNO-KRITIČNA RAZPRAVA

od

Ivana Kukuljevića Sakcinskoga.

Milan pl. Marković
29. VII. 87.

(SA DODATKOM IZVORNIH LISTINAH.)

NAKLADOM I BRZOTISKOM A. JAKIĆA.

U Zagrebu 1863.

Slav 8380.23

Sheldon fd

Predgovor.

Neima sumnje, da je nenadana navala divljih ordijah mongolskih i tatarskih u 13. vieku, za svu iztočnu Europu bila od pretužnih posljedicah. U nesretnih zemljah, koje posjetiše azijatski ovi poluvragovi, kako ih suvremeni pisci zovu, nestade za mnogo vremena svega, što narodom treba za viši duševni i gradjanski život, jer u razorenih gradovih, varoših i selih, u popaljenih monastirih i crkvah, bješe od njih uništeni ujedno i svi pismeni spomenici, bješe pogaženo svako živahnije kretanje čovječega uma. Nad nebrojenimi grobovi ubijenih, usred pustih razvalinah i ruševinah, nepreostà ostavšim na životu drugo, do plača i žalovanja, do robstva ili podivljenoga živovanja.

Na nesreću slavenskoga plemena, bijahu uprav one europejske zemlje, što ih posjetiše Tatari, većom stranom slavenske, kao što bijahu slavenske i one neizmierne prostorine, koje pogaziše prije Tatarah, azijatski, Tatarom srodni, čopori Hunah, Avarah i Magjarah, a izza Tatarah, nemila divljač turska.

Nije dakle čudo, što gradjanski i duševni život razkomadanih plemenah slavenskih, priličan više trzanju nego li istinitomu životu, u povjestnici narodah zastrt leži mnogo vjekovah gustom koprenom; nije čudo, što nít narodnoga neodvisnoga života slavenskoga, toliko putah prekinuta, uzprkos silnoga nastojanja pojedinih plemenah slavenskih, nemogaše nikada dovoljno ojačati.

Ali tim više moramo se diviti, što ini, sretniji susjedni Slavenom narodi, kojih sudba bijaše s našimi zgodami gusto propletena, neobzirući se na slavenske zgode, ni na slavenska djela, mnogo vremena, narod slavenski smatrahu kao da ga ni neima, mimoišav šutanjem u spomenicih svojih najslavnija djela slavenskih plemenah.

Na ovu njihovu žalostnu za nas krivnju, mogu se pako potužiti ponajbolje Hrvati i južni Slaveni u obće, kojim u ljetopisih i povjestnicah zapadnih narodah, sve do najnovijega vremena, jedva ima traga.

*

Tako nestekoše ni tri velika historička djela Hrvatah, po imenu: borba s Avari, s Tatari i Turci, koja djela duboko zasiecaju u poviest razvitka duševnoga i gradjanskoga svih narodah zapadne Europe, još u nijednom pismenom spomeniku učenih zapadnjakah, zasluženoga uvaženja; dapače, ako se gdjegod i govori o pojedinomu kojemu od ovieh činah, spominje se samo mimogred, bez pravoga znanja i priznanja.

Nu od svih povjestnih dielah naroda hrvatskoga, ponajmanje je poznata učenomu svietu borba Hrvatah s Tatari, koja ipak, pokraj borbe Čehah, po našem barem osvjedočenju, ponajviše zaprieči opustošenje zapadne Europe i uništenje zapadne prosvjete od divljih sve razorivajućih čoporah tatarskih.

Oskudicu poznanja orijaške ove borbe malenoga našega naroda, kod najslavnijih povjestnikah inih narodah, možemo izpričati jedino time, što sve do najnovijega vremena, manjkaše književnih izvorah, koji bi mogli bili potanko razjasniti ovu borbu. Jedina dva suvremena pisca 13. vieka, Roger, kanonik varadinski, a kašnje nadbiskup spljetski, i Toma, naddjakon spljetski, pobilježiše ponješto o toj borbi; ali dočim je prvi opisao većom stranom samo ono, što je u Ugarskoj ili sám kao sužanj tatarski doživio, ili od ugarskih bjegunacah slušao, bilježio je drugi, u svojoj poviesti solinskoj, ili bolje rekuć spljetskoj, većom stranom samo ono, što se zgodilo u najbližoj okolici spljetskoj.

Točnija historička iztraživanja, te izdavanje i sabiranje izvornih, do sad nepoznatih listinah, otvoriše napokon u najnovije vrieme takove nepobitne podatke, kojimi se može kritično dokazati slavna borba i pobjeda Hrvatah nad groznimi Tatari, o kojoj do sada, samo narodne naše priče pričahu, a njeki domaći pisci, veoma na kratkom, spominjahu.

U ovoj razpravi, trudio sam se dakle, da uzmognem dokazati rečenu borbu i pobjedu otacah naših, upotriebiti, što više mogućom točnoštju i podpunoštju, sve dosad poznate inostrane i domaće izvore, uz koje su mi služile za razjasnjenje i dokazivanje rečenoga, mnoge dosad sasvim nepoznate listine, te s toga predajem dielce ovo mirnom savještju u ruke učenoga svieta, budući uvjeren, da se o upitnom predmetu, za sada barem, dok nam ini sakriveni možebit podatci još nisu odkriti, mnogo više kazati nemože.

U Zagrebu dne 7. prosinca 1862.

I. K. S.

I.

Na odmaku prve polovice trinaestoga vieka uzdrhtà sva Europa pred narodom azijatskim, do tada u povjestnici jedva po imenu poznatim, a to bijaše narod Mongolah, sjedinjen s ordijami tatarskimi.

Iz divljačnih visočinah sjeverne Azije, te izpod izvora rieke Amura, strovali se oko g. 1206, poput silne nenadane poplavice, strašni Temudžin, sin Jesukaja, pod imenom Džingis kana (t. j. najvećega kana), sa nebrojenimi četami groznih svojih podložnikah, na sve susjedne zemlje i narode, zagroziv se podjarmljenjem svemu tada poznatomu i nepoznatomu svietu.

Tečajem dvadeset godinah svojega kanstva (1206-1227), razori Džingiskan, uzprkos goleme zaprieke čudnovatih zidinah kitajskih, neizmierno carstvo kitajsko, kojemu se nezna u povjestnici početo, niti se može nagadjati njegov dospietak. Ujedno predobi krasne zemlje medju jezerom Arulskim i riekami Indom i Tigrom, gdje je cvalo tada ponosito sultanstvo Kuvaresm i Korasan pod Ala-Ebdin Muhamedom, sa slavnimi gradovi Bucharom i Samarkandom.

Persija, sa svojom velikom stolicom i sa čuvenimi pjesnici, padè smrvena pod noge njegove.

Rusi, bješe njim pobijeni na rieci Kalki [1]) (16 Lipnja 1224). Sedam narodah nuz azovsko more skuči se pod njegov jaram, dočim pobijeni Polovci ili Kumani, izza pogubljene slobode, svoje utočište potražiše u Rusiji i u Vlaškoj.

Ista velika Indija uztrepti pred Džingiskanovim mačem, a i sav bi sviet poćutio bio doista groznu moć gospodstva njegova, da mu daljnim korakom neučini konac svesilna smrt (u Tangutu dne 18 Kolovoza 1227), u 72 godini njegova života, a u 24 godini strahovita gospodovanja.

Ali želje i namjere svoga silovitoga otca prisvoji takodjer sin mu Ogotaj (Ügedaj, Ugadaj) kao nasljednik mu na stolici velikoga kanstva.

Zapovjedajući vojskom od 1.500.000 vojnikah, nastavi ponajprije pobjede svoga otca u Aziji, nad kitajskimi i persijskimi narodi; a zatiem poslà Batu kana od Kipčaka, sina najstarijega svoga tad jur pokojnoga brata Džudžija, da uzpokori ratoborne bugarske narode na Jajki i Volgi, sa zemljom Polovskom.

---

[1]) Kalka, sadašnja Kaleža, u guverniji Ekaterinoslavskoj, nedaleko od Mariopola.

(1228 i 1236); da razori pokrajine nuz hvalinsko more, te da uništi u prostranoj Rusiji slabo gospodstvo nesložnih medju sobom velikih i malih knezovah. Batu, sa svojim stričevićem Mankuom, sinom Tulaja, najmladjega brata Ogotajeva, navali g. 1237 sa tri sto tisućah vojnikah preko rieke Volge, kroz guste šume i visoke planine u Rusiju, a ponajprije u kneževinu Rjezansku.

Doskora osvoje Mongoli gradove Pronsk, Bjelgorod, Iželavec, a napokon i veliki Rjezan, (21 Prosinca 1237), ubivši kneza Jurja Ingvorovića sa njegovom ženom i materom i sa množtvom boljarah i pučanah. [2])

Žedni gledati najstrašnije muke i očajavanja ljudska, nabijahu Mongoli siromašne sužnje ruske na kolce; vežući im ruke na ledja, strieljahu, kao u nišan, otrovne svoje strelice u njihova srdca. Hramove božje rušeći i poganeći, oskvrnjivahu u njih mlade kaludjerice, kao i plemenite gospodje i djevice, na oči svezanih njihovih suprugah i roditeljah. Ženam rezahu dojke, mužkim kidahu utrobu, guleći im kožu sa živa tiela. Drugim ubadahu igle za nokte, izmišljavajući vazda novije i groznije muke.

Svetjenici ruski umirahu na posvetjenih mjestih, usried plama i ruševinah, a s krvlju ubijenih škropljahu divljaci mongolski crkvene oltare.

Sav grad Rjezan, sa susjednimi seli i samostani, pretvoren bi od Mongolah za tinji časak u prah i pepeo, te neostà u gradu otvorena oka, koje bi kadro bilo zaplakati nad zatvorenima očima sugradjanah svojih. [3]) Od mnogobrojnoga stanovništva rjezanskoga, učiniše Mongoli samo jedno mrtvo truplo, iz plodne okolice, divljačnu pustinju; i taj njihov čin bijaše predteča užasne surovosti, kojom napredovahu samimi skoro slavenskimi zemljami, proti nesložnoj krštjanskoj Europi.

Doskora zatiem izgubiše Rusi bitku kod grada Kolomne na Oki, u kojoj bi smrtno ranjen Kjulkjan, stric Batov, nu š njime padè i knez Roman Ingvorović, netjak kneza Jurja Rjezanskoga, bivši tu ubijen sa većom stranom svojé tjelesne straže. Gradovi Moskva s vojevodom Filipom Njankom i ponositi Suždal, padoše za Kolomnom, bivši popaljeni od Bata. Isti Vladimir, s novim i pećernim gradom, stolica velikoga kneza Jurja Vsevolodića, podleže divljoj sili mongolskoj, i pokopà pod svojim pepelom biskupa Mitrofana, vojevodu Petra Osljadjukovića, te hrabre sinove velikoga kneza Jurja, Vsevoloda i Mstislava, sa ženom, kćerami, snahami i unućadi. (7 veljače 1238).

Za Vladimirom sliedjaše u propast 14 velikokneževskih gradovah, u rostovskoj i suždalskoj strani, a medju njimi: Jurjev, Perejaslavl, Dmitrov, Tvjer, Toržek, Kašin, Volok, Konjatin, Gorodec na Volgi, Rostov, Jaroslavl. Na rieci Siti, u sadašnjoj guberniji Tverskoj, padè napokon u bitki dne 4 ožujka 1238 veliki knez vladimirski Juri Vsevolodić, s knezom Vasiljkom Konstantinovićem. [4])

---

[2]) Троицкая лјетопис. У Полное собраніе русск. лѣтописеи. Ст. Ретерсбург 1846. Т. II. п. 222.
[3]) Karamzin i Hammer Purgstall Geschichte der goldenen Horde in Kiptschak. p. 102.
[4]) Соловѣв Сергѣи. Исторія Россіи. Москва 1857. Том. III. стр. 175.

Jedini grad Kozelsk branio se je slavno sa svojim mladim knezom Vasiljem Olgovićem dva mjeseca proti Mongolom, dok napokon, iza silnoga krvoprolitja, mongolski vodje Vuri (Buri) i Kadan, grad na juriš neosvojiše, nadjenuv mu ime „mogu bolgun" t. j. zli grad, s toga, što su ovdje pala tri sina mongolskoga vodje Tamiša, s nebrojenom množinom ostalih Tatarah. [5])

Astrahanski Polovci ili Kumani bijahu medjutim od Mongolah napadnuti i sa svojim Kanom Kotjanom (Kutenom), tastom Mistislava Mistislavića, kneza Haličkoga, napred potjerani. Isto tako bijahu Bugari konačno podjarmljeni i njihov grad Veliki razoren [6]).

Novi veliki knez Jaroslav Vsevolodić dobi medjutim vremena da sabere svoju vojsku i protjera iz svoje zemlje Litvane, koji, čuvši o pobjedah Mongolah i Tatarah, bješe osvojili okolicu Smolensku. Ali u zalud bijaše napor velikoga kneza, da natjera u slogu knezove južne Ruske, za svetu borbu proti najžešćemu neprijatelju obćenite svoje domovine. Svakomu od njih bijaše stalo više do koristi osobne, nego li do obćenite, i to upropasti konačno zemlju rusku.

U medjusobnom ratu zaboraviše Rusi na silne Mongole i Tatare, koji medjutim s Kumani pobjedonosno vojevahu, dočim su knezovi ruski jedan drugoga proganjali, a njeki utočište tražili kod Ugrah, kod Poljakah i Litvanah.

Godine 1239. nadvladà Batu konačno, u pustarah astrakanskih, kana kumanskoga Kotjana (Kutjena), koji sa 40,000 svojih podložnikah pobježè u Ugarsku, dočim je 10,000 Kumanah, bugarski car Jovan Asjen pod svoju plaću kao vojnike primio [7]). Mongoli, vrativši se izza pobjede nad Kumani, natrag u Rusiju, navališe na južne zemlje ruske; razvalivši do temelja grad Perejaslavl, upalivši Černigov, odkuda knez Mistislav Glebović jedva u Ugarsku uteče, razoriše zatiem gradove Murom, Kljaznu, Gorohovec i svu zemlju mordovsku [8]).

Druge godine (6. prosinca 1240.) pade i starodavni bogati grad Kijev, majka gradovah ruskih, kolievka vjere krštjanske i stolica prosvjete ruske, izza kako je poslie sramnoga biega knezovah Mihalja Vsevolodovića i Danila Haličkoga [9]), neumrli boljar Dimitrije, grad najvećom hrabroštju branio, nemogavši ga ipak spasiti od mongolske sile [10]).

Čuvši Batu da su južnoruski knezovi pobjegli u Ugarsku, naumi poći za njimi u potjeru, te navali na kneževinu haličku i vladimirsku. Osvojivši prevarom gradove Ladišin na Bugu i Kamenec, ode razbijenom vojskom izpod Kremenca, kojega nije mogao predobiti; nu razorivši gradove Halič, Vla-

---

[5]) Лаврентиевская и Троицкая Љетопис, 1238.

[6]) Лаврентиевская Љетопис. 1236.

[7]) Fessler. Geschichte von Ungern. Th. II. p. 488.

[8]) Лаврентиевская Љетопис. 1239.

[9]) Oba pobjegoše u Ugarsku.

[10]) Prastari, velikoliepni Kijev, kojim se današnji grad ni glede veličine, ni glede krasote nemože sravniti, ležaše izza osvojenja tatarskoga, deset godinah opustošen, bez žiteljah, u razvalinah i podrtinah. Grobovi velike Olge i svetoga Vladimira bijahu od Mongolah

dimir, Kolovjašnju, Červenc i Gadališće, sa mnogo drugih, nasrne na nesložnu od njegda zemlju Poljsku.

U tužnom stanju ostavi Batu za njeko vrieme Rusiju, gdje je pogazivši sav narod, opustošio bogate gradove i plodne zemlje, uništio cvatuću trgovinu, obrtnost i prosvietu, porušio slavnu stolicu kneza Rurika, kojoj na sjeveru, glede veličine i snage, preko tri sto osamdeset godinah takmene nebiaše; pretvorivši ohole i silne knezove, sa svimi njihovimi boljari i podložnici, u tužne i podle robove, koji se u napredak, do dvie sto dvadeset godinah, morahu klanjati pred stolicom Kanah mongolskih, kao pred kumirom poganskim.

Upaliv gradove Ljublin i Zavihost, predjoše Mongoli i Tatari zimi god. 1240. preko Visle u okolicu sandomirsku, osvojiše grad i tvrdju Sandomir, oplieniše samostan cistercitski Koprivnicu, poubivši tu sve redovnike, te se približavahu slavnomu Krakovu, u isto doba, kad je Vladimir vojevoda krakovski u selu Kalini sa svojim plemstvom zbor zborio.

Bivši Tatari samo sedam miljah daleko od Krakova, vratiše se kod Vislice i Skarmierza iz nenada natrag u Rusiju, te se pobiše na putu s krakovskim vojevodom Vladimirom, kod sela Turska, jednu milju daleko od Polanca na rieci Čarnoj [11]).

Nu doskora se vrati Batu još s većom vojskom iz Rusije u Poljsku, razdielivši pod Sandomirom čitavu ogromnu množinu svojih vojnikah na četvero [12]). Jednu stranu vojske odpremi pod zapovjedničtvom Kadanovim u veliku Poljsku, Kujaviju i u Erdeljsku; drugu, pod Petom ili Bedaj-Boguturom, odpravi u Slezku, Moravsku i Česku; treća ode proti Krakovu, harajući sve oko riekah Ižilce i Kanone, te oplieniv gradove Pravdočin i Ržehov, od kojega vremena nazvahu Poljaci cestu pokraj Ižilce drumom tatarskim ili Batuvim [13]). Sám Batu odputi se s četvrtom najvećom vojskom, pokraj Ižilce rieke, preko Karpatskih gorah u Ugarsku.

Kod sela Hmelnika, dočeka Kadana Vladimir vojevoda i Klement Kastelan krakovski, s Pakoslovom vojevodom sandomirskim i Jakovom Raciborovićem Jastrebom, sinom Kastelana sandomirskog, zametnuvši kod Sidlova nad Hmelnikom s Tatari žestoki boj.

Silno pretežnija vojska tatarska održà i ovdje pobjedu, koja ustraši na toliko poljskoga kralja Boleslava stidljivoga, da je bez obzira, sa svojom

takodjer razoreni; a u 14 i 15. stoljetju predstavljao je njegdašnji veliki grad još uvjek biedno malo selo, sa njekoliko žiteljah. (Закревски Ник. Љетопис и описанје города Киева. У Чтенјах въ. имп. обществѣ исторіи и древностей россійских при московскомъ универс. Москва 1858. стр. 23.)

[11]) Kronika Marina Bielskiego. Wydanie Kaz. Joz. Turowskiego. Sanok 1845. Tom. I. str. 277—278.

[12]) Dlugoš. Car Friderik II. u svom pismu, poslanom kralju englezkomu, svjedoči naprotiv, da se tatarska vojska razdielila na troje. Jedna za Poljsku, druga za Česku, treća za Ugarsku i Austriju.

[13]) Dlugoš. Lib. VII. Kromer. Libr. VIII.

ženom Kunegundom (Kunhutom) i s materom Grimislavom pobjegao iz Krakova u Ugarsku, k svomu tastu kralju Beli IV., odkuda je kašnje u moravski samostan Velehrad utekao, dočim su se podložnici njegovi raztrkali na sve strane, po Slezkoj, Českoj i Ugarskoj, ili se posakrili u bližnjih šumah, gorah i pećinah [14]).

Starodavni, veliki grad Krakov, njegdašnja stolica velike Hrvatske, ostavši zapuštjen od stanovnikah, bì popaljen i razoren od Tatarah, na samu pepelnicu dne 3. veljače 1241. [15]). Gradovi Ratibor i Vratislav u Slezkoj, kamo bješe Tatari prodrli preko Odre, i to uzprkos hrabroga opiranja Mječislava Kazimirovića, kneza ratiborskog i opolskog, premda od Tatarah jurišani i stranom spaljeni, bješe ipak spašeni od konačnoga poraza i razsutja, jer Peta (Bedaj), koji biaše do tuda dopro, htjede što prije, te iz nenada dostići krštjansku vojsku, koju u hitrini sabrà vojevoda vratislavski Henrik pobožni, šurjak českoga kralja Vaclava. [16]) Ali jur dne 9. travnja 1241. dovršena bi velika, po sve krštjane nesretna bitka na Dobrom polju kod Legnice. Tu poginuše slavno vojevoda Henrik pobožni i knez Boleslav, nazvan Šepova, zadnji od českoga plemena Depolticah. Tu padoše Klement kastelan glogovski, Konrad Konradović, Ivan Glanović, dva Vrbna, i trideset četiri Rotkirha. Tu bješe hametom potučene čete poljske s knezom Subislavom, šlezke s vojevodom Mječislavom, i njemačkih vitezovah križarskih sa svojim meštrom Poppom, koje se čete bješe sjedinile sa slavenskom vojskom, sabranom u Poljskoj i Slezkoj, na obranu krsta, slobode i europejske prosvjete proti najdivljemu barbarstvu mongolskom. Oko deset hiljadah vojnikah krštjanskih, ponajviše slavenskih, omasti zemlju Dobroga polja sa svojom krvlju, te od onoga vremena nazvaše Niemci ovo polje Wahlstadtom, t. j. razbojištem.

Glas o strašnoj ovoj bitki, u kojoj bijaše vojska tatarska petnaest putah veća od krštjanske, uzdrma sve europejske države.

Njemačka uzdrhtà, jer od tada bijaše otvoren put Tatarom u sve njemačke zemlje, budući da je car Friderik II. sa svojom vojskom, sabranom iz čitave Njemačke, s papinskim ratom u Italiji dovoljno zabavljen bio.

Jakost, dižućih se na poziv pape i njemačkoga kralja Konrada proti Tatarom četah križarskih, oslabi opako djelovanje zanešenih rimskim fanatizmom njemačkih svetjenikah, koji su pozivali križare u borbu za papu, proti caru Frideriku, razglasujuć o njemu, da je pozvao u svoju pomoć Mongole i Tatare proti papi. [17])

Jedini česki kralj Vaclav II., došav prekasno u Slezku, da bije boj na Legnici, trudio se je ne samo pismeno pozivati sve krštjanske vladare na pomoć

---

[14]) Kronika M. Bielskiego.

[15]) Dlugoš.

[16]) Imajući za ženu Anu, sestru kralja Vaclava, koja iz Vratislave pobježe pred Tatari u grad Krosni.

[17]) Pfaff Adam. Deutsche Geschichte. Braunschweig. 1854. B. II. p. 442.

proti predstojećoj opasnosti, već se i junački odvažio dočekati oružanom rukom Tatare na granicah zemlje svoje, zapriečiv im put preko krkonošnih planinah, utvrdivši ujedno Prag, i sabravši oda svih stranah silne čete, s kojimi je odbijao Tatare na više miestah od granicah českih.

Peta, (Bedaj) vidivši izza pobjede legničke, da nemože prodrieti u Česku preko Krkonošah, [18]) krenù drugim putem u nesretnu oda svih stranah otvorenu Moravsku, koju skoro čitavu pohara, razorivši gradove Opavu, Benešov, Brunthal, Granice, Lipnik, Prerov, Gradišće sa samostanom itd., dok napokom kod Olomuca, isto tako kao kod Kozelskoga grada i Kremenca, slavenski mač neslomi strašnu silu mongolskih nebrojenih četah, ubivši im tu kanovića Bajdara, sina Džagatajeva. [19])

II.

Jur mnogo prije bitkah kod Legnice i Olomuca, bijahu tatarski vodje Batu i Kadan prodrli u Ugarsku, ovaj preko Vlaške, Erdeljske i Bugarske, [20]) a Batu preko ruskih vratah kod Munkača, u marmaroškoj županiji.

Kralj ugarski Bela IV, čuvši od nesretnih bjegunacah ruskih i poljskih strahoviti udes zemaljah njihovih, poslà odmah nadvornika svoga Dioniša Hedervara s vojskom u Karpatske gore, da zaprieči tude Tatarom prelaz preko granice ugarske. Ali uzprkos načinjenim u hitrini umjetnim obkopom i šumskim zasiekam, provali Batukan sa svojom vojskom preko granice, poslavši 40,000 sjekirašah naprìed, da odstrane sve načinjene zapreke.

---

[18]) Palacky Fr. Děiny národu českého. Dila I. č. 2. str. 171—173. — Secunda pars (Tartarorum) Bohemiae fines ingressa est et agressa substitit, rege illius terrae cum suis comitibus viriliter occurrente. Pismo cara Friderika II. kralju Englezkomu. Erben. Regesta Boh. et Mor. p. 495. n. 1052. Fejér Cod. Dipl. R. Hung. T. IV. 1. str. 222.

[19]) Jireček J. Die Echtheit der Königinhofer Handschrift. Prag. 1862. p. 162. U novije doba podigli su se njeki njemački glasovi proti slavnoj pobjedi Moravljanah nad Tatari kod Olomuca, i zajedno proti opjevanom u kralodvorskom rukopisu junačtvu Jaroslava Zvjezdogorskog, tvrdeći: da se rečena pobjeda olomučka ima pripisati kasnijemu vremenu, naime godini 1254., kad su Kumani s Ugri pod Belom IV. navalili u Moravsku, kao što su to tvrdili jur Hajek i Pubička. gl. Schwammel. Uiber die angebliche Mongolen - Niederlage bei Olmütz. Sietzungsberichte der kais. Akademie der Wiss. B. XXX. Heft I. 192 — 201. Nu proti ovomu tvrdjenju ustadoše bratja Jirečeki, dokazavši istinu pobjede Olomucke nad Tatari.

[20]) To sviedoči sám kralj Bela IV. u svom pismu na papu Inocenca IV. g. 1254: „Videlicet in confinio Cumanorum ultra Danubium et Bulgarorum, per quem etiam locum tempore invasionis Regni nostri ad nos aditum habuit exercitus Tartarorum.“ Theiner. Vetera monumenta Historica Hung. Romae 1860. I. p. 231. Fejér. Cod. Dipl. T. IV. vol. II. p. 221.

Dne 12. ožujka 1241. zametne se na Karpatih prva bitka medju Ugri i Tatari, koji u kratko vrieme razbiše i razgnaše ugarsku vojsku. Nadvornik uteče jedva smrti i donese lično kralju u Budim žalostnu viest o dolazku Mongolah i Tatarah, dočim u čitavoj Ugarskoj bijaše sve još nepripravno na doček tih strašnih gostih.

Onim istim putem, kojim prije pol petoga stoljetja Madjari, njegdašnji susjedi Mongolah i Tatarah[21]), dopriešе iz pustarah kod Volge rieke u veliku moravsku državu, da razkole na dvoje slavenski sviet, prodrieše i nove azijatske ordije, na svojih krilatih konjih, da unište u Ugarskoj sa Slaveni i madjarsko pleme.

Dne 15. ožujka 1241. vidjevahu se jur pojedini čopori tatarski pred Peštom, tada velikim mjestom njemačkim. [22]) Dne 17. žujka osvojiše i popališe Tatari grad Vacov, a u isto doba natjeraše u njeku baru kod Šorokšara nadbiskupa koločkoga Ugrina ili Ugolina, koji je proti zabrani kraljevoj, sa malom četom svojih vojnikah sliepo nasrnuo na čopore tatarske, nu jedva samotret živu glavu odnese, dočim sve svoje vojnike izgubi.

Kralj Bela, sabravši nješto vojske iz okolice oštrogonske i stolnobiogradske, čekao je u Pešti na vojnike iz ostalih ugarskih županijah, te iz Hrvatske, odkuda je brat kraljev Koloman, bivši kralj halički, a tada vojevoda čitave Slavonije, svoju vojsku u Budim pozvao bio.

Početkom travnja mjeseca prodre i Kadan sa svojom vojskom iz Erdelja u Ugarsku, pošto je erdeljski grad Rudnu [23]) od njemačkih stanovnikah po predaji osvojio. U isto doba prodje tatarski vodja Subotaj preko rieke Sereta, navalivši na zemlje kumanskoga biskupa, koje ležahu u Vlaškoj, Moldavskoj i Erdeljskoj. [24])

III.

Prije nego nastavimo dalje poraze Ugrah i pobjede Tatarah, valja da svrnemo okom na tadašnje unutarnje stanje ugarske države.

---

[21]) Još u 13. vieku, uprav tada, kada se Mongoli spremahu u Europu (g. 1237.), živilo je u Aziji na rieci Volgi, zaostavše pleme madjarsko, u susjedstvu mongolskom, gdje ih posjeti papinski poslanik Julian, fratar reda sv. Dominika, koj znajući njihov jezik, njeko doba kod njih probavi. — Endlicher. Monumenta Arpadiana p. 152. Dudik. Iter Romanum. Vien. 1855. T. I. p. 326 — 330.

[22]) „Magna et ditissima theutonica villa, que Pesth dicitur.“ Rogerius. Miserabile Carmen. Endlicher Mon. Arpad. p. 266.

[23]) Tu bijahu tada, po sviedočanstvu Rogera, kraljevske srebrne rude, od kojih mjesto u staro doba slavensko svoje ime dobi.

[24]) Szabó Károly. Rogerius mester Váradi Kanonok siralmas éneke. Pest. 1861. p. 19. U opazci.

Još nebiaše proteklo pet godinah, odkako je po smrti Andrije II. njegov sin Bela IV., prije mladji kralj, stolicu kraljevsku zasjeo. (1236.) Da u svojoj kraljevini uvede bolji red i da razplodi prosvjetu, bijaše jedina težnja mladoga kralja. Ali sredstva, koja u tu svrhu poprimi, porodiše veliko nezadovoljstvo u zemlji, a ponajviše kod svemožnoga, za vrieme Andrijino veoma osiljenoga, plemstva i boljarstva.

Nehajući na prava, koja dobì plemstvo tako zvanom zlatnom pečatnicom kralja Andrije II, bijaše prva skrb Belina, da pogazi nadutost i razuzdanost najsilnijih plemićah. Odmah u prvom početku svoga kraljevanja kazni Bela IV. strogo one boljare, koji bijahu uzrokom obćenite nesreće državne i tužnoga nesporazumljenja medju njim, kao mladjim kraljem, i njegovim otcem. Želeći okriepiti moć kraljevsku, a oslabiti silu plemstva, izdade kralj zapovjed, da osim najvećih crkvenih i gradjanskih dostojanstvenikah, nitko po starom običaju u njegovu prisutju nesmije sedjeti, davši zažgati sve stolice velikašah i plemićah u sabornicah. Ujedno oduzme imanja i gradove svim onim, koji nemogahu dokazati, da su ih stekli pravednim i zakonitim putem; doćim poveća umaljenu vlast i obsjeg djelokruga velikieh županah, u tadašnjih 72 županijah.

U svom dvoru uvede kralj, poradi mnogobrojnih tužiteljah i moliteljah, takodjer novi red, dočim zabrani pristup pred svoje lice onim, koji su imali podnašati kojekakove neznatne molbe i tužbe, zapovjedivši, da se u napredak sve molbenice i pritužnice podnieti imadu njegovim dvorskim kancelarom. Napokon primì najvećim odlikovanjem u svoju kraljevinu do 40.000. azijatsko-kumanskih porodicah, koji u raznih stranah zemlje žiteljem raznih narodnostih velika nasilja počiniše, čime ogorči čitavo ostalo pučanstvo i sve ugarske narode, pošto je plemstvo, ponajviše madjarsko, jur poradi gorenavedenih naredbah, proti kralju razdraženo bilo.

Čini se dapače, da i mnogi crkveni dostojanstvenici rimske i grčke viere, [25]) nebijahu kralju privrženi, jedno s toga, što kralj nije zadosta branio njihove stare povlastice, izpovjednici pako rimske vjere radi toga, što je imao za ženu Mariju, umnu i liepu kćer grčkoga cara, a po njezinoj sestri za pašanca kralja bugarskoga Jovana Asjena, takodjer privrženika grčke vjere, proti kojemu rimski papa i njegovi legati kralja Belu često poticahu na krstonosni boj; nemotreći na to, da se mnogi od ugarskih rimskih svetjenikah ni najmanje nisu ustručavali, Židove, Muhamedance, i poganske Kumane na ugarskoj zemlji ne samo trpjeti, nego su ih još, u podanih im po kralju povlasticah, glede trgovine, najmovine mitnicah, solarinah i raznih državnih daćah, krepko podupirali.

Ovo obće nezadovoljstvo, koje bijaše u Ugarskoj do tolike ogorčenosti mah preotelo, da su njeki boljari istu krunu ugarsku nudili častoljubivomu i taštomu vojevodi austrijskomu Frideriku ratobornomu, dočim drugi namišlja-

---

[25]) Za prvih Arpadovacah bijaše u Ugarskoj mnogo naroda iztočne vjere od svih narodnostih.

vahu pozvati na prestolje ugarsko njemačkoga cara Friderika II, nebijaše ni malo prestalo, kada dopre prvi glas u Ugarsku, da su Mongoli i Tatari prekoračili granicu zemlje.

IV.

Jur gaziše kopita mongolskih konjah gornju Ugarsku i Erdeljsku, a još nehtjede veća strana ugarskih plemićah i žiteljah odazvati se glasu svoga kralja, koji ih je zabadava pozivao, da izbave domovinu od skrajne propasti. Mnogi govorahu: „Neka mu pomognu sada novi njegovi prijatelji Kumani, koje pozvà u Ugarsku, proti narodom ugarskim.“ Drugi razprostranjivahu glasove: da viesti o Mongolih niesu drugo, nego izmišljene varke, s kojimi želi kralj i njeki njegovi privrženici priečiti ugarske biskupe, da neidu u Rim, kamo bijahu zvani od pape na crkveni obćeniti zbor. Najveća pako strana žiteljah bacala je svu krivnju približavajućih se opasnostih na Kumane, o kojih zavlada obćenito mnienje, da stoje u sporazumljenju s Rusi i Tatari, te da su došli u Ugarsku, da se upoznadu sa zemljom, s narodi i jezici, da uzmognu tim laglje otvorit im put u zemlju Ugarsku.

U tom položaju bijaše Ugarska, kad se prvi čopori tatarski pojaviše oko Pešte i Vacova.

Kralj Bela IV., pohitiv u Peštu, sabrà u hitnji nješto vojske oko sebe, i umnoža doskora vojenu svoju silu sa vojskom hrvatskom, došavšom onamo na poziv Kolomana, svoga vojevode, [26]) zatiem s četami Ugrina nadbiskupa oštrogonskoga.

U isto doba poslà kralj Stjepana Vanču, biskupa vacovskoga, sa dva kaptolska predstojnika od Oroda i Čanada, u susjednu Austriju, da mole pomoć od Friderika vojevode austrijskog, kojemu preporuči kralj ujedno svoju suprugu Mariju i jedinoga sina Stjepana, jedva dvie godine stara, poslavši ih takodjer u Austriju.

Friderik vojevoda dodje istinabog licem u Peštu, ali samo sa njekoliko vojnikah. [27]) On bijaše Ugrom više na štetu, negoli na korist. Kao čovjek nagle ćudi i vruće krvi, počè prvi, izza nadbiskupa koločkoga, bezuzpješno nasrtavati na predstraže tatarske, htijući sa svojom hrabroštju zadobiti pretežnost nad opreznim kraljem, koji biaše odlučio, prije svega sakupiti što veću silu, pa tek onda udariti na neprijatelja.

---

[26]) „Venit autem Colomanus Rex frater ejus cum omni potentatu suo.“ Thomas Archidiaconus Spalat. Historia Salonitana. Cap. XXXVII.

[27]) „Sed cum paucis, tanquam facti nescius et inermis.“ Rogerius Mis. Carmen.

Isti Friderik bijaše takodjer poticatelj i vodja onih razdraženih Ugrah i Niemacah, koji ubiše nevinoga kana kumanskoga Kutjena, sa čitavom porodicom, pošto ga je kralj, na sliepo zahtievanje i sumnjičenje puka, u Budimu zatvoriti dao.

Tužna posljedica toga prenagla čina bijaše, što su dolazeći u Peštu sa svih stranah kumanski vojnici, Ugrom krenuli ledja, sjediniv se s Tatari, prvašnjimi neprijatelji svojimi; na što je opet narod ugarski, po svih stranah zemlje, proganjati stao Kumane, i krvariti se sa ovimi svojimi novimi gosti, koje kao nesretne bjegunce, prije malo vremena, kralj najvećim gostoljubljem u zemlju primio bijaše.

Velika strana Kumanah, čuvši glas o smrti svoga kralja, ostavi doskora zatiem za uviek Ugarsku, preseliv se u Vlašku i Bugarsku, čim još prije ubiše biskupa čanadskoga Vasilja, razpršivši njegovu vojsku, sabranu proti Tatarom, i opustošivši veliku stranu doljne Ugarske i dolnje Slavonije. [28])

V.

Preko mjesec danah prodje, što su Mongoli i Tatari prodrli u Ugarsku, a još se vojska ugarska nije mogla sakupiti i spremiti na odvažnu bitku. U to doba poharaše neprijatelji, sjedinjeni s ugarskimi Kumani, veću stranu berežke, ungvarske, zemplinske, boršodske, tamiške i krašovske županije, kao što i svu Erdeljsku zemlju, te se počeše napokon, čuvši da je kralj ugarski krenuo s vojskom protiva njim, sakupljati oda svih stranah na velikoj pustari mohijskoj, koja se prostire po boršodskoj, heveškoj, abaujvarskoj i zemplinskoj županiji.

Ravna pustara Mohijska uzimlje prostor od dvanaest miljah u širini, te graniči od iztoka s tokajskimi vinogradi, od zapada s gustimi šumami diošgjörskimi, od sjevera diže se nad njom i nad svimi obližnjimi gorami, visoka planina Lomnica, pokrivena viečnom sivom maglom, na nevidivom vršiku, što se uzpinje nebu pod oblake. Rieka Šajov (ili Slana rieka) presieca ravnicu u dvie pole, te primajući u svoje korito vode Onod i Hernad, utiče četiri milje niže u Tisu. [29])

Dok se kralj Bela sa svojom vojskom od 65,000 vojnikah [30]) pomalo napred kretao, povukoše se Mongoli i Tatari natrag, izza Šajove rieke, utaborivši se na njezinoj lievoj obali, i sakupivši sve svoje odprije raztrkane sile u jednu, čekajući kraljevu vojsku.

---

[28]) Rogerius, Fessler, Engel, Mayláth M. Horvàth i ostali.

[29]) Mayláth. Geschichte der Magyaren. Regensburg 1852. T. 1. p. 181. — Hammer — Purgstall. Geschichte der goldenen Horde in Kiptschak. Pesth. 1840. p. 121.

[30]) Mathias Parisiensis p. 1150. Fejèr Codex Dipl. R. Hung. T. IV. v I. p. 286.

Po nesreći nebijaše u vodjah ugarske vojske mnogo ratne vještine. Sàm kralj, kao vrhovni vodja, bijaše čovjek miroljubiv i bojevom nevičan. [31])

Njegov brat Koloman, vodja hrvatske vojske, slovio je više s pobožnosti i vjeroljublja, negoli s ratnih i svjetskih poslovah. [32]) To isto moglo se reći i o visokih svetjenicih, što su većom stranom predstojali ugarskim četam. Ovo bijaše uzrok, da s ugarske strane, misao obrane i glavne bitke nebijaše na visoko osnovana, te je s toga Batu kan i vodja mongolski lahko mogao proricati svojim vojnikom, da će i opet pobiediti krštjane, saznavši još k tomu, kako se je krštjanska vojska, s ove strane Šajove, nevješto stisnula u maleni prostor, kao u tor, ogradivši svoj tabor s koli i izprepletavši kao gustom mrežom sav prostor taborišća svoga mnogobrojnimi užeti, kojimi čadori uz kolce bijahu privezani. [33])

Ova ugarska vojska, sastojeća iz raznih narodah, kao Madjarah, Slavenah, Kumanah, Niemacah itd. bijaše takodjer raznolika po duhu i oduševljenju. Mnogi od velmožah i plemićah željahu, da bude kralj pobiedjen, misleći tim pokoriti njegov oporni duh naprama plemstvu. Drugi smatrahu pobjedu nad azijatskimi barbari za najlaglju stvar, izsmjehavajući one, koji se strašiše bitke. Nu većoj strani manjkalo je za boj srdca i oduševljenja, [34]) a još više vještine.

Utaboriv se kralj s desne obale šajovske, odredi da svake noći jedna tisuća vojnikah na obali rieke ima čuvati prelaz preko vode i mosta i da se kao predstraža vojske smatrati ima. Ali uzprkos toj opreznoj naredbi, zateče svu vojsku nenadana viest o dolazku Tatarah, kad njekim večerom jedan ruski bjegunac, pobjegnuv od Tatarah, kralju prijavi, da će jur u istu noć neprijatelj navaliti na tabor ugarski. Na ovaj glas sabrà odmah vojevoda Koloman hrvatske svoje čete, i sjediniv se s junačkim nadbiskupom Ugrinom, podje u pó noći do mosta šajovskoga, gdje je doista nagazio na njeke čopore tatarske, koji bijahu prošli preko rieke. Na ove čopore navališe odmah naši jurišem, i protjeravši ih preko vode, poubiše i potopiše mnoge. Postaviv zatiem straže na most, vratiše se s velikim veseljem natrag u tabor, na što razveseliv se sva ugarska vojska, zaboravi na prieteću opasnost, odloži oružje i oklopje, te se podade razbludi i snu. Ali u istu noć dovedoše Mongoli sedam bojnih makinah na šajovski most, protjeraše naše straže, i prodjoše stranom preko mosta, a stranom pregaziše rieku niže mosta.

Ranom zorom drugoga dana obkoliše Mongoli i Tatari pod Batu kanom i Subutajem, u prilici konjske podkove, sav tabor ugarski. Nebrojene striele mongolske, što padahu iz nenada kao kiša i led na krštjansku vojsku, zajedno sa vikom bježećih stražarah, poremetiše u tinji časak svaki red u

---

[31]) Erat enim rex Bela pacificus et in proeliis minime fortunatus. Rogerius.

[32]) Fuit vir magis pietate et religione praeditus, quam in administrandis publicis rebus intentus. Thomas Archidiaconus Hist. Salonitana,

[33]) Thomas Archidiaconus Spalat. Historia Salonitana. Cap. XXXVII.

[34]) Cor et animum non habebant: veli Rogerius.

ugarskoj vojsci, a smetnja nastade tim veća, jer kod jednih nebijaše posluha, kod drugih je manjkalo sloge i porazumljenja, kod trećih, smetenih od sna, zavlada više strah negoli razbor, a mnogi mišljahu više na odmor, negoli na odpor, više na odjeću i na goj, negoli na sječu i na boj. [35]) S toga napredovahu i uzmicahu pojedine čete ugarske bez svake zapovjedi i bez potriebe, te obćeniti poraz bijaše naravna posljedica.

Jedini vojevoda Koloman, sa svojimi hrvatskimi četami, nije spavao i razbludjavao se s drugimi četami ugarskimi, nego došav jedva iz bitke, ostà pod oružjem čitavu noć, te nasrnù odmah na neprijatelja, kako prvu viku začù, s nadbiskupom Ugrinom i s meštrom božjakah, što je predvodio talijansku četu; i premda nemogaše odoljeti velikoj množini Mongolah, ponovi sa svojimi po drugi krat juriš na čopore neprijateljske, opiruć se njihovim groznim navalam i jurišem još i tada, kad sva vojska ugarska jur bježati stade.

Rečena slavna trojica, misleći da će ih ostali ugarski zapovjednici, osviestiv se od obćenitoga straha, podpomagati, borahu se kao lavi, skoro čitav dan s neprijateljem, ali se prevariše u svojoj nadi glede pomoći, jer Ugri uzmicahu sve dalje i dalje, a kad stigoše do glavne ceste, počeše jatomice bježati neslušajući ni kralja, ni svoje zapovjednike, od kojih veća strana ili u bitki ili u bjegu padè. Koloman i Ugrin, bivši smrtno ranjeni, te izgubivši trećega druga, meštra Božjakah, koji sa čitavom svojom četom na bojištu poginù, moradoše napokon takodjer sa svojimi četami uzmaknuti pred nebrojenom množinom neprijateljah, te ostavivši na bojnome polju do 56,000. mrtvih svojih drugovah [36]) moradoše pustiti pobjedonosnim Tatarom strašno gospodstvo nad udesom Ugarske. [37])

Ugarska vojska, što je bježala velikim drumom i prostranom ravnicom, potučena bi hametom; trupla poubijenih krštjanah ležahu na prostoru od dva dana hoda, poput jesenskoga listja ili nagomilana drvlja i kamenja, a krv

[35]) Thomas Archidiaconus. Hist. Salonit. Cap. XXXVII.

[36]) Vriedno je, da u svjedočanstvo hrabrosti vojske Kolomanove, ovdje navedem rieči suvremenoga Tome naddjakona; koj piše o tom boju ovako: „Attamen Colomanus Rex et Archiepiscopus et quidam magister militiae templi, ut strenuos decebat viros, non ut caeteri, se quieto sopori dederunt, sed totam noctem sub armis ducentes pervigiles, mox ut clamorem persentiunt, statim e castris erumpunt. Tunc militaribus armis accincti, et in unum cuneum conglobati, audacter in hostiles acies irruerunt, et cum eis aliquandiu multa fortitudine pugnaverunt. Sed cum essent paucissimi, respectu infinitae multitudinis Tartarorum, qui locustarum more paulatim ebulliebant de terra, pluribus iam de sua societate peremptis redierunt ad castra.“ Dalje veli: „Itaque tres Duces praedicti nullas sustinentes moras iterum exeuntes cum hostibus commiserunt. Tanta denique fortitudine inter confertissimas hostium catervas ferebatur Hugrinus, ut velut fulminis ictum magnum eo clamore vitarent, similiter et Colomanus, et Templarius cum suiš comilitonibus latinis magnas strages ex hostibus faciebant, sed impetum multitudinis iam non valentes suferre, Colomanus et Archiepiscopus acriter vulnerati vix evaserunt ad suos. Magister vero templarius com tota acie latinorum occubuit. Thomas Archid. Historia Salonitana. Cap. XXXVII.

[37]) Mathaeus Parisiensis. Erben Regesta Bohemiae. I. p. 502.

je pod njimi tekla, poput bujna potoka. [38]) Jedini ranjeni Koloman nehtjede sa svojimi udariti onim putem, kojim je tumarala ugarska vojska, [39]) nego mudro krene drugom stranom, naprama šumi, kamo konji tatarski tako lahko doprieti nemogoše, te dodje sretno do Pešte, gdje je gradjanom zabadava svjetovao, da nemisle na obranu u svom slabo utvrdjenom mjestu, već da za vremena traže spasenje preko Dunava. [40])

U družtvu bježećih Ugrah, bijaše i sám kralj Bela IV. tjeran bez odmora od čoporah tatarskih. Ali kao što u groznoj bitki šajovskoj, tako još više u veoma opasnoj potjeri tatarskoj, bijahu kralju najvjerniji druzi, dapače spasitelji, njeki plemeniti Slovaci i Hrvati, kojih imena sačuvaše suvremene listine, izdane samim kraljem Belom.

Medju hrabrimi, koji se proslaviše u samoj bitci na Šajovi, pripada prvo mjesto, poslie hrvatskoga vojevode Kolomana, kraljevskomu viernomu slugi Detriku sinu Moholovu, koji u istoj bitci kralja od smrti spasi, oprievši se junački njekojemu Tatarinu, koji je napao kralja, bivši tom prilikom smrtno ranjen. [41]) Zahvalni kralj Bela nadari ga god. 1248. radi toga čina njekimi imanji u šaroškoj županiji, na granici Poljskoj, odkuda je po svoj prilici isti Detrik i otac mu Mohol, rodom bio.

Isto tako hrabro stajaše uz kralja, kao nepomičan stup, (tamquam columna immobilis) Nikola župan Dubički, [42]) bijući se slavno s Tatari. [43])

Jednakom revnoštju i hrabroštju vojevaše kod Šajove, uz osobu kraljevu, tadašnji ban hrvatski Dioniš Vialka, čuvajući i braneći svoga kralja. [44])

---

[38]) Thomas Archidiaconus.

[39]) „Per quam hungarica natio lubricabat.“ veli Rogerius.

[40]) Peštanski stanovnici i ostali bjegunci, što su ondje tražili utočišta, nehtjedoše ili nemogoše poslušati savjeta Kolomanova, te platiše skupo svoje nehajstvo: jer Tatari došavši iznenada do Pešte osvojiše mjesto na juriš i poubiše preko 100,000 ljudih, u jedan dan. „Cum plusquam centum millia hominum saeva mors unius diei spatio et brevi loci termino deglutiret.“ veli Toma naddjakon.

[41]) „Et specialiter, cum conflictum iuxta fluvium Sayow, cum saeva gente Tartarorum habuissemus, idem Detricus (filius Mohol) cuidam adversa acie super nos irruenti viriliter se opposuit, et ab ipso crudeliter vulneratus, a morte nos liberavit.“ Veli sam Bela u povelji izdanoj g. 1248. v. Fejér Codex Dipl. Regni Hung. T. IV. v. II. p. 11.

[42]) Dubica grad, sada na granici turske hrvatske, bijaše u ono doba stolicom osobite županije, dobivši povlastice slobodnoga grada od vojevode Kolomana.

[43]) Idem namque, — tanquam columna immobilis nobis adhaerens, nunquam a nostro latere procul fuit, maxime tamen tempore irruptionis praedictorum Tartarorum in conflictu habito iuxta Sayo, cum eisdem nobis pro viribus adstitit laudabiliter praeliando“ veli kralj Bela u listini, kojom mu g. 1249 darovà brdo Šarsomljo u baranjskoj županiji, na kojem bijaše isti župan poslie odlazka Tatarah sagradio tvrdi grad. (Fejér Codex dipl. T. IV. v. II. p. 40) Baranjska županija sa šimedjskom i salajskom pripadala je tada pod vlast vojevode čitave Slavonije, kao što o tom svjedoči više listinah.

[44]) „In conflictu generali quod habuimus in Soyow cum gente pestiferra Tartarorum in tuicione persone nostre, sagax et strenuus extitit, laudabiliter preliando.“ Fejér Codex dipl. T. IV. Vol. I. p. 323.

Nemanje junačtvo pokazaše u istoj bitci, Abraham i Nikola, sinovi kneza Nikole, zatiem Toma i Bartol, sinovi kneza Tome, od plemena županah Moravačkih, zadobivši u boju smrtnih ranah. [45])

Uz ove vojevahu još Stjepan, od plemena knezovah Gadskih (Gačkih) kašnje ban hrvatski, koji u toj bitci jedva smrti uteče. [46]) Zatiem File, predstojnik česmanskoga kaptola i kancelar vojevode Kolomana, kao i Bogomir sin Subislavov, koji se je probio sa svojim kopljem kroz čopore neprijateljske, te pošto je nebrojene Tatare poubio, sám smrtno ranjen, jedva živ ostade. [47]); napokon proslavi se u hrvatskoj vojsci Kolomanovoj knez Filip, slavni branitelj Kalnika grada, i brat mu Detrik, sinovi Matejevi, od plemena Bebekah ili Bubekah, boreći se neprestano s Tatari, sve do konca bitke. Dva puta nasrne u tom boju Detrik, na čelu svojih, u sredinu dobro uredjene tatarske vojske, nu napokon poremetivši red neprijateljske vojske i izranivši i ubivši mnogo Tatarah, padè sám s ubijenoga svoga konja, te bi ljuto ranjen. [48])

U potjeri kraljevoj, proslaviše se opet svojom hrabroštju i odvažnoštju njeki junaci slavenski i hrvatski, koji su ostajali vazda kralju po boku, te su se odlikovali kao njegovi najvierniji čuvari i branitelji.

Tu bijaše Jernej Kneginečki, veliki župan varaždinski, koji u najvećoj potjeri i opasnosti kraljevoj, poda kralju svoga vlastitoga konja, i zaustavi one Tatare, što su tjerali kralja. U krvavom okršaju š njimi, zadobi mnogo ranah od kopija i strielah njihovih, te se jedva izbavi iz rukuh neprijateljskih. [49])

Uz kralja bijahu i dva slavenska brata Don i Barnaba, sinovi Ruga-

---

[45]) „Vulnera lethifera pro honore Coronae regiae acceptarunt" veli Bela. Fejér. Codex Dipl. T. IV. vol. I. p. 385. Gl. u dodatku listinu pod brojem VII.

[46]) Mikotzi. Series Banorum Dalm. Croatiae et Slavoniae. MSC. Gledaj u dodatku listinu pod brojem XI.

[47]) Fejér Codex dipl. R. Hung. T. IV. vol. I. p. 243.

[48]) „In prelio siquidem cum memoratis Tartaris commisso, cui personaliter interfuimus, ipsi in acie antedicti fratris nostri, conflictum cum parte adversa laudabiliter ineuntes (dicti fratres), ad belli exitum perstitere viriliter cum eodem; ubi denique praefatus Detricus potenter et patenter hostes agressus, et semel, secundo ante omnes, vibrata lancea ordinatam aciem irrumpens, post multorum stragem, post inflicta quam pluribus lethaliter vulnera,ipse quoque equo, cui insidebat, occiso, fuit graviter vulneratus." Fejér. Codex dipl. R. H. T. IV. vol. I. p. 288. Da je rečeni Detrik i brat mu Filip bio od plemena Bebekah ili Bubekah, svjedoči nam Vagner, u svom djelu: Colectanea Genealogico — historica illustrium Hungariae Familiarum. Posonii 1803. Dec. I p. 56 i Hormayr i Mednyanski. Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. J. 1825. p. 112. Isti Bebeki, dobivši od kralja Bele IV. g. 1243. velika imanja oko Šajova, s gradovi Plešcom ili Pleševicom (Pölsez Plesewez) i Četnekom, nazvaše se Bebeki od Plešca i Četneka. Dvojica od iste porodice, Emerik i Detrik Bubeki, bijahu u 14 vieku banovi hrvatski.

[49]) Gledaj listine u dodatku pod brojem XII i XIII.

čevi, koji su takodjer bježećemu kralju svoje konje dali, izloživ se tako smrtnoj opasnosti. [50])

Istu uslugu, kao Jernej i sinovi Rugačevi, učiniše kralju Beli i druga dva brata, Andrija, slovački nazvan Vanka, i Toma Forgači (Vorgači) iz turčanske stolice, podavši kralju u potjeri svoje konje, na što vojujući oba pješki, Toma pade od ruke neprijateljske, Andrija pako kralja preko Diošgjöra u grad svoj turčanski Znijov sretno dovede, i time od svake pogibelji spasi. [51])

Preko Karpatah, dalje preko Njitre grada i Požuna, odputi se zatiem kralj Bela u Austriju, kamo si je pratjen od oružanih njitranskih Slovakah, preko [52]) granice oružjem put prokrčio, i to pomoćju junačkoga kneza Detrika Bebeka, Matejeva sina; jerbo su tu stali neprijatelji (nezna se koji, nu valjda Niemci). [53]) U austrjiskom Hainburgu sastane se kralj sa svojom suprugom i sa sinom si; ali u vojevodi Frideriku nadje mjesto namišljena gostoljubiva prijatelja, ljuta osvetnika i nevitežkoga otimača, koji svoga nesretnoga gosta oplieni, lišiv ga i onoga blaga i dragocienostih, što je pred Tatari spasio. U ime naknade njekih starih ratnih uvriedah, morade mu još k tomu predati kralj tri županije ugarske, ležeće na austrijskoj medji. [54])

Sasvim drugom stranom krene poslie šajovske bitke hrvatski vojevoda Koloman. Iz Pešte udari preko Dunava sigurnim putem u šimedjsku županiju (Šumadiju), koja je tada pripadala njegovu vojvodstvu čitave Slavonije. [55]) U Segesdu na Knežini (Kaniža) odpočine ranjen i bolan od trudnoga puta, te dodje napokon polumrtav u Česmu (Začesanje.) tada znamenito mjesto kraj Česmice grada, gdje je prije malo vremena (1232) zagrebački biskup Stjepan

---

[50]) „Quod Don Barnabas et filii Rugach, nostram aceedentes presentiam — Consideratis serviciis ipsorum, que nobis tempore Tartarorum personaliter exhibuerunt, et dando nobis equum ipsorum, se mori relinquentes, terram Fay, ipsi Don et fratri suo Barnabe filiis Rugach dedimus.“ Fejèr. Codex Dipl. R. Hung. T. IV. v. I p, 286. Iz ovih se kraljevih riečih vidi, kako su griešili ugarski pisci, n. p. Katona, Cornelius, Mayláth, Szalay itd. kad su mjesto sinovah, samoga otca Rugača kao spasitelja kraljeva spominjali. Isto je tako pogrešna i ona priča Mayláthova, da su potomci ovih Rugačevih sinovah primili ime Fáy, s toga, što je tobože ranjeni Rugač, upitan od kralja: da li ga bole zadobivene rane? odgovorio madjarski: „bizony fáj“ doista bole; (Maylath Geschichte der Magyaren 1852. I p. 183.) dočim su potomci Rugačevi, po običaju onoga vremena, primili novo ime Fáy, od svoga novodobivenoga imanja. Od prastarih Rugačah, vuku lozu sadašnji grofovi Fáji.

[51]) Hormayr und Mednyansky. Taschenbuch für die Vaterländische Geschichte. 1822. p. 133. i 1827. p. 421.

[52]) „Nobisque ad maritima regni nostri fugientibus, ante faciem Tartarorum armatos homines ex se ipsis praebuerunt in conductum“ veli kralj Bela, u darovnici danoj Njitranom g. 1258. Fejer C. D. R. Hung. T. IV. v. II p. 456.

[53]) Fejèr. T. IV. v. I. p. 288.

[54]) Rogerius. Carmen Miserabile. §. 23.

[55]) Ova se je županija protezala za Arpadovcah sve do Moslavačkih gorah preko Drave, te se s toga njezini veliki župani spominjahu vazda u listinah vojevodah čitave Slavonije, pod kojih je upravom stajala ista županija, kao i Salajska i Baranjska s čitavom dolnjom Slavonijom.

utemeljio bio sbor kanonikah, sa krasnom sbornom crkvom sv. duha. U tom mjestu, umre takodjer Koloman tečajem iste godine 1241, nemogavši preboljeti ranah svojih, te bude zakopan u crkvi reda sv. Dominika, gdje mu staviše veličanstveni spomenik, koji su kašnje Tatari razorili. [56])

Kolomana su po svoj prilici pratili svi oni od njegove vojske, koji su š njime bili kod Šajove, a nisu pali. Medju timi bijaše njegov kancelar File (Filip) predstojnik kapitula zagrebačkoga, Dioniš ban hrvatski, Stjepan kašnje ban, knez Filip Bebek brat Detrikov, knezovi Avram i Nikola od Moravča itd. jer su se svi ovi, pokraj mnogih inih, proslavili i kašnje u primorskom boju.

VI.

Uvriedjeni Friderikom kralj Bela IV. izbavivši se iz rukuh negostoljubivoga i pohlepnoga vojevode, kao što smo spomenuli, pohiti zajedno sa svojom porodicom, pun tuge i jada, preko Ugarske, u zemlju Hrvatsku, gdje je njegda kao vojevoda čitave Slavonije, sproveo mnogo liepih danah mladosti svoje, i gdje je imao množinu privrženikah.

Došavši, preko Segežda, gdje je nješto bježećih iz Ugarske viernih sakupio, [57]) početkom mjeseca svibnja 1241. sa čitavom porodicom i pratnjom u Zagreb, ostà u tom gradu i u njegovoj okolici, do deset mjesecih. [58])

Dne 18 svibnja izviesti Bela pismom u Zagrebu pisanim papu Gregora IX. o groznoj navali i o nečovječnom haranju Tatarah, moleći ga, kao vierni sin i podložnik crkve rimske, za savjet i za pomoć. S ovim pismom poslà u Rim svoga viernoga biskupa vacovskoga Stjepana Vanču. [59]) Njemu povjeri i

---

[56]) Eo tempore Colomanus Rex ad Dominum feliciter de hac luce migravit. Sepultus est autem in loco fratrum praedicatorum apud Cesma, latenti mauseleo infossus. Etenim gens nefandissima Tartarorum sepulcra Christianorum et maxime Principum sceleratis manibus violantes confringebant, ossaque spargebant. Thomas archidiaconus. Historia Salonitana Cap XXXVIII. Poslie smrti Kolomanove, ode njegova žena Saloma, kći Leška, vojevode Krakovskoga, u svoju domovinu Poljsku, stupi u Zavihostu u red kaludjericah sv. Klare, gdje je pobožno i sveto dovršila život svoj g. 1268. Fessler Gesch. v. Ungarn II p. 1011.

[57]) Rogerius §. 23.

[58]) „Tunc Bela Rex de Austria reversus, venit cum omni familia sua, et demoratus est in partibus Zagrabiae. Congregati vero sunt circa eum omnes qui effugere poterant gladium Tartarorum, et erant ibi per aestatem rei exitum praestolantes.“ Thomas Archidiaconus Hist. Salon. Cap. XXXVII. — „Rex autem primo in Austriam postea in Sagabriam cum familia secessit.“ veli. Dandulo. Chronicom Venetum. Cap. V. Pars. XXXIV. apud Muratori.

[59]) Theiner. Vetera Monumenta Historica Hungariam sacram illustrantia. Romae 1860. T. I. g. 182.

drugo pismo, na Friderika II cara njemačkoga, koji se je tada desio u Italiji, vodeći krvavi rat s papom. U tom se pismu obvezà kralj, da će podčiniti caru svoju krunu i zemlju, ako ga od Tatarah oslobodi. [60]) Ujedno poslà kralj i druge poslanike k českomu, francuzkomu i njemačkomu kralju Konradu, sinu cara Friderika, moleći i od njih pomoći. [61]) U ovih pismih razloži Bela tužno stanje Ugarske, veleći o njoj, da je sva do Dunava u rukuh Tatarskih i da Tatari nepraštaju ni staru ni mladu, ni ženam ni djevicam, niti istoj djeci, i da ražaju i uništuju sve, što im pod ruku dodje. Njemačkoga je kralja mislio Bela i time na ustanak proti Tatarom podbuditi, što ga je izviestio, kako namjeravaju Tatari buduće zime udariti na Njemačku i zatiem osvojiti sav krštjanski sviet. [62]) Napokon nezaboravi kralj, ni na vazda neprijateljske i lukave susjede svojé Mletčane, nego je i nje, premda bezuzpješno, u pomoć pozvao. [63])

Papa rimski Gregor IX. odgovori na gorespomenuto pismo kralju Beli i vojevodi Kolomanu, koji je tada još bolovao, dne 16 lipnja 1241, kako se je razplakao nad nesrećom Ugarske; nu da će svemožni Bog, koji svojih ljudih neostavlja, i njim pomoći, te obećaje od svoje strane, da će svim onim koji budu primili krst i mač proti Tatarom, podieliti onakovo oproštenje griehah, kao što ga dobivaju oni, koji vojuju pod krstom za svetu zemlju. [64]) Gregor IX. bijaše tada jur starac od 80 godinah, i veoma blizu svoje smrti a k tomu zapleten u dugotrajni rat s carem Friderikom. U svom žalostnom položaju nije dakle ni mogao drugo učiniti, jer uprav onda, kada je primio pismo od kralja Bele, bijaše i sám u opasnosti, da ne izgubi svoju stolicu i prestolni grad Rim, ka kojemu se je sve veće približavao osvetoljubni car.

---

[60]) Richardi a S. Germano Chronicom, in Muratorii Script. Rer. Italicarum. T. VII Col. 1046, „Ipse Rex Ungariae significavit eidem Imperatori per Quaciensem Episcopum, legatum suum, et per litteras suas, per quas se ipsum et regnum suum Ungariae, suae promittit subjicere ditioni, dummodo per ipsum Imperatorem ab ipsis Tartaris protectionis suae munimine defendatur.“ To isto potvrdjuje car Friderik, u pismu, poslanu vieću rimskomu dne 20 srpnja 1241: „Ecce enim, quod Rex Ungariae regnum nostrae ditioni subjecit, dummodo defensionis nostrae clypeo protegatur.“ Erben. Regesta Bohemiae et Moraviae. p. 490. Isto netaji ni sam kralj Bela u pismu papi Inocencu IV. g. 1254. pisanom. u kojem veli: Requisiuimus enim, adhuc Thartharis in regno nostro dimicantibus contra nos, super condicto negotio tres totius christianitatis principaliores Curias, scilicet vestram, — et imperialem, cui eciam propter hoc nos submitere decreveramus, si tempore predicte pestilencie nobis competens auxilium impenderet et iuvamen. Francorum eciam curiam requiri fecimus. Theiner. Vetera Monumenta Hungar. Romae 1860. I. p. 231.

[61]) Erben Regesta Boh. et Mor. p. 493.

[62]) „Caeterum sicut accepimus firmiter, circa principium hyemis versus Alemanniam proponunt procedere gressibus festinatis, exinde se regna ac universas provincias occupare, omni obstaculo relegato, sperantes. Cum igitur non solum nostra, verum etiam totius populi Christiani res ad praesens agi per facti experientiam videatur.“ Erben. Regesta Boh. et Mor. p. 493.

[63]) Fenicorum etiam curiam requiri fecimus, (veli Béla) de quibus omnibus nihil consolationis vel subsidii recepimus, nisi verba. Dudik. Iter Romanum. Th. I. p. 337.

Što je papa učiniti mogao, to je kao glava crkve i učinio, davši naime vlast ugarskomu poslaniku, biskupu vacovskomu, da može u njegovo ime po Ugarskoj i po susjednih zemljah dizati na Tatare križarsku vojsku. Zajedno naloži pismeno svim ugarskim biskupom crkve rimske, da budu kralju u svem na ruku u svetom boju za krštjanstvo i za prosvjetu, te opomenu napóse i predstojnike hrvatskih kaptolah, zagrebačkoga i začesanskoga, kao i glavara zagrebačkih dominikanah, da nepuštaju da itko kralja i njegovu porodicu vriedja ili otima kraljeva imanja. [65])

Iz ovih papinskih pisamah dalo bi se zaključiti, da je kralj Bela imao i u Hrvatskoj neprijateljah, isto tako kao i u Ugarskoj, od kojih se potajno strašio, te je proti njim pomoći tražio od pape po svom poslaniku. Proti ovim kraljevim neprijateljem vojevahu i njeki vierni njegovi privrženici u isto vrieme navale tatarske, kao što svjedoče njeke kraljeve listine.

U sasvim drugih i sretnijih okolnostih zateče kraljevo pismo cara Friderika II., koji je tada jur istinabog od pape bio proklet i iz crkve izobćen, ali zato nije svojih osnovah i poduzetjah glede Rima i Italije ni najmanje promienio.

Njekoliko danah prije, nego što je kraljev poslanik iz Zagreba krenuo, bješe održào car Friderik II. dne 11 svibnja 1241 slavnu morsku pobjedu nad Gjenovezi, koji htjedoše neprijateljske mu prelate iz Francezke i Lombardije povesti u Rim na crkveni sbor, koji bijaše papa sazvao proti caru. Malo zatiem nadvlada car i na kopnu sve ostale prijatelje papinske, a čim je predobio gradove Fano, Spoleto, Terni, Narni, Rieti, Tivoli, Albano i Grotoferatu, zajedno s jakom tvrdjom Monteforte, obsiedè isti Rim i zatvori papu u zidine rimske usried najžešće vrućine. [66])

Zabadava je želio pomiriti ratujuće stranke vojevoda Richard Kornvallski, te isti francezki kralj Ludovik IX. Opornost s jedne strane, a oholost i častoljubje s druge, zatvoriše oči ratujućim medju sobom krštjanom, pred onom groznom opasnoštju, koja je prietila od strane Mongolah i Tatarah cielomu krštjanstvu.

U takovu dakle stanju nehtjede car Friderik II. ostaviti Italiju, dok nebi osvojio Rim i papu sasvim upokorio. [67]) S toga razloga odpisà on kra-

---

[64]) Theiner. Vetera Monumenta Hung. T. I. p. 183.

[65]) Theiner, kako gore str. 184.

[66]) Raumer. Fr. Geschichte der Hohenstaufen und ihrer Zeit. Leipzig. 1857. B. IV. p. 27.

[67]) Mathaeus Parisiensis, Historia Angl. tvrdi istinabog, da je car svoga sina (kralja Encija) poslao iz Italije sa 4000 konjanikah i s množtvom pješakah u Njemačku, da vojuju proti Mongolom i da je zatiem Konrad kralj, ojačan tom novom vojskom, kod njeke rieke Delphos, blizu Dunava, potukao Mongole. Nu sam Raumer, koji ovu tobožnju njemačku bitku s Mongoli spominje, dvoji o istini riečih Mateovih. (Raumer Geschichte der Hohenstaufen B. IV. p. 29). Još bolje i jasnije dokazà neistinitost Parisovoga tvrdjenja E. Schwammel, u svom djelu: Der Antheil des österreichischen Herzogs Friedrich des Streitbaren an der Abwehr der Mongolen. Wien 1857. p. 17—20. Nu najbolje dokazuje ovu neistinitost pismo pape Inocenca IV. od 21. kolovoza 1248, u kojem kralja Belu IV. razrešuje

lju Beli, da mu za sada radi razprah, što ih ima s papom, nemože priteči u pomoć, već mu savjetuje, da se sjedini s njegovim sinom Konradom, kraljem rimskim (njemačkim), pa da će kašnije, kad jednom rat u Italiji svrši, sa čitavom svojom silom krenuti proti Tatarom.[68])

Konrad IV., kralj njemački, trinaestgodišnji sin cara Friderika, sakupljaše istinabog, poslie nesretne bitke kod Legnice, križarsku vojsku u nesložnoj tada, kao i svagda, Njemačkoj, ali uspjeh njegova nastojanja nebijaše baš velik. Ima dapače suvremenih ljetopisah, koji tvrde, da je car Friderik zabranio dizati križarsku vojsku na Tatare;[69]) a Mateo Parižki dodaje još k tomu, (ka godini 1244.) da je bilo ljudih, koji su tvrdili, kako je sám car Friderik Mongole i Tatare uprav iz lukavštine pozvao u Ugarsku.[70]) Ovo se dakako nemože tvrditi i dokazati, premda se neda tajiti, da je caru moglo biti veoma drago, što kralj ugarski, kao veliki privrženik i pokorni sljedbenik papinski, nije mogao u tužnom svom stanju, papi proti caru u pomoć priskočiti. S druge strane mora se priznati, da je i njegov sin, kralj njemački, veoma želiti morao, da Tatari iz Ugarske, Poljske i Moravske neprodru dalje na zapad, osobito u njemačku zemlju. To se dade zaključiti takodjer iz pisma, što ga je isti car, dne 3. Srpnja 1841. pisao kralju englezkomu, učinivši kralja na to pozornim, kako je cielo krštjanstvo u najvećoj opasnosti, moleći ga, da se sprema na obranu svoje zemlje i krštjanstva, izrazivši ujedno nadu, da će sve krštjanske države, ako bude potreba, ustati na oružje, te da će Tatare potjerati natrag u pakleni im stan.[71]) Ali iz istoga careva pisma vidi se ujedno neprijateljski duh, koji je car gojio proti ugarskomu kralju, kad govori o njegovoj nemarnosti i nebrižljivosti, i o gluposti i oholosti njegovih podložnikah, kao o glavnom uzroku poraza ugarskoga.[72])

Medju svimi europejskimi vladari bijaše česki kralj Vaclav jedini, koji je tako rečju, kako i činom dokazao, koliko mu je stalo do toga, da obrani ne samo svoju zemlju, nego da odvrati opasnost od svega krštjanstva.

---

od prisege, kojom se bješe obvezao caru Frideriku, da će mu podložiti Ugarsku, ako mu car dodję u pomoć proti Tatarom, ili sám, ili mu pošalje svoga sina. Medju ostalim veli papa u tom pismu: „Idem Fridericus, diu expectatus, post terminum nec venit, nec illuc filium suum, ut promiserat, destinavit.“ Theiner. Monumeuta vetera Hung. T. I. p. 199. Nro. 349.

[68]) Erben Regesta Boh. et Mor. p. 491 — Fejér. Codex Dipl. R. H. T. IV. vol. I. pag. 226.

[69]) „Sed Dominus Imperator hoc fieri prohibuit,“ veli. Continuatio Chronici Sancrucensis.

[70]) Fuerunt qui dicerent, quod machinando imperiali astutia illuc (in Hungariam) pervenerint. (Tartari.)

[71]) Ut et ii, qui de Tartareis sedibus prorumperunt, fastu deposito, expertis occidentis viribus, quas sibi sentient adversantes, ad sua Tartara Tartari detrudentur. Erben Regesta Boh. et Mor. p. 497.

[72]) „Quorum (Hungarorum) rex deses et nimis securus. — (Hungari) hostium contemtores elati vel nescii, dum inimico vicinante segnes dormitarent.“

Jur prije poraza kod Šajove i Legnice bješe on sakupio veliku vojsku, [73]) da ide u pomoć Poljakom; ali žalibože dodje prekasno, bivši samo dan daleko od Dobroga polja, na kojem su bili Poljaci poraženi. Čekajući zatiem Tatare, koji su pred njim u Moravu izmaknuli, stavi se na junačku obranu svoje i njemačke zemlje, pa ako i nije mogao preprieČiti, sto su Tatari veliku stranu Moravske porazili, to im je ipak sa svojimi četami odvažno na put stao, pobjedivši ih kod Olomuca, i odstraniv ih od Češke, kamo nisu mogli daleko doprieti. Nu i kašnije, kad su njeki čopori tatarski zimi g. 1241. po lednom Dunavu prošli na desnu obalu, te kroz Austriju kod Beča i Novog mjesta u Njemačku provaliti namjeravali, bijaše opet kralj češki, koji im je, sjediniv se s četami austrijskimi, bavarskimi, koruškimi, kranjskimi i patrijarhe oglejskoga, natjerao toliko straha u srdca, da su odmah kod Novoga mjesta krenuli natrag putem u Ugarsku.

Kralj Bela IV. stojeći medjutim u Hrvatskoj, [74]) i čekajući zabadava pomoći od različitih vladarah, bijaše tada, barem za njeko vrieme, u podpunoj sigurnosti. [75]) Iz Zagreba razposlà, kako rekosmo, svoje poslanike na sve strane svieta. Medju ovimi poslanici spominju njegove suvremene listine, osim Stjepana Vanče biskupa vacovskoga, takodjer Nikolu župana Dubičkoga, Filipa i Lovru Radića (de genere Rad), te knezove Avrama i Nikolu sinove kneza Nikole, kao i Tomu i Bartola sinove kneza Tome iz županije križevačke.

U Zagrebu je kralj često viećao sa svojimi viernimi boljari, medju kojimi bijahu ban Dioniš, Stjepan Babonić biskup zagrebački, knez Hudina, Ivan Jaroslavov Okički, Abram i Nikola župani od Moravča, knez Tristan, Meštar Ilujna, Martin Dragoš i Martin Použa, osim mnogih drugih velmožah i plemićah iz Hrvatske i Ugarske. [76]) Tu je sabirao novu vojsku za buduću obranu i davao naredbe radi utvrdjenja njekih gradovah. Ovamo je dao iz stolnoga Biograda prenieti moći sv. Stjepana kralja i sve kraljevske i crkvene dragocienosti, zajedno s krunom, što je kašnje u Dalmaciju odpremio. Ovamo pozvà i nesretne kaludjerice reda sv. Augustina iz Vesprima, od kojih se četiri, još iste godine 1241. nastaniše u gradu Ninu, (medju ovimi bijaše i Egicija sestra Šimuna bana, peta pako Jelena, utemelji u Zadru novi samostan „S. Mariae de alta ripa sive de Melta.") [77]

Dodje napokon zima. Dunav se smrznù oko Božića, a na sám sveti

---

[73]) Epistola fratris Jordani Viceministri fratrum Minorum Regni Boemiae et Poloniae.: Palacky. Der Mongolen Einfall im J. 1241. Prag 1842. p. 375.

[74]) „Ex fuga igitur rex vix elapsus — raro satellite stipatus associato, ad fraternam Hyllirici regni sortem, ut saltem ibidem protegeretur, fugitivus advolavit." Veli car Friderik u pismu na kralja englezkoga. Erben. Regesta Boh. et Mor. p. 495.

[75]) „Donec in tutum locum venimus ultra Dravum." Veli sám kralj Bela u listini danoj g. 1247. knezu Makovu. Fejér. Codex Dipl. R. H. Tom. IV. v. I. p. 474.

[76]) Tunc Bela Rex demoratus est in partibus Zagrabiae. Congregati vero sunt circa eum omnes qui effugere poterant gladium Tartarorum. Thomas Archidiaconus Hist. Salon. cap. XXXVII.

[77]) Farlati Illyricum Sacrum T. V. p. 78 i Fejér. Codex Dipl. T. IV. vol. I. p. 232.

Božić, prodju po ledu Tatari preko Dunava. [78]) S one strane rieke bijaše jur sva zemlja pretvorena u pustoš; sad nastade ista nevolja za siromašnu zemlju s ove strane Dunava i Tise.

Najgroznijim načinom nastaviše Tatari svoja pustošenja i razorivanja gradovah i miestah, uništujući žitelje i sve što bijaše živo. Samo dva grada ugarska s ove strane Dunava spasiše se od obćenitoga poraza, naime tvrdja Oštrogon (osim varoši), koju španjolski knez Šimun junački obrani, i Stolni Biograd, bivši štitjen od okolnih barah; treće mjesto bijaše samostan sv. Martina na brdu panonskom, koji bijaše radi svoga položaja nepristupan. Sva skoro ostala poveća mjesta u Ugarskoj izginuše sa lica zemlje, jer kamo je stupila noga tatarska, ondje prestade rasti zelena trava, niti ostade traga prvašnjemu životu.

Odmah kako Tatari prodjoše preko Dunava, pokuša jedan oddiel tatarski prodrieti u Austriju; gdje su oko Dunava, i mjesta Neuburga, dosta zla počinili. [79]) Napokon, našavši kod Novoga mjesta bečkoga gorespomenutu sjedinjenu vojsku njemačku i slavensku, krenuše ledja, čim je njekolicina vojnikah posade Novoga mjesta za njimi u potjeru pošla. U ovoj potjeri proslavi se i naslovni vojevoda dalmatinski, zarobiv svojom rukom osam od bježećih Tatarah. [80])

---

[78]) „In natali Domini, Danaubio congelato, cum magna fortitudine ad alteram partem fluminis transmearunt." Epistola Abbatis S. Mariae apud Math. Paris. Fejér. Codex Dipl. T. IV. v. I. p. 236.

[79]) Pars etiam exercitus illorum (Tartarorum) intravit fines Bohemiae et Austriae, et multis interfectis ad suos remeabant „veli Continuatio Sancrucensis Chronici ad A. 1242. K čemu Continuatio Garstensis dodaje: aliqua pars illorum insperate Austriam ingressa multos Christianos in ripa Danubii apud Niunburch gladio interfecit sine laesione et damno recedentibus eisdem (Tartaris)."

[80]) „Ex ipsis vero fugientibus, Princeps Dalmatiae cepit octo" veli suvremeni Ivo Narbonski u svom pismu, bivši tada i sám u Novom mjestu. (Erben. Regesta Boh. et Mor. p. 500.) Glede ovoga vojevode dalmatinskoga, mnogi su pisci u najvećoj smetnji. Nitko nezna pravo, tko da se pod njim razumievati ima? Koloman vojevoda čitave Slavonije, ili Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, bijaše već tad umro, ili je barem ležao na umoru u Česmi. Dioniš ban, kašnje vojevoda čitave Slavonije, bijaše neprestano uz kralja. K tomu dolazi i to, da je u ono doba, kad je kralj dosta uzroka imao gnjeviti se na austrijskog vojevodu, težko tkogodj od njegovih podložnikah u Austriji i za Austriju vojevao. G. Schwammel, (Der Antheil des öst. Herz. Friedrich p. 25) pošto je obširno govorio o kombinacijah, tko bi mogao biti taj dalmatinski vojevoda, veli napokon: Wir müssen fragen, wer ist dieser Princeps Dalmatiae? — Ja se usudjujem na pitanje ovo odgovoriti, da se po mojemu mnienju imade tu razumievati svakako jedan od porodice Hercegah Meranskih, koji su godine 1181. po smrti Hedvige, žene Bertholda III. Meranskog, a kćeri Konrada II. Šeiern-Dahovskog, nasliedili od kuće Dahovske naslov hercegah ili vojevodah Hrvatske i Dalmacije. Po svoj prilici bio je dakle gorespomenuti Princeps Dalmatiae, ili Berthold IV, bivši tada već patriarha voglejski, ali noseći još uvjek naslov bana i vojevode hrvatskoga i dalmatinskoga; (on umre g. 1251. dne 22. Svibnja) ili pako, što je vjerojatnije, bijaše to netjak njegov Otto II., zadnji herceg meranski i istrijanski, sin brata Bertholdova Ottona I. († 1234.) koji

U isto zimsko doba podje i Kadan sa silnom tatarskom vojskom u potjeru za kraljem Belom u Slavoniju i Hrvatsku.

VII.

Čim je do Zagreba dopro glas o prelazu Tatarah preko smrznuta Dunava, htjede kralj Bela u prvom trenutku razjarenosti s onom vojskom, što ju je bio na novo sakupio, uzprotiviti se Tatarom oružanom rukom; nu nakon dubljega razglabanja, uvidiv, da je jošte preslab s nova se oprieti sili tatarskoj, odvaži se utočište potražiti u primorju, [81]) te s toga odpremi odmah svoju suprugu i djecu, zajedno s dragocienostmi i svetinjami napred u Primorje.

Medju pratioci kraljeve porodice bijahu vierna bratja: Toma, Filip i Lovro Radići (de genere Rad), od kojih dvojici, po smrti Tominoj, darovà kralj Bela g. 1250. njeka imanja na Orljavi u požežkoj županiji, odkuda su rečena bratja po svoj prilici i rodom bila. U darovnici veli Bela, da su u primorju vazda, i to u najopasnije doba, stajali uz kraljicu, a stranom i uz samoga kralja. [82])

U pratnji kraljičinoj bijaše po svoj prilici i knez Junko sin Ižakov, o kojem svjedoči jedna listina kralja Bele od g. 1244., kako je najprije vierno služio vojevodu Kolomana, a po njegovoj smrti samoga kralja i njegovu suprugu u Primorju, zašto mu darovà kralj imanja Slonin i Verbovec u križevačkoj županiji. [83])

Kraljica Marija, došav sa svojom djecom i pratnjom u Dalmaciju, htjede ponajprije nastaniti se u Spljetu; nu čuvši, da ima u gradu žiteljah, koji nisu bili prijatelji Ugrom ni Hrvatom, odvaži se otići u tvrdi grad Klis,

---

je umro g. 1248. dne 9. lipnja, bivši navršio tada 30 godinah. Od ostalih, iz porodice hercegah meranskih i naslovnih vojevodah dalmatinskih, nebijaše g. 1241. nikoga više na životu. Gledaj: Hormayr. Tiroler Almanah für 1805. Geschichte der Herzoge von Meran. Domaći naš pisac Kerčelić (Hist. Eccl. Zagrab. p. 334) mislio je pogrešno, da je ovaj vojevoda (Princeps) bio od porodice Frankopanah. („Fors Frangepaniorum aliquem designat.")

[81]) Ovo mislim barem da će posvjedočiti jedno pismo njekojega R. Dominikanca i I. Malobračanina, priobćeno od Matea Parizkog, u kojem medju ostalim ova dvojica pišu: In civitate Merseburg — audierant (Theutonici) quod rex Hungariae scripserat regi Boemiae, quod viribus receptis et maximo exercitu congregato, occurrere voluisset. Sed non praesumpsit propter fortitudinem Tartarorum; sed tamen dixit, se velle in aliquem locum munitum iuxta mare cedere. Erben Regesta Bohemiae et Mor. I. p. 486.

[82]) Gledaj u dodatku listinu pod brojem XI.

[83]) Kerčelić Balth. Historia Ecclesiae Zagrabiensis p. 88. Povelja u nadbisk. arkivu u Zagrebu.

nad razvalinami Solinskimi, koji su grad još hrvatski kraljevi sagradili bili na visokoj kamenitoj klisuri, i na podrtinah rimskih. Tu sahrani kraljica svoju djecu i dragocienosti kraljevske; tu bijaše njoj po boku i knez Herbart sin Osla, vierni čuvar kraljeva sina Stjepana.[84])

Kraljicu je sljedio do skora i sám kralj sa čitavom svojom pratnjom, sa sakupljenom novom vojskom, i množinom naroda obojega spola. On udari po svoj prilici običnim za onda putem preko Modruša i Bišća[85]) u hrvatsko primorje,[86]) a od tuda u Dalmaciju.

Da na tom uzmicanju, ili upravo biegu, nije bilo velikoga reda, možemo lahko pomisliti, ako uzmemo u obzir, kakov je strah zavladao bio pred Tatari po čitavom svietu. Čini se, da o tom neredu nagadja ponješto i suvremeni naddjakon spljetski Toma, kad veli, da se je puk obojega spola, došavši u nebrojenoj množini, (vulgus utriusque sexus et aetatis pene innumerabile erat) po svih primorskih gradovih razbježao da nadje utočište.

Stranom iz suvremenih listinah, stranom pako iz poviesti naddjakona Tome, možemo i poimence navesti ona odličnija lica, što su pratila kralja Belu u Primorje. Medju njimi bijahu od ugarskih bjegunacah, Vladislav, pridvorni sudac, Mateo, meštar tovarnikah, boljari Dimitar i Mavro sa svojimi gospojami, sinovi kneza Makova iz slovačke pokrajine, Nikola sin Običke, Slovak Vojtjeh, prosti ribar itd. Zatiem od sveštenstva: Stjepan, biskup vacovski, predložen za stolicu nadbiskupa oštrogonskoga, Benko predstojnik stolnobiogradski i kraljevski kancelar, predložen za stolicu nadbiskupa koločkoga, Bartol, biskup pečuhski, Akil, Vinko i Toma, predstojnici raznih kapitulah itd.

Od strane Hrvatske i Slavonije spomenut ću ovdje samo na kratko one, koji su se, po svjedočanstvu listinah, u Primorju proslavili junačtvom, a niže ću obširnije o njih govoriti. Medju ovimi bijahu od svjetskoga stališa: Dioniš Vialka, ban hrvatski; Jernej Kneginički, veliki župan varaždinski; knez Hudina sa svojimi rodjaci; Župan Avram i Nikola, sa svojimi rodjaci; sinovi kneza Kleta Orljavskoga iz požežke županije; knez Herbart sin Osla; knez Junko sin Ižakov; knez Dimitar od Abe; knez Detrik Bubek sin Matin, izbavitelj kraljeva života; knez Trstan, Ivan Jaroslavov Oklićki; vitez Andrija sin Tomin, sa ženom i družinom; bratja Skalići iz Like; bratja Kres, Kupiša i Rak sa 38 rodjakah iz Sriema; slobodnjaci iz Rovišća; pleme Bratila iz Moravča; Martin Dragoš i Martin Použa; Radun sa sinovi, pradjed porodice Modačah, itd. Od sveštenstva bijahu: Stjepan Babonić, biskup zagrebački, File, predstojnik crkve zagrebačke, bivši njegda kancelar vojevode Kolomana; Ugrin predstojnik crkve začesanske itd.

---

[84]) Fejér T. IV. vol. II. p. 31.

[85]) Bihač u sadašnjoj turskoj Hrvatskoj.

[86]) „Tunc rex Bela vix eorum (Tartarorum) manibus euasit, fugiens ad Maritima Sclavoniae festinanter.“ Monachi Paduani Chronicon ab. A. 1207. usque ad A. 1270. In Christiani Urstisii Basiliensis, Germaniae Historicorum. Francofurti 1585. p. 593. Ad Annum 1241.

Da se uzdrži najpotrebitiji red u polazku vojske, povjeri kralj zapovjedničtvo zadnje straže i pretragu svomu drugomu izbavitelju Jerneju, velikomu županu varaždinskomu, koji je imao paziti na sva kretanja neprijateljska, držati sigurnost na putevih i čuvati kralja i vojsku od nenadana nasrtaja; te napokon izvieštjivati kralja o svem što se je neprijatelja ticalo.[87])

Najvažniji, utvrdjeni grad u zemlji, Veliki Kalnik, povjeri kralj knezu Filipu Bebeku, bratu svoga izbavitelja Detrika. Taj je Filip imao ujedno braniti tako zvana kamenita vrata (porta lapidea) na koja se, nedaleko od Kalnika, prelazi preko kalničkih i križevačkih brdah, iz ravne podravine u kalničko i križevačko polje.

Napokon nam je poznat iz listinah još knez Klet ili Kleto,kao branitelj Orljave grada, u dolnjoj Slavoniji, koji je braneći grad od Tatarah, od njih bio ubijen, zajedno sa kćerami svoga sina Filipa.[88])

VIII.

Jedva što je kralj grad Zagreb ostavio, i već bijahu Tatari s Kadanom s ovu stran Drave, u dolnjoj i gornjoj Slavoniji.[89]) Razorivši još prije u Kamenici (Kö, Ku, Keu, Kew.) stolicu biskupije sriemske,[90]) a harajući sada dolnju Slavoniju porušiše više gradovah, medju kojimi je bio i gorespomenuti grad Orljava u požežkoj županiji. Prorupivši zatiem sa dvie strane, (iz dolnje Slavonije, i iz Ugarske) u sadašnju Hrvatsku, tadašnju gornju Slavoniju, ili zemlju Slovensku,[91]) nastaviše ovdje svoja grozovita haranja i opustošivanja. Veliko mjesto Česma, na rieci Česmi, bijaše sa starim i novim gradom,

---

87) „Ad hec, cum ante faciem Tartarorum, eodem tempore ad Maritimam deuenissemus, idem (Erne) diversis fortune casibus, ad mandatum nostrum se exponens, eo tempore cum discrimina viarum et insidie hostium securos meatus non permitterent, ipse solus ibat ad speculandum descensum Tartarorum, et rumores quos ibidem percipiebat nobis fideliter referebat.

88) G. Listinu u dodatku pod brojem IV.

89) Rex autem Cadan post regem Hungarie properavit, qui in Sclavonia, tanquam qui nullum habebat subsidium, morabatur; sed ipse hujus facti prescius, fugam iniit." Rogerius Mis. Carm. c. 38.

90) O tom svjedoči poslanica pape Inocenca IV. od g. 1247, u kojoj stoji medju ostalim: „Ex parte-prepositi et Capituli cathedralis ecclesie de Ku, fuit nobis humiliter supplicatum, ut cum ipsi, destructis penitus partibus illis per Tartaros, non habeant locum ubi necessitatis tempore valeant se tueri" etc. Theiner. Vetera Mon. Regni Hung. T. I. p. 205. Pray. Specimen Hierarchiae Hungaricae. P. II. p. 377.

91) Po svjedočanstvu suvremenih listinah, bijaše od ono doba, kako se je Hrvatska s Ugarskom krunom svezala, geografičnom granicom Hrvatske gora Gvozd. (gl. Jura Regni Croatiae. T. I. p. 69. Fejér Codex Dipl. Regni Hung. T. IV. vol. II. p. 100 i 167.) Sve što je dalje ležalo od Gvozda prama Dravi, Muri i Dunavu, nazvà ugarska kancelarija gornjom i dolnjom Slavonijom, ili banovinom i vojvodinom slavonskom (Banatus seu Ducatus Scla-

i sa sbornom dominikanskom crkvom, po Tatarih na pola popaljeno i razoreno. Pošavši napried, poharaše Tatari svu okolicu od Česme do Zagreba, a žitelje pogubiše ili u robstvo odvedoše, medju kojimi bijaše imenito njeki Muhor, vlastelin iz okolice sv. Martina kod Božjakovine, kojega su Tatari ubili, dočim su njegove netjake, sinove brata mu Jakova, u robstvo odveli. [92]) Isti glavni grad Zagreb bude oplienjen i opustošen, stanovnike mu Tatari stranom raztjeraju stranom poubijaju, [93]) a stolnu crkvu na toliko oštete, da je nakon 16 godinah (1258) papa Aleksandro IV. morao dati dozvolu, da se smije graditi nova crkva na drugom mjestu, budući da se je stara htjela porušiti. [94])

Jedini tvrdi i kraljevski grad Kalnik ili Kamnik, u križevačkoj županiji, nemogoše predobiti tatarske čete, jer ga je branio, najvećom hrabroštju knez Filip Bebek sin Matin. [95])

---

voniae), kojoj su granice bile sad širje sad užje. Od Gvozda prama jugu do Neretve, uzduž granicah Bosne, Istre i Kranjske protezaše se u ono doba zemlja Hrvatska (Regnum Croatiae), pod kojim imenom razumievahu onda, po svjedočanstvu naddjakona Tome, i svu Dalmaciju na kopnu, izim primorskih gradovah Zadra, Trogira i Spljeta, koji su ujedno s otoci sačinjavali Dalmaciju. Ovu Dalmaciju imenovahu tadašnje listine takodjer Primorjem, (Regio Maritima) budući da u jadranskom primorju i njeki čisto hrvatski gradovi ležahu, kako to i Lucio (Memorie di Traù p. 71) priznaje, čim veli: „Dalmatia, che sotto nome di Maritima dicevasi, perche anco alcuni luochi della Croatia, ch' erano al lito del mare, sotto questo nome comprendevansi."

[92]) Fejér. Codex Dipl. R. H. Tom. IV. v. I. p. 342.

[93]) Da je grad Zagreb, koji je tada sastojao iz Kaptola, Nove vesi i vlaške ulice, od Tatarah nečuvenim divljačtvom doista razoren, oplienjen i stanovnikah lišen, o tom nam svjedoči suvremena listina Stjepana II. biskupa zagrebačkoga, kojom godine 1244. potvrdi stanovnikom grada i vlaške ulice njeke stare povlastice. Listinu ovu, koju sam u zagrebačkih arkivih bez uspjeha tražio, spominje biskup zagrebački Benko Vinković (1637 † 1642.) u svojoj rukopisnoj povjestnici crkve zagrebačke, te glasi u izvadku ovako: „Quod cum Zagrabiensis Ecclesia, a S. Rege Ladislao fundata, et ex regia liberalitate donata, insultu Tartarorum inenarrabiliter sit desolata, et tam rebus quam incolis miserabiliter spoliata, et aedificiis combustis, hospitibus fugatis et interfectis, Ecclesiae dessolationi maxime condolentes, nec non incolarum Zagrabiensium dispersioni et periclitationi omnibus modis compatientes, zelo pietatis inducti, tum honestati Ecclesiae, tum hospitum utilitati providere volentes, conditiones libertatum, quibus incolae Civitatis ab antiquo fruebantur, provida deliberatione ex nostro consensu, taliter se (?) ordinatas admisimus, aprobantes et confirmantes, quae tales sunt: Quod videlicet villa Zagrabiensis nec non hospites de vico latinorum ad ipsam pertinentes, nullius iudicio astare tenerentur nisi iudicio Judicis villae qui fuerit pro tempore constitutus etc." Benedicti Vinkovich. Notitiae Episcopatus et Episcoporum Ecclesiae Zagrabiensis. Msc. — Kerčelić (Hist. Eccl. Zagr. p. 83) spominje takodjer bilježku Vinkovićevu, ali nenavadja riečih listine.

[94]) „Cum igitur, sicut nobis exponere curavisti, ecclesiam Zagrabiensem, que in loco minus apto constructa minatur ruinam, cupias in loco construere magis apto, nos tuis precibus inclinati, construendi prefatam ecclesiam in loco magis idoneo et accomodo liberam tibi auctoritate presencium concedimus facultatem." Theiner. Monumenta vetera Hungariae. I. p. 236.

[95]) „Filipus supradictus castrum nostrum Kemluk nomine, suae commissum custodiae, tam contra Tartaros, quam contra quosdam alios qui de Sclavonia in infidelitatem

Ostalomu žiteljstvu u gornjoj Slavoniji, nisu mogli Tatari nanieti velike štete, jer se je sve, što nije otišlo za kraljem, povuklo u planine i u šume. [96])

IX.

Medjutim dodje kralj Bela s cielom svojom pratnjom koncem mjeseca veljače g. 1242. sretno u grad Spljet. Tu mu izadje na susret čitavo sveštenstvo, sa svojim nadbiskupom Guncelom, i sav puk sa svojim načelnikom (potestas) Garganom de Arsignis, rodjenim talijanom iz Jakina, koga su Spljettjani, bivši medju sobom u razpri, po savjetu velikoga talijanomana Tome naddjakona, prije malo vremena, gradskim glavarom izabrali bili mjesto prijašnjega svoga župana Grgura Šubića.

Čini se, da upravo taj Talijanac Gargan sa svojom strankom, nije baš od srdca na ruku išao kralju ni kraljici, kao ni ostalim bjeguncem iz Ugarske i Hrvatske. S toga nehtjede kraljica, kao što smo vidjeli, sa svojom porodicom u Spljetu ni malo boraviti; pa i sám kralj, koga su istinabog gradjani, zajedno s njegovom pratnjom, u zidinah svojih veoma gostoljubivo i pristojno primili, bijaše ipak uvriedjen poglavarstvom, jer se je ono, oprošeno od kralja, da što hitrije za njegovu službu spremi galiju na moru, pokazalo nemarnim, nehajeći za kraljeve molbe i zapoviedi. S toga ostavi kralj do skora grad Spljet, te se premjesti zajedno sa svojom suprugom u bližnji grad Trogir, gdje su ga dočekali veoma ljubezno i svečano, bivši tada gradjanom na čelu slavni junak Stjepko Šubić, župan trogirski i vierni kralju gradski sudac Černi, sin Grbanov. Na čelu sveštenstva trogirskoga bijaše tada učeni, za crkvu, nauke i umjetnosti veoma zaslužni biskup Tregvan, isto tako privržen kralju, kao i ostalo gradjanstvo.

Nu ni u Trogiru gradu neostà za dugo Bela. Misleći, da nigdje na kopnu neće biti siguran od Tatarah, volio je odabrati stan na susjednom otoku Buji, koji leži naprama Trogiru. Tu su Trogirani kralja dvorili kao da je u njihovih zidinah. Ovamo dodjoše njemu na susriet i Krčki knezovi, Ivan, Friderik, Bartol i Gvido, sinovi Gvidini, premda su kao knezovi krčki, ono doba bili mletački podložnici, a kralju ugarskomu i hrvatskomu bili su samo kao knezovi modruški i vinodolski podčinjeni. Tu umoliše kralja isti knezovi,

---

versi, ipsum multipliciter impugnabant, servavit fideliter et prudenter, in cuius itaque conservatione Sclavoniae Dominium nobis fuit instauratum." Fejér. Codex Dipl. R. Hung. T. IV. v. I. p. 289.

[96]) „Parvam autem stragem de Sclavis facere potuit (Dux Cadan), quia latuerant homines in montibus et in sylvis." Thomas Archid. Spalat. cap. XL.

da im potvrdi povelje otca svoga Andrije II. i djeda Bela III., koji su kraljevi njihovim predjem darovali grad Modruš, sa čitavom županijom, i sav kotar vinodolski.[97]) Kralj Bela znajući, da će moći silne ove knezove, osobito u ono opasno doba, na svoju korist dobro upotriebiti, potvrdi im dne 6. ožujka 1242, bivši još u Trogiru, gore spomenute darovnice predjah svojih, obvezavši ih jedino na to, da u napried, kada kralj u primorje dodje, imadu mu služiti na moru sa dva broda, jednom galijom i jednom šajkom, na kopnu pako sa tri oružana vojnika do Gvozda t. j. do granice Hrvatske, preko Gvozda pako sa dva vojnika.[98])

Dok je kralj Bela u Dalmaciji mislio o svojem spasenju i o obrani, letio je bezbožni Kadan sa svojimi divljimi četami napried k moru, kao po zraku, provalivši kršovite i visoke planine hrvatske, po takovih putevih, po kojih nikada prije nije hodala vojska.[99])

Misao, da će kralja u potjeri dostići, tjerala je Kadana napried bez prestanka; nu čuvši, da se kralj nalazi na moru u sigurnu mjestu, poče hodati laganije; i došavši sa čitavom vojskom do njeke vode, zvane Srb (Sirbium),[100]) stane kraj nje na ravnom polju, te sakupi ujedno sve sužnje obojega spola, staro i mlado, što je iz Ugarske i Slovenske sa sobom vodio, i tu dade sve u jedan hîp pogubiti. Tko da opiše plač i jauk nesretnih onih žrtvah? tko da si predstavi one muke, kojimi su poznati pakleni mučitelji tatarski mučili nevine, svezane ljude? Mrtva tjelesa nesretnikah ležahu dugo vremena na onom polju, kao pobacani snopovi žita; nu što je za čudo, Tatari ostaviše svim mrtvacem, preko svoga običaja, haljine njihove. Nečovječni divljaci zaigraše kolo oko žrtvah svojih, smijući se i veseleći, kao da su po-

---

[97]) Darovnica kralja Bele III. od god. 1193., nalazi se u izvoru u zemaljskom zagr. arkivu. U njoj dade kralj Bartolu knezu krčkomu „totam terram pertinentem ad comitatum Modrus, cum pertinentiis et totis redditibus“ pod uvjetom, da mu po primjeru ostalih velmožah hrvatskih, unutar granicah zemlje Hrvatske, služi sa deset oklopnikah, izvan granicah pako sa četiri oklopnika, nu samo onda, kada bude kralj i ostalu vojsku hrvatsku u rat zvao“ tali tamen tempore citatus veniat, in quo exercitus chroaticus ex precepto regio universaliter ad exercitum fuerit convocatus.“ Andrija II. potvrdi g. 1209. darovnicu Bele III. glede Modruša knezu Gvidi, netjaku kneza Bartola, a god. 1223. darova istomu Gvidi osim Modruša još i kotar vinodolski, (totam terram pertinentem infra ducatum Sclavonie, scilicet Wynodol et Modross cum pertinentiis et totis redditibus. Gledaj u dodatku listinu pod brojem I.

[98]) Listina Bele IV. potvrdjena po Karolu Robertu g. 1323., nalazi se u zagr. zem. arkivu, i u Fejéru Codex Dipl. R. H. Tom. IV. v. I. p. 268.

[99]) Thomas Archidiaconus. Cap. XL.

[100]) Neznam pravo, koja bi to voda mogla biti, ako nije Srbica ili Srbštica izpod Srba u ličkoj regimenti, što utiče u Zermanju. Nedaleko od nje leži Dugopolje, i na blizu se nalaze trubarski stečki (kameniti prastari grobovi) i Groblje. Druga rieka, ili mjesto Sorbum (Srb, Srbac) u požežkoj županiji, spominje se g. 1258. u jednoj listini kraljice Marie, u kojoj se imenuju medje imanja Otroka, kod Orjavice. (Et inde transiens rivum Oryavicha, vadit ad Sorbum.) Listina u zem. arkivu Zagr. N. R. A. Fax. 1531 N. 22.

činili najveće junačtvo. Odatle nastaviše put po Hrvatskoj i u Primorje dalmatinsko. [101])

Grozna ova sječa i laganije napredovanje Kadanovo, jasnim je dokazom, da nisu bili Tatarom samo strmi i kršoviti putevi zaprekom u napredovanju, jer su oni bili takovim putevom navikli ne samo u Aziji, nego i u Poljskoj i Ugarskoj, kad su prelazili preko Karpatah. Drugi je dakle morao biti povod Kadanovoj opreznostì, a to je bilo po svoj prilici pomanjkanje krme i hrane, a zajedno glas o sakupljanju oružanih četah oda svih stranah Hrvatske, na kopnu i na moru, kako ćemo niže viditi.

Kadan pošalje napried poradi pomanjkanja krme za konje samo jednu stranu vojske preko planinah prema Spljetu. [102]) Kada se početkom ožujka mjeseca pokazà njegova predstraža na mosorskih planinah, i kada zatiem dodje iznenada blizu do zidinah spljetskih, pomisliše gradjani spljetski, da su to Hrvati, koji dolaze pred grad, da osviete uvriedjenoga kralja, i zato htjedoše gradjani iz grada izaći proti njim oružanom rukom. Ali Ugri, što su se nalazili izvan gradskih zidinah, prepoznaše odmah Tatare, te ih na to takav strah obuzè, da su svi bez obzira jatomice, plačuć i jadikujuć potrčali na sva vrata u grad i u crkve, gdje su se počeli pričeštjivati. Oni ostaviše izvan grada i konje i blago, te istu djetcu, i stadoše naricati, da im je udario posljednji sat i da su badava tako daleki put učinili, da si kako život spase. [103])

Sav grad spljetski, i sve ulice bješe u jedan tren napunjene biegunci. Tu ležahu najodličnije gospodje pod vedrim nebom, ili na pragu koje crkve; ondje se tiskahu velmože i siromasi, starci i djeca, da prihvate koji komadić krova; ali onih jadnikah, što su ostali izvan grada, ne spasi nitko; mač tatarski pogubi ih sve do jednoga, neoprostivši ni mladu ni staru, ni zdravu ni bolestnu. [104])

Nu ta četa tatarska što je bila doprla do zidinah spljetskih, razgleda samo položaj grada, te odè odatle još onaj isti dan; na što su Spljetjani počeli priredjivati bojne makine i stavljati ih na uzvišena shodna mjesta.

Poslie njekoliko danah, dodje početkom mjeseca ožujka, i sám Kadan sa svojom vojskom, te počè obsiedati tvrdi grad Klis, misleći da je tu kralj Bela. Ali su taj grad branili Klisani junački bez najmanjega straha.

Tatari stadoše iz prvine sipati na ograde otrovne svoje striele, ali time nemogoše nahuditi braniteljem. Niti hitci iz strašnih bojnih makinah neučiniše gradu štete, jer je gradska tvrdina i visina prkosila svim tatarskim naporom. Na zapovied svoga vodje poskakaše zatiem Tatari s konjah, te se

---

[101]) Thomas Archidiaconus Hist. Sal. Cap. XL.

[102]) „Ecce autem paucis diebus elapsis venit Caydanus cum aliquanta parte sui exercitus, quia non erant herbae pro toto equitatu sufficientes. Erat enim principium Martii aspris frigoribus inhorrescens.“ Veli Toma naddjakon, Cap. XL.

[103]) Thomas Archidiaconus Spal. Cap. XL.

[104]) Isti Toma naddjakon.

počeše verati uz klisure, pomažuć se rukama i nogama, kako da se uzpnu do gradskih zidinah. Nu gradjani bacahu sa zidinah na jurišajuće Tatare veliko kamenje, te ih tako množinu ubiše; divlji Tatari tim još većma razdraženi, dopirahu u najvećoj jarosti sve do bedemah, i do istih kućah, stojećih izvan zidinah ili platna gradskoga, hrvajući se sve na šake s gradjani, ali grada nemogoše ipak predobiti, jer branitelji nisu klonuli duhom, pa im i knez Butko, od plemena Gušićah (?) dodje za vremena u pomoć; [105]) te tako moradoše Tatari otići izpred Klisa razbijenih glavah, [106]) pošto su dobili znamenitu za se viest, da im je u Aziji umro veliki kan Ogotaj. [107])

Uzbijen od Klisanah, krene Kadan k Trogiru gradu, čuvši, da se kralj ondje desi. Njekoliko se Tatarah uz to pokazà i pred Spljetom. Ovo njihovo opetovano došaštje probudi po svjedočanstvu spljetskoga gradjana i naddjakona Tome, koji se je tada takodjer u gradu nalazio, u gradjanih toliki strah, da su njeki naumili ostaviti grad i sa svojimi porodicami i s imanjem pobjeći na otoke, izmišljavajući svakojake strašne priče o vještini Tatarah u obsiedanju i predobivanju gradovah. Nu na veliku radost Spljetjanah, ode i ova njekolicina Tatarah do skora za Kadanom pred Trogir.

U Trogiru je zapoviedao proslavljeni one dobe junak Stjepko Šubić Bribirski, tadanji župan trogirski, pradjed neumrloga u poviesti branitelja Sigetskoga Nikole Šubića Zrinjskoga.

Spremivši grad na odvažnu obranu, svjetovaše Stjepko kralju Beli, da za veću sigurnost neostane medju zidinami gradskimi, a ni blizu grada, nego da se na moru još dalje odtisne. Bela sliedeći taj savjet, povuče se odmah, čim su se Tatari u okolici trogirskoj pojavili, iz otoka Buje još dalje na druge otoke, te je medju ostalimi otoci, po narodnoj priči, odabrao za svoj stan, maleni otočić, ne daleko od Trogira, koji se još danas zove, Kraljevac (talijanski Scoglio del Re). na uspomenu kraljeva utočišta, Nu po-

---

[105]) Gledaj u dodatku listinu pod brojem IX.

[106]) Thomas Archidiaconus Spalat. Hist. Sal. Cap. XL. Nezna se pravo tko je bio uprav tada zapovjednikom junačkih braniteljah kliskih, buduć da ga ni Toma naddjakon, ni suvremene listine neimenuju. U spljetskih listinah od god. 1239. imenuje se glavarom Kliskim župan Brativoj, a poslie odlazka Tatarah spominju listine kneza Aleksandra županom kliskim, (Lucius. Memorie di Traù p. 54 i 77) koga kralj Bela kumom (compater) nazvà. Mislim dakle da neću pogriešiti, ako uztvrdim, da je i u vrieme obsjede tatarske isti Aleksander bio zapovjednikom gradskim. U kašnjih listinah (1250—1257) spominje se njeki Aleksander kao podban hrvatski i veliki župan zagrebački, a g. 1258, kao ban hrvatski. Dalmatinski pisac 16. vieka Dominik Zavoreo, u rukopisnoj svojoj povjestnici: „De rebus Dalmaticis“ tvrdi, da je to doba grad Klis pripadao Crkvenjakom, nu ovi dobiše jur pod Andrijom kraljem grad Šibenik u zamjenu za grad Klis.

[107]) Da su Tatari, obsjedajući uprav grad Klis, dobili viesti o smrti svoga velikoga kana, svjedoči turski pisac Rešideddin, koji veli, da su ovu viest primili Tatari nakon osvojenja grada Klisa, koga medjutim, kako nam svjedoči Toma naddjakon, nikada nisu osvojili. Gledaj Hammer-Purgstall. Geschichte der goldenen Horde in Kiptsckak. str. 126 u opazci.

najviše je bivao kralj na jednom brodiću, na kojem je plovio simo i tamo, pazeći na sva neprijateljska kretanja i čekajući svršetak obsade trogirske. [108])

Čini se, da se je s kraljem takodjer i kraljica zajedno s dragocienostmi kraljevskimi, ukrcala u brodove, da se uzmogne odmah, ako do potrebe dodje, odtisnuti u veliko more slovinsko [109]), budúć da kralj Bela u listinah više putah spominje kako je bio zajedno s kraljicom na moru u velikoj opasnosti.

Kadan, proučivši sav položaj grada Trogira, tražio je mjesta i zgode kako bi s konji mogao doprieti do zidinah gradskih; nu osvjedočiv se, da neće moći pregaziti vodu, što je dielila grad od kopna, povuče svoju na juriš opredieljenu vojsku natrag, te poslà pred grad glasnika, da pozove gradjane na dobrovoljnu predaju. Došav glasnik blizu gradskoga mosta, počè vikati iz svega grla na hrvatskom jeziku, priobćujući gradjanom zapoviedi Kadanove: Govori vam Kadan vodja nepobiedjene vojske, „reče glasnik" da nebranite ljude i kralja tudje krvi, nego da predate neprijatelje u naše ruke, pa ćete izbjeći njegovoj osveti, niti ćete zabadava poginuti." [110]) Ali stražari na zidinah nisu smjeli odgovoriti ni rieči. Na što Kadan, uvidivši da nemože grada osvojiti, krene preko vlaške, onda prozvane tatarske gore, [111]) natrag onim istim putem, kojim je i došao, pošto se je još tečajem cieloga mjeseca ožujka u Hrvatskoj i Dalmaciji bavio, za koje su se vrieme pokazivale tatarske čete pet do šest putah pred primorskimi gradovi, ali nemogavši ih predobiti, vratjale su se opet u svoje tabore. [112])

Ovoliko znamo o bojevih s Tatari u primorju hrvatskom i dalmatinskom iz povjestnice solinske suvremenoga spljetjanina naddjakona Tome, koji, odgojen u Talijanskoj, i opojen skroz i skroz duhom rimskim i talijanskim, ni pismom ni činom nije pokazao prijateljstva prama Hrvatom i Slavenom. dapače izpovieda i sám u svojoj poviesti, u kakovoj razpri bijaše sa svojim hrvatskim poglavarstvom i sa gradjani, a i s hrvatskimi boljari, osobito sa članovi proslavljenih tada kućah knezovah krčkih, bribirskih, omiških i poljičkih. Njegovo dakle izvještje, hotimice ili slučajno lišeno svega onoga što se tiče slave hrvatske, i junačkih dielah Tomi neprijateljskih porodicah i suvremeni-

---

[108]) Thomas Archidiaconus Spal. Cap. XL.

[109]) Jadransko su more nazivali još u 13. vieku sami Mletčani slovinskim ili slavenskim morem. Ovim imenom nazvà ga g. 1268. i sám dužda mletački Rainerio Zeno u jednom pismu, poslanom obćini spljetskoj, u kojem spominje njeko gusarstvo Omišljanah „cum Draganus de Almisio cum uno ligno armato providum virum Nicolaum Blondum fidelem nostrum in aquis Sclavoniae cum bonis et rebus suis ceperit his diebus." Lucius de Regno Dalm. et Croatiae. Lib. IV. Cap. IX.

[110]) Thomas Archidiac. Spalat. Cap. XL.

[111]) Vlašku goru nazvà narod kasnije Gorom tatarskom (Monte tartaro) a put, što je preko nje vodio, drumom tatarskim, (strada dei Tartari). Lucius Memorie di Traù p. 42 Boman. Storia civile della Dalmazia II. p. 204. Rossignoli Giov. Compendio dell' Istoria civile della Dalmazia. Trevigi 1780. p. 43.

[112]) Thomas Archidiaconus Spalat. Cap. XL.

kah, prepisivahu kašnje svi domaći i strani pisci povjestnice naše, i tako se zgodi, da su bila tminom pokrivena sva ona slavna djela, koja su počinili Hrvati nakon obrane Kalnika, Klisa i Trogira u krvnoj borbi s Tatari.

Na sreću javi nam naddjakon Toma još i to, da je tatarski vodja Kadan, nemogavši predobiti Klisa i Trogira, udario sa svom vojskom natrag, onim istim putem, kojim je i došao, pošto se je bavio u Hrvatskoj i Dalmaciji još čitavi mjesec ožujak. Nu što je u to vrieme Kadan radio, što li se je u zemlji, oddaljenoj od Spljeta, medjutim zgadjalo, o tom naddjakon Toma ili nije znao, ili nije htjeo izviestiti potomstvo, dočim samo mimogred pripovieda: kako su se Tatari u to doba pet do šest putah pokazivali pred gradovi Spljetu bližimi, nu da su se svagda opet vratjali u svoj tabor. [113])

X.

Kojim je putem Kadan u Dalmaciju došao, kazao sam gore. Zašto je dakle preko običaja Tatarah njihov vodja onim istim putem udario natrag, kojim je i došao, to je moralo imati važnih uzrokah, tim više, jer pred njim bijaše otvorena sva ostala Dalmacija, s nepripravnom na doček toli groznih gostih, susjednom Bosnom, Srbijom i čitavim balkanskim poluotokom.

Ja bih rekao, da je najglavnijim povodom ovoga povratka, u ono proljetno doba, bila želja Kadanova, da što prije ostavi kršovite i neplodne predjele planinske i primorske; te da potraži sa svojom konjaničkom vojskom drugu ravniju i plodniju zemlju, a to bijaše Italija.

Ovo je slutio jur patrijarha oglajski Bertholdo, kad je mjeseca veljače iste godine pohitio glavom k caru Frideriku, da moli od njega pomoći proti Tatarom. [114]) Ovo je slutila susjedna furlanska zemlja, gdje su zbog straha od Tatarah utvrdjivali sve gradove, popravljajući obkope i šanceve odavna zanemarene. [115]) Nu i sva Italija zaštrepi pred samim glasom od Tatarah, jer strah bijaše obuzeo pred njimi čitav sviet. [116])

---

[113]) Tunc universa multitudo eorum (Tartarorum) inde consurgens, via qua venerat reversa recessit. Sic ergo per totum fere Martium in Croatiae et Dalmatiae partibus commorantes, quinque aut sex vicibus, ad civitates has descendebant, et postea ad sua castra redibant. Thomas Archid. Hist. Sal. Cap. XL.

[114]) Chronicon Riccardi a S. Germano ad A. 1242. Mense Februarii.

[115]) Conte Francesco di Manzano. Annali del Friuli, Udine 1858. Vol. II. p. 342 A. 1242.

[116]) „E di questa venuta de' Tartari fu si grande e spaventevole fama, che in fino in questo nostro paese si temea fortemente di loro, che non passassono in Italia." veli pi-

Nu bijaše i još jedan glavni uzrok, zašto se je Kadan vratio natrag istim putem, kojim je i došao, a to je bila viest, da je ugarski kralj, s porodicom i s dragocienostmi, ostavio na galijah trogirsku morsku okolicu, te da je udario po moru natrag prema planinam hrvatskim i onim otokom, što više prema sjeveru leže.

Kadan, imajući nalog od glavnoga vodje Bata, da ide u potjeru za kraljem, i da ga živa ili mrtva uhvati, ili barem da se kraljevskoga blaga dočepa, morao je dakle i nehotice, sliedom sliediti kraljev trag.

I doista kralj se Bela ukrca, kako gore spomenuh i kako naddjakon Toma svjedoči, sa svojom suprugom, s djetetom i sa svimi dragocienostmi [117]) na galije, koje su mu Trogirani, knezovi krčki i ostali otočani na službu postavili, te se povuče, kao što Toma naddjakon tvrdi, ponajprije na njeki Trogiru bližnji otočić, ploveći po moru simo i tamo, a zatim, kad su se Tatari natrag povukli, pribiegne na njeki otok, ne daleko od otoka Krka, kao što i sám u svojih listinah svjedoči.

Nu još prije, nego se je kralj Bela izpred Trogira oddaljio, bavio se je njeko vrieme u tom gradu, te je tu 18. ožujka (XV. Kalendas Aprilis) na prošnju biskupa Tregvana i sudca Črnoga, prisegom i poveljom potvrdio Trogiranom stare pravice, dane im od prvašnjih kraljevah, nazivajući ih u svojoj listini, ne samo viernimi, nego i najvjernijimi (quod iam merito non solum fideles sed fidelissimi poterant appellari) spominjajući takodjer njihovo veliko gostoljublje, kojim su primili njega i njegove podanike, došavše onamo iz Ugarske i Slavonije [118]). Isti dan potvrdi kralj crkvi Trogirskoj imanje Drid na otoku Buji, koje joj bješe darovao Koloman vojvoda čitave Slavonije i kralj Andrija II. [119])

Iz ovih listinah doznajemo ujedno i za one dostojanstvenike, koji su tada s kraljem u Trogiru bili; to su ovi: Benko predstojnik crkve stolnobiogradske, izabrani nadbiskup kločki i kancelar kraljev; Bartol biskup pečuhski, Stjepan biskup zagrebački, Stjepan biskup Vacovski, Arnold nadvornik i veliki župan šumedjki, Dioniš ban čitave Slavonije i Primorja, Matej meštar tovarnikah i župan njitranski, Valerijan konjušnik, Roland stolnik, [120]) Mavro peharnik, Demeter župan mošonjski [121]) i knez Petar Gjilov meštar tovarnikah maloga kraljevića Stjepana.

---

sac XIV. vieka Ivan Villani Florentinac. Gl. Chroniche di Giovanni, Mateo e Filippo Villani. Trieste 1857. p. 85.

[117]) Porro Rex videns Tartarorum exercitus ante asylum sui diffugii descendisse, non satis tutum sibi fore arbitrans, in insulis prope positis commorari transposuit, Dominam cum sua prole (to bijaše po svoj prilici mali Stjepan, dočim ženska djetca u Klisu ostadoše) et cum omnibus thesauris, ad naves, quas conduxerat — advehebatur. Thomas Archidiaconus Hist. Solonit. Cap. XL.

[118]) Liber Pactorum p. 403 u arkivu mletačkom. Fejér Codex Dipl. R. H. Tom. IV. v. I. p. 246.

[119]) Vjerodostojni prepis i potvrda od g. 1324. u mene i Farlati. Illyricum Sacrum IV. p. 340.

[120]) Kašnje ban i vojvoda čitave Slavonije.

[121]) Gl. u dodatku listinu pod brojem II.

Da je kralj krenuo prema sjeveru putem otoka Krka, pošto se je bavio u Trogiru, i u raznih morskih zakutcih, o tom nas izvješťjuje sám u svojih listinah, osobito u listini danoj knezovom krčkim, [122]) nu na kojem se je upravo otoku tada izkrcao, o tom neima potankoga izvještja.

U svojih listinah veli sám Bela, da je pobjegao izvan kraljevine svoje, na njeki otok ležeći blizu otoka Krka. [123]) To je jasan dokaz, kako su krivo bili uputjeni oni dosadašnji pisci povjestnice, koji su tvrdili: da je kralj Bela pobjegao uprav na otok Krk. [124]) Po mojem mnienju, taj blizu Krka ležeći otok nije ini nego Rab, (Arbe), buduć da je Bela po svjedočanstvu njegove listine, dane Pažanom, nakon bavljenja na drugom otoku, i nakon dobivene morske bitke, došao na otok Pag, koji je najbliži Rabu. U mome mnienju podkriepljuje me jošte i viest narodnoga našega pisca Ivana naddjakona goričkoga, koji u prvoj polovici XIV. vieka (1334), popisavši naredbe, prava i običaje kaptola i crkve zagrebačke, pobilježi takodjer i njeke historičke čine. Medju timi spominje, kako su za Bele IV. Tatari poharali zemlju ugarsku, i kako su tom prilikom povelje i listine crkve zagrebačke bile odnešene u shranbu na otok Rab, [125]) i to po svoj prilici samim biskupom zagrebačkim Stjepanom, koji se je vazda desio uz kralja.

Znajući dakle Tatari, da se je kralj oddaljio iz Trogira, i da je po moru krenuo prema sjeveru, bliže k primorju hrvatskom, tražili su na sve načine kako da si dobave ladjah, [126]) pa da podju u potjeru za kraljem po

---

[122]) Ut per ipsos Tartaros in campestri prelio convicti, fugeque presidio maritimas adiremus partes, et aquarum latibula conquerentes, ubi funera nostrorum fidelium more Rachel plangebamus. Prispodobi listine od 1242. Fejér IV. v. I. p. 268 od g. 1251. T. IV. v. II. p. 98. g. 1255. p. 308 i g. 1260. Jura Regni Croatiae I. p. 71.

[123]) „Extra Monarchíam nostram ad quandam maritimam insulam Vegle contiguam.“ (U listini danoj Kresu, Kupiši i Raku.) „Extra ipsam nostram Monarchiam usque ad littora pontus ad quandam insulam maritimam.“ (u listini danoj Pažanom g. 1244.) Gl. u dodatku pod br. V. i XVI.

[124]) Turski pisac Rešideddin, kojega tiskom izdani prevod žalibože nisàm imao pri ruci, govoreći o Tatarih u Dalmaciji, nespominje takodjer Krka otoka, nego veli jedino, da je kralj pobjegao na more: „Der gešti nišest u be derja reft u Kadan Muradžàat numud.“ Hammer-Purgstall. Geschichte der gold. Horde von Kiptschak. p. 125. Pavao Ritter (Vitezović) tvrdi u svom rukopisnom djelu: „Offuciae Joannis Lucii de Regno Dalmatiae et Croatiae refutatae,“ da taj Belom spominjani otok ima biti mali otočić sv. Marka, medju Krkom i Vinodolom, blizu Kraljevice; M. Ruić misli pako, da se ima razumjevati poluotok Vir (Pontadura.) Nu oba nenavadjaju dokazah, da podkriepe svoje misli.

[125]) „Sed processu temporum, advenientibus Tartaris et totum Regnum Hungariae ac ejus decorem flebiliter devastantibus, tempore domini Belae Regis quarti: filii Andreae, patris beatae Elizabeth, privilegia ipsius Ecclesiae (Zagrabiensis) metu ipsorum Tartarorum fuerant asportata pro conservatione in insulam marinam Arbum vocatam.“ Joannis Archidiaconi de Guerche. Statuta et Privilegia Capituli Zagrabiensis MSC. — To isto svjedoči i Kerčelić: „Arbonam occasione ista, monumenta Ecclesiae hujus litteraria, portata fuisse scribuntur. Sacrae autem Reliquiae Clissam.“ Hist. Eccles. Zagrab. p. 83.

[126]) Toma naddjakon veli, da su Tatari u nuždi male brodove iz pletenih granah i kožah sami graditi znali: „Si qua vero immeabilis unda occurit, continuo in modum lembo-

istom moru; dočim su na kopnu udarili takodjer prema primorju hrvatskom medju Ninom, Senjom i Riekom.

Došavši do grada Senja, koji bijaše prije dvie godine (1239. mjeseca prosinca), nezna se od kojega neprijatelja, osvojen i popaljen, potjeraše tu Crkvenjake iz monastira sv. Jurja, koji je ležao izvan grada, i oni se jedva spasiše na otok Krk, gdje su ih ipak Baščani (iz Baške stare na istom otoku) oplienili, budući da su ovi crkvenjaci u njekoj razpri živili s Krčani i Rabljani. [127])

Baveći se Kadan u primorju hrvatskom, gdje je po svjedočanstvu naddjakona Tome svoj tabor imao, posla jednu stranu svoje vojske po moru za kraljem u potjeru. Sada stoprv nastadoše za kralja i njegovu porodicu najopasniji časovi, o kojih on sám u svojih listinah više putah kaže, da je tada bio zdvojio o spasenju svojem, oplakivajući strašni svoj udes poput izraelske Rachele.

XI.

Jur bješe Tatari na mnogobrojnih brodovih, doprli po moru blizu do onoga otoka, na kom se je bavio kralj, kad iz nenada hrvatski žitelji svih bližnjih otokah, zajedno s odvažnimi stanovnici otoka i grada Paga, pritekoše kralju u pomoć, zametnuvši u nazočnosti kraljevoj, na istom moru, s Tatari krvavi boj. Junački otočani navale sa strielami, kopljem i ostalim oružjem oda svih stranah na Tatare i natjeraju ih do skora u bieg; nu našim vještim mornarom nemogoše uteći nevješti brodarstvu neprijatelji; pustivši se naši u potjeru za njima s otvorenimi jedri, unište skoro sve Tatare do jednoga, poubivši ih ili utopivši u moru. [128])

U rečenoj bitci bješe kralju na pomoć pritekli i knezovi krčki Friderik i Bartol, te se njim imade, po svjedočanstvu samoga kralja Bele,

---

rum ex viminibus cistas intexunt, superducentes crudas animalium cutes, quibus sarcinas inferentes intrant et transeunt absque metu."

[127]) Gl. u dodatku listinu pod brojem VIII.

[128]) „Inter cunctos viri sagaces omni fidelitatis nitore et probitatis decore fecundi, fideles nostri Pagensis civitatis et insule cives ac incole, inter ceteros nonnullos insularum habitaculo congaudentes, armis bellicis premuniti et audacia virili suffulti, in eorum navibus, ipsos utpote hostes iam cellerrime versus nos, nostram in offensam, equoris per amnem natantes, nostro in aspectu vallantes aggrederunt, eosdemque crebrarum tellarum missionibus feriendo, ac lancearum et aliorum instrumentorum ad id aptorum generibus ictibus sauciando, insule ab introitu opprimendo compescere fecerunt, et sic strage necis fere omnibus demolitis atque suffocatis, pristine saluti et libertati ex ipsorum merito laudis preconio attollendis gestis felici victoria gaudentes, divinitus sumus restituti." Gl. u dodatku listinu kralja Bele podanu Pažanom, broj V.

osim Pažanah, morska pobjeda ponajviše pripisati. Isti knezovi dodjoše u pomoć u odvažno doba sa svojimi rodjaci i s velikom oružanom družinom, te ubiše u krvavoj bitci, njekoliko tatarskih vodjah i prostih vojnikah, a njeke i žive zarobiše i kralju darovaše. U tom boju zadobiše i sami ljutih ranah, izgubivši mnogo svojih drugovah. [129])

Ima tragovah, da su se u istom boju proslavila i dva brata Filip i Bartol Skalići iz Like, uhvativši i ubivši njekoliko tatarskih vodjah i vojnikah, ali su pri tom i sami ljutih zadobili ranah. [130])

U najvećem slavlju dodje poslje ove sretne bitke kralj Bela sa svojimi dobitnici na otok Pag, gdje su ga stanovnici s velikim veseljem primili, obskrbivši ga sa svim potriebnim, i davši mu ujedno ne malu svotu novacah, za plaćanje vojnikah i za promicanje potrebitih vojnih poduzetjah, kako sám kralj u svojoj povelji svjedoči (Non Modicam quantitatem thesauri ac pecunie pro acquirendis stipendariis armigeris, expeditionibusque ceteris iuxta commodum et honorem nostre celsitudinis nobis offerre studuerunt." [131])

---

[129]) De qua eciam (insula) vi nos extrahere satagentes (Tartari) per naufragium in nos corruere conassent, ubi in conflictu certaminis, inter nostros et ipsos Tartaros servato, nostrorum corruentium funera more Rachelis rigide plangebamus. Pater tandem ineffabilium misericordiarum — nobis iam elisis et quasi precipitis, virtutem sue dextre porrigere dignatus est, quoniam ad refulciendum nos et corroborandum, Feldricum et Bartholomeum illustres et strenuos viros nobiles de Vegla — tamquam angelos protectionis de arce polorum misit, qui nobis cum eorum parentella et familiarum caterva armigera, in opem et nostre persone saluberrimam tutelam adherendo, per eorum strenua certamina, quosdam ductores ipsorum Tartarorum, sequacesque eorum, dire necis exterminio necari, et quosdam captos, nobis offerre.... ubi etiam crebra stigmata et gravia suste lerunt, et multos ex eorum caris proximos et familiares amisere." Fejér Codex Dipl. Regni Hung. Tom. IV. vol. III. p. 109 ad A. 1263. Ex autographo.

[130]) „Ubi in conflictu certaminis inter nostros et ipsos Tartaros, strenuissimi viri Philippus et Bartolomeus Schalich de Lyka natione, per eorum strenua certanima quosdam Primates ipsorum Tartarorum, sequacesque eorum captos, nobis offerre, alios vero dire necis exterminio necare militassent (fecissent) ubi etiam crebra stigmata et gravia sustulere." Fejér Codex R. H. T. IV. vol. III. p. 130 ad A. 1263. Povelju Skalićah prepisa Fejér iz Enciklopedije, tiskane u Basileji g. 1559. a napisane i izdane od poznatoga hrvatskoga pustolovca i vjetrogonje Pavla Skalića, gradjanina zagrebačkoga, koji je izmislio čitavu torbu lažih o plemenu porodice svoje. Ako sravnimo rieči navedene ove povelje sa poveljom, koju je isti kralj Bela iste godine 1263. dao knezovom krčkim, to vidimo, da su skoro sasvim istovjetne: s toga neimam velike vjere u povelju Skalićevu, te bih rekao, da je on prepisao njegdje Frankopansku listinu, izmieniv u njoj samo imena, te zajedno s lažljivim prepisom kaptola zagrebačkoga od g. 1362. predložio ju za potvrdjenje caru Ferdinandu, koji mu ju doista g. 1555. u prepisu potvrdi, budući da je isti Pavao Skalić njeko doba njegov pridvorni kapelan bio.

[131]) Do sada obrati izmedju svih domaćih povjestnikah, jedini Marko Ruić, Pažanin, svoj pozor na rečenu morsku bitku, spomenutu u povelji pažkoj. U svom izvrstnom rukopismom, iz deset debelih knjigah sastojećem, djelu: „Notizie e Riflessioni storiche sopra l' antico stato civile ed ecclesiastico della città di Pago, fatte a diversi autori, diplomi, privilegij et altre carte publiche e private" (pisanom koncem 18. vieka,) kaže Ruić ovo: „il Re montata una galera si rifugiò in un picciol scoglio all' Isola Bua, il quale ancor si chiama

Dobivši kralj mnogo novacah i vojnikah ne samo od Pažanah, nego, po svjedočanstvu njegovih listinah, i od ostalih ratobornih otočkih i primorskih Hrvatah, medju kojimi bijahu navlastito knezovi krčki i bribirski, mogao je laglje podkriepiti one različite čete na hrvatskom kopnu, što su stranom iz Ugarske i Slavonije onamo pribjegle, stranom su se sa svih stranah Hrvatske i Dalmacije sakupljati počele; koje čete, vidivši da se nepobiedjeni čopori tatarski složnom voljom ipak pobiediti mogu, ojačaše duhom, te složiše, na koliko bijaše potrebno i moguće, sve svoje raztrkane sile.

I doista neprodje mnogo vremena, što se i na kopnu hrvatskom zametnù ljuti boj s Tatari i Mongoli, u kojem su boju azijatski divljaci pobiedjeni, isto tako, kao kod Kalnika, Klisa, Trogira i Paga, te su, izgubivši njekoliko svojih povećih vodjah, bivši hametom potučeni, preko vode Krke i Brešca u Bosnu protjerani bili.

Da li je u tom ratovanju na kopnu bila jedna bitka ili više, na to se poradi pomanjkanja izvorah nemože odlučno odgovoriti. Isto se tako nemože savjestno naznačiti, na kojem se je mjestu zgodila glavna krvava bitka s Mongoli i Tatari. Narodna pripoviedanja i noviji pisci 16. i 17. vieka kažu istinabog, da je glavni poraz Tatarah bio na grobničkom polju, koje je jedan sat oddaljeno od grada Rieke, prema sjeveru. Nu suvremene listine svjedoče jedino, da borba s Tatari bijaše blizu mora, dapače i na obalah

---

Cragliev camen, cioè scoglio del Re. — Ivi tenendosi poco sicuro, calò verso Zara, che all' arrivo gli aperse le porte, e gli si diede. Di là, impaurito com' era, volendosi internare nel Quarnaro per ricovrarsi appresso il Frangipani di Veglia, fu attrappato da una truppa de Tartari nella Penisola di Pontadura. Ivi attorniato da Barbari, conobbe molto maggiore il periglio e la dificoltà dello scampo, quando per più giorni incalzato, forza facevano di catturarlo. Sarebbe lor riescito il colpo, poichè soverchiati dal numero i pochi seguaci che seco avea, altri cadevano vittime per la Regia salute, ed altri, lena mancandogli, resistere più non potevano ai frequenti assalti che sostenevano. Era già disperato del Monarca il caso, ed egli stesso si vedeva vicino a caricarsi di catene, quando d'ogni lato concorrendo i popoli circonvicini sollevati dalla fama della Regal sventura, s' offersero generosi a liberarlo, coi Tartari combattendo da prodi. — Tra questi nè ultimi nè codardi si dimostrarono i Paghesani. Costoro unitisi ad alcuni altri isolani, montarono le proprie barche, ed armati di ferro e di coraggio si presentarono alla Regia difesa — Come giunsero allo stretto che separa l' isola dal continente con valore assaltarono i Tartari, che di guadarlo sollecitavano, e con loro venuti alle mani, stretta tenevano la tenzone; ma animati dalla vista dell' infelice Monarca. tanto si riscaldarono, che non solo impedirono il tragitto all' inimico, ma lo conquisero e soffocarono nell' istesso mare, che guadar voleva su gli occhi del' istesso Monarca. In questo conflitto molti perirono de Paghesani; e molti portarono delle mortali ferite; ma la gloria di aver cagionata la salute e la libertà al sovrano potè onorare le ceneri degli estinti, confortare il dolore dei feriti, ed i superstiti insuperbire. Per tale vittoria libero dal periglio il Re Bela, passò securamente all' isola di Pago, onde onorare colla Real presenza la terra de' suoi liberatori. — Ivi dimorando per alquanti giorni potè ricevere varj presenti, vettovaglie abbondanti, ed a provedimento de stipendiati ed armigeri di sua custodia non mediocre somma d' argento a lui offerta spontaneamente e con alacrità d' animo da ciascheduna classe di persone."

morskih, ali ime mjesta i okolice, nespominje nijedna listina, i nijedan suvremeni pisac.

Da je pako uprav kod mora bilo velikoga okršaja s Tatari, da su u tom boju Hrvati dobitnici ostali; da su potjerali neprijatelja preko granice svoje, te tako oslobodili kralja od robstva, a zemlju svoju od daljnjega haračenja, o tom nam potanko svjedoče suvremene listine kralja Bele IV., dane onim neumrlim junakom, koji se proslaviše u tom primorskom ratu, kako ćemo niže viditi.

XII.

Kao što nam povelja pažka sačuva uspomenu slavne pomorske bitke i pobjede nad Tatari kod Paga, tako razjasnjuje bitku i pobjedu na kopnu ponajviše darovnica kralja Bele, dana bratji Kresu, Kupiši i Raku iz Sriema.

Žestoka bitka s Tatari bijaše jur započeta na obali morskoj, veli Bela u darovnici, sám kralj stajaše obkoljen od množine borećih se četah tatarskih, (circum quaque multitudine pugnatorum gentium ipsorum Tartarorum obsessi,) mrtva tjelesa, strieljami i mačevi tatarskimi ubijenih junakah, ležahu oko kralja nagomilana, kao zid i ograda, i to u tolikom broju, da kralj nije mogao ni napred poći, ni natrag uzmaći, ufajući se pomoći od jedinoga Boga; kad iz nenada, u vrieme najžešće bitke i najveće opasnosti, doletiše tri brata Kres, Kupiša i Rak, sa trideset i osam bratje i rodjakah svojih, iz ravnoga Sriema, kao iz neba poslani angjeli, te pobivši se s tatarskimi četami, prodrieše kroz najgušće gomile tatarske, do samoga kralja, te spasiše kraljevsku glavu i kraljevski barjak, i dadoše kralju i njegovim braniteljem novu snagu. Junački Kres, smotriv njekoga tatarskoga vodju, kako je potajno nanišanio lukom svojim na kralja, naperi svoju streljicu proti istomu vodji, te mu iztepe obadva oka, i odsieče mu glavu u nazočnosti kraljevoj, i baci truplo u dubljinu morske pučine. Navali zatim smiono sa drugovi svojimi na ostale tatarske čete i na šanceve njihove (acies et propugnacula), obrativ se onamo, gdje bijaše najžešća bitka, te stane neprijatelje sjeći mačem, gaziti nogama i bacati trupla tatarska u sinje more, kao guske u ribnjak, (ut aucas in piscinam.)

Ovako vojujući rečena bratja sa svojimi rodjaci, kao mladi lavići, pošto ih je dvadeset i pet mrtvih na bojištu palo, uzbiše Tatare natrag iz bližine kraljeve, i sjedinivši se s ostalom hrvatskom vojskom, udariše š njom, kao plaha kiša, zajedničkimi silami (cum universorum Primatibus et aliis

gentibus nostris) na uzmicajuće Tatare, te ih nagnaše na silni bieg, tjerajući ih neprestano po kopnu i preko mora do rieke Krke i do Brešca.[132])

Time bijaše pobjeda svršena, bježeći Tatari prodrieše, po svjedočanstvu naddjakona Tome, preko granice hrvatske u Bosnu, a kralj je Bela mogao lahkom dušom reći: „Nos exinde ad salubriorem recessimus remedium, vota nostra Altissimo in aeternum aspirando."

U istoj je krvavoj bitci pao, osim ostalih bezimenih tatarskih vodjah i velmožah, takodjer jedan od njihovih ponajglavnijih vodjah, imenom Vul,[133]) ubijen streljicom kneza Aleksandra od plemena Abe, u nazočnosti samoga kralja.[134])

---

[132]) „Trans litus et ultra fluvium Kerka et ad Brescha transparsius sunt transfugati." (Gl. u dodatku list. XVI.) Rieka Krka iztiče izpod brda Hržovca kod Topolja, jednu milju daleko od Knina, a utiče izpod Skradina u jezero Prokljan, te zatim kod sela Zatona u more. Za Brešce neznam, da li je voda, mjesto, ili brieg, (brežac), ako nije možebiti Brežan, u kojem mjestu izdade ban Stjepan g. 1251. povelju, kojom utemelji grad Jablanac na brdu Jablaniću. (Lucius de Regno Dalm. et Croat. Libr. IV. Cap. IX.) Ima i u Istri grad Beržec na moru, koji bi se samo tada razumievati mogao, kad bi dokazano bilo, da je glavna bitka bijena na njekome mjestu bliže Istre, ali u Istri neima Krke. Voda Krka i grad Brešci nalaze se takodjer u Štajerskoj, ne daleko od granice sadašnje Hrvatske, ali nije vjerojatno, niti se dade iz suvremenih pisacah i listinah dokazati, da bi Hrvati bili na onu stranu prema zapadu i sjeveru Tatare tjerali.

[133]) Wl, Ul, Ulu i Ulus, tatarska rieč, koja znači čovjeka velika, silna, ili vladara, vojevodu itd. Da je u pokrajinah ugarskoga kralja Bele više tatarskih vodjah i velmožah palo, o kojih za Hrvatsku i suvremene listine govore, svjedoči nam suvremeni poslanik pape rimskoga Ivan de Plano Carpini, koji je g. 1246. posjetio tatarsku zemlju, te nam pripovieda, da su ondje dva groblja za tatarske careve, vodje i velmože, jedno za one, koji su umrli u raznih svieta predjelih, a drugo za one, koji su pali u Ugarskoj, razumievajući Ugarsku, kao državu, u obširnom smislu. „In terra eorum (Tartarorum) sunt coemeteria duo, unum in quo sepeliuntur imperatores, duces ac nobiles omnes, et obicunque moriuntur. — Aliud est, in quo sepeliuntur illi, qui in Hungaria interfecti fuere, multi enim ibi occisi fuerunt: ad illa coemeteria nullus audet accedere, praeter custodes, qui ad custodiendum positi sunt ibidem." Fejér. T. IV. v. I. p. 423. U dosadanjih pismenih spomenicih ugarskih neima o tom spomena, da bi bio koji od tatarskih vodjah uprav u Ugarskoj pao, dočim listine kralja Bele govore o više njih, koji su pali u hrvatskom primorju, medju kojimi se Vul, uprav po imenu spominje.

[134]) „Et cum ipsi Tartari usque ad mare nos investigassent, idem Alexander Comes cum eisdem diligenter bellum propter tuitionem praesentiae Maiestatis nostrae inchoavit, et sic nos per ipsorum bella, ab ipsis Tartaris evasimus, quorum Vul, qui Capitaneus ipsorum esse dicebatur, idem Alexander nobis intuentibus sagitta penetravit, et sic idem post hoc nobiscum transivit." Fejér Codex Dipl. R. Hung. T. IV. vol. I. p. 419. Otac rečenog Aleksandra, Dimitar od Abe, bijaše stolnik Kolomana vojevode čitave Slavonije, te dobi od njega g. 1240., za vierne službe, imanje bivšega bana Gjule, zvano Neće ili Nekće u dolnjoj Slavoniji. (Fejér Codex Dip. T. IV. v. I. p. 203.) Godine 1246. darova kralj istomu Dimitru i njegovu sinu Aleksaadru, imanje Adrijan u valkovačkoj, i Čatar u baranjskoj županiji, za vierne službe i junačtva počinjena u vrieme tatarske navale. (Fejér kako gore) Možebiti da je taj Aleksander onaj isti, koji se u listinah spljetskih spominje kao župan kliški.

Medju inimi borioci i junaci proslavi se u toj bitci takodjer Dioniš ban, stojeći vazda uz kralja, imajući uz sebe pleme Bratila i Jakova iz Moravča, zagrebačke županije. [135])

Tu bijaše ranjen i junački knez Hudina, izgubivši u žestokoj borbi mnogo rodjakah svojih, a stojeći na čelu čitave vojske, kao obrana i predstraža njezina. [136])

Tu vojevahu župani od Moravča, Abraham i Nikola sinovi Nikolini, zajedno s Tomom i Bartolom sinovi Tome, izMoravča, koji su velikim krvoproljitjem svojih drugovah, mnogo plemićah i pučanah od tatarske navale obranili. [137])

Nadalje odlikovahu se u borbi primorskoj: knez Mavro, meštar peharnikah kraljevskih, koji je već i kod Šajove spasio kralja od smrti, pa je i u primorju vazda uz kralja ostao; [138]) knez Princ sin Rajnalda iz Toplicah (Topuskoga), vojujući pod kraljevskim barjakom u primorju, kao što prije u Rusiji, u Bugarskoj i u Austriji. [139]) Knez Bečen, sin Nikolin, koji je kašnje proti Mletčanom kod Nina i Zadra slavno vojevao. [140]) Knez Tristan, sin Buzada bana, župan glasnikah (telalah) kraljevih sa svojimi sinovi, koje je u tom primorskom boju, njegov sluga Egidio od smrti izbavio. [141]) Knez Andrija brat Ilujne a sin Tome, iz križevačke županije, koji je kralja sa ženom i družinom sljedeći, velike mu usluge učinio. [142]) Bogud, otac Tobije Bogudova, kašnjega predstojnika crkve zagrebačke i kancelara Bele vojvode slavonskog, bivši u tom primorskom ratu pred kraljevima očima ubijen. [143]) Knez Junko sin Ižaka Slovinski i Vrbovečki, koji služeći kralja i kraljicu u primorju vazda uz njih bijaše. [144]) Knezovi Vladislav, Filip i Gregur sinovi kneza Klete iz Orljave, kao i knezovi Toma, Filip i Lovro Radići, služeći kralja u najopasnije doba i vojujući hrabro uz njega. [145]) Nadalje knez Ivan, sin Jaroslava Oklićkoga (od Okića grada), kojega radi ju-

---

[135]) Gledaj listinu u dodatku pod brojem III. i Fejér T. IV. vol. I. p. 255.

[136]) Ubi etiam, inito conflictu cum eisdem (Tartaris) post multorum cognatorum suorum necem, et post multiplicem cruoris sui effusionem, maximam nostrorum multitudinem, ab hostili impetu defensavit.“ Gl. u dodatku listinu pod brojem VI.

[137]) Complures Regni nostri nobiles et plebeos ab incursibus predicte barbare gentis enormibus, suorum effusione sanguinum deffensantes.“ Gledaj listinu u dodatku pod brojem VII. i Fejér T. IV. v. I. p. 384.

[138]) „Nobis eodem turbinis tempore partes maritimas petentibus, nunquam a nostro latere procul fuit.“ Fejér Codex Dip. T. IV. v. I. p. 406.

[139]) Fejér Codex Dipl. R. H. T. IV. v. I. p. 389.

[140]) Fejér. T. IV. v. I. p. 444.

[141]) Fejér. T. IV. vol. II. p. 357.

[142]) Fejér. T. IV. vol. II. p. 314.

[143]) Kerčelić Notitiae Praeliminares p. 508.

[144]) Kerčelić Hist. Eccl. Zagr. p. 83. Povelja od g. 1244 u arkivu nadbisk. zagr.

[145]) Gledaj listine u dodatku pod brojevi XI. i XV.

načtva učinjenog u ratu tatarskom, kralj Ladislav IV. g. 1284 gradom Samoborom nagradi. [146]) Isto tako Martin, Martunuš i Puža sinovi Draguša od Bline, koje Bela godine 1244. radi njihova junačtva nagradi. [147])

Medju ovimi plemići proslavi se i trogirski gradjanin Marin Blažev Črnota, došav kralju Beli u pomoć sa svojom galijom, i služeći vierno na moru i na kopnu kralja, kraljicu i sina im Stjepana, zašto ga je kralj Bela nagradio oko g. 1245. kraljevskim imanjem Prapr utnicom, a g. 1270. Ljubitovom. [148])

Napokon imadu se spomenuti najzaslužniji u svih primorskih bitkah, na kopnu i na moru, knezovi krčki Friderik, Bartol i Vid sinovi Vida, [149]) zajedno i knezovi Šubići Bribirski Stepko i Jakov sinovi Stjepana, Gregur i Danijil, župan šibenički, sinovi Bribinje, te Obrad sa svojim netjakom Budislavom, koji svi osobno vojujući uz kralja na moru i na kopnu počiniše najveća junačtva, prolievajući svoju krv za krst i za slobodu.

Imena tolikih junakah, koji se imenuju u sačuvanih dosad kraljevskih listinah i koje radi zaslugah u primorskom ratu stečenih kralj Bela kašnje stranom imanji, stranom častmi bogato nadari, dokazuju jasno, kako su istinite one rieči kralja Bele IV. u listinah, danih: knezovom krčkim, i bribirskim, braći Kresu, Kupiši i Raku, knezu Aleksandru od Abe itd., kojimi spominje veliko množtvo borećih se s kraljem Tatarah, [150]) koje je mogla samo velika i hrabra vojska u žestokoj i krvavoj bitci nadvladati, u bieg natjerati, i preko granice njegove zemlje protjerati.

Nemože se istinabog tajiti, da su Tatari, po svjedočanstvu naddjakona Tome, i poslie, pošto su Hrvatsku već ostavili, još njeke gradove južne Dalmacije, kao Dubrovnik, Kotor, Drivast, itd. stranom oštetili, stranom oplie-

---

[146]) Mikotci. Series Banorum. MSC. i Fejér Codex Dip. T. VIII. vol. II. p. 106. Vladislav kralj spominje u darovnici medju ostalim, da je isti Ivan jur za tatarske navale junački vojevao. (Qualiter Comes Ivan, filius Jeroslavi, fidelis noster, nedum tempore cum gentes Tartaricae Regnum Hungariae invasissent, prout per Barones, Nobiles et Proceres Regni nostri nobis clarius constitit luce clara, ... indesinenter dimicando.) Isti knez Ivan (filius Jaroslai, Comes de Oclych) darova g. 1280, njeku zemlju pri Samoboru oko crkve sv. Jelene, crkvi sv. Marie kod Brezovice. (Mikotzi. Series Banorum MSC.) Godine pako 1283. proda grad svoj Lipovac kod Samobora sa više selah, knezu Radoslavu Blagajskomu. (Instrumenta antiqua Comitum Ursinorum de Blagay. MSC.)

[147]) Marcellović ad A. 1244. Ovi sinovi Draguševi spominju se i u drugoj listini kralja Bele g. 1244. u Wenzela. Codex Dipl. Arpadianus continuatus. Pest 1861. p. 154 i 188.

[148]) Lucius Memorie di Traù p. 60 i 85.

[149]) Kralj Bela veli u svojoj povelji, danoj knezovom krčkim, da su ga pomagali ne samo po moru s oružanimi brodovi, nego i na kopnu oružanimi vojnici, čuvajući njegovu osobu i tjerajući neprijatelje: „Ut tempore persecutionis Tartarorum, in partibus nobis maritimis constitutis, non solum in mari cum navibus munitis, verum eciam in terra cum armatis, prout temporis necessitas et negocii qualitas exigebat, ad custodiam persone nostre, nec non ad persequendum inimicos et infideles nostros, tam fideliter servierunt et constanter.“ Gledaj u dodatku povelju pod brojem I.

[150]) „Multitudine pugnatorum gentium circumquaque obsessi.“

nili, premda su dobro utvrdjenomu gradu Dubrovniku, mimogred, malu samo štetu nanieniti mogli.[151]) Ali valja znati, da ovi gradovi ono doba nisu bili pod vlaštju kralja ugarskoga i hrvatskoga, nego su bili stranom samostalni, kao Dubrovnik, stranom pako pod zaštitom Uroša kralja srbskoga, kao Kotor, Drivast itd.

Nu i do ovih gradovah, kako svjedoči naddjakon Toma, i s njim suglasno Rogerius, nisu Tatari došli preko tadašnje zemlje hrvatske, nego preko Bosne, Srbske, i Raške,[152]) pošto je Kadan uvidio, da neće moći kralja Belu u ruke svoje dobiti. Rečene zemlje, nebijahu po svoj prilici, pripravne na obranu od razbojničkih, premda u primorskih bojevih podobro umaljenih tatarskih četah, te tako podlegoše većom stranom tatarskoj sili.

Sjedinivši se kašnje čopori Kadanovi sa četami Batovimi u Bugarskoj, napadoše i zemlje bizantinskoga carstva, te premda su pobiedjeni u prvoj bitci od cara Bulduina II. ipak razbiše, krstjane u drugoj,[153]) i oplieniše svu zemlju grčku, na što su se vratili u svoju azijatsku domovinu.

XII.

Osim gore navedenih listinah, neima suvremenih pisanih viestih o bitkah i pobjedah Hrvatah nad Tatari u primorju i na moru. Tek domaći pisci 16., 17. i 18. vieka, spominju hrvatsku bitku i pobjedu, ali neimenuju izvorah, iz kojih su crpili svoje viesti.

Medju ovimi pisci bijaše prvi, nakoliko je barem meni poznato, biskup modruški Šimun Kožičić-Benja, Zadranin, koji je u svom govoru, što ga je govorio mjeseca studena g. 1516. na crkvenom sboru lateranskom, proti Turkom za Hrvatsku, medju zaslugami knezovah Frankapanah napomenuo takodjer: kako su knezovi Friderik i Bartol kralja Belu IV. podpomogli proti

---

[151]) „Pertranseuntes Ragusium, modicam enim illic potuerunt laesionem inferre. Thomas. Arch. Spal. Cap. XL.

[152]) Videns Cadan rex, quod eum (regem Belam) habere non posset, destruxit Boznam, Regnum Rascie et inde in Bulgariam pertransivit. „Veli Rogerius Mis. Carmen. c. 38. K tomu dodaje Toma naddjakon: Igitur relinquentes (Tartari) Croatiae regionem, transierunt per Ducatum provinciae Boscnensis. Inde descendentes abierunt per regnum Serviae, quae Rascia nuncupatur, veneruntque ad civitates maritimas superioris Dalmatiae“ U Bosni je tada vladao Ninoslav veliki ban, u Srbiji pako Uroš Dragoslav, koji morade tatarskomu kanu predati u taostvo svoga sina sa više boljarah.

[153]) „Quo intrantes Graeciam, totam terram illam depopulabant, exceptis castellis et civitatibus valde munitis. Rex vero Constantinopolitanus, nomine Waldwinus, congressus est cum eis, a quo primo victi, in secunda congressione victus est ab eis.“ Chronicon Claustro-Neoburgense in Pez. Scriptores rerum austriacarum. Lipsiae 1721. p. 460.

Tatarom i kako je isti kralj njihovom pomoćju u primorju Tatare pobiedio, i tatarskoga vodju sa mnogo hiljadah Tatarah ubio, te protjerao iz svoje zemlje svu tatarsku vojsku. [154])

Drugi pisac XVI. vieka, jest Ivan Tomašić, malobraćanin bosanski, koji u svom rukopisnom ljetopisu Hrvatske, [155]) dovršenom godine 1562, nješto obširnije o primorskom boju govori. Po Valvazorovu svjedočanstvu, piše Tomašić, koliko ja znam, prvi, da se je taj boj sbio god. 1241. (1242) na polju izpod grada Jelena, kašnje Grobnikom nazvana. Tu se je pod vodjami Friderikom i Bartolom Frankapanom sakupila velika vojska hrvatska, koja je pobivši se s Tatari, ove nadvladala, dočim je 65,000 neprijateljah, a 40,000 naših na bojištu mrtvih ostalo. Medju ovimi bijaše i Bartol Frankapan. [156]) Za nagradu podieli kralj Bela knezu Frideriku Senj i Modruš, a mnogim plemićem hrvatskim ina imanja. [157]) Na drugom mjestu veli Valvazor, polag Tomašića, da su kod Grobnika ponajviše Senjani uz kralja vojevali, i da su pobili 65,000 Tatarah. [158])

Treći pisac 16. vieka, Anton Vramec, kanonik zagrebački, govori u svojoj kratkoj kronici Hrvatskoj, tiskanoj u Ljubljani 1578, takodjer o tatarskoj bitci, ali nespominje ni mjesto bitke, ni broja ubijenih. On kaže: „1235. Ovoga kralja (Bele IV.) vremena i ladanja, ves vogerski orsag i zemla od Tatarov ognjem požgana i poroblena bè. — Kralj Bela vunka iz orsaga i zemle bè zegnan, zatiran i zopojen v otoke morske od Tatarov. Ali pomoćju vitezov rodianskih i grofov ali knezov Frankapanov opet kral v vogersku zemlu i orsag bè dopelan, a Tatari neverni pobijeni i vun zegnani behu."

Vramčev prepisatelj i njegova ljetopisa popravitelj i nastavitelj Pavao Vitezović, Senjanin, piše u svojoj „Kronici aliti spomenu vsega svieta vikov" tiskanoj u Zagrebu 1696. o boju tatarskom ovako: „1235. Bela sin Andreašev 20, kralj ugerske posta. U vreme ovoga kralja ves ugerski orsag

---

[154]) Federicus et Bartholomaeus Fregepane, Belam Ungarorum Regem campestri proelio a Tartaris profligatum, regno deinde expulsum, et ad maritima latibula fugientem, (quo tempore Veglia insula potiebantur) benignissime exceperunt, et viginti quatuor auri atque argenti facti marcharum millibus donaverunt. Quo auxilio ille se suosque colligens, adjuvantibus maxime Fregepanum copiis, Tartarorum rabiem repressit, eorumque Imperatore et Multis Millibus cum acie caesis, amissum paulo post Regnum recuperavit." Simeonis Begnii Episcopi Modrusiensis. De Coruatiae desolatione, oratio habita. MSC. Tiskan je ovaj govor u sbirci spisah crkvenih sborovah od Labbéa, i na pose, a u izvadku u djelu Pascona: Historicus Progressus Mariani Triumphi et Frangepanae Aniciae Prosapiae. Venetiis 1744. p. 87.

[155]) Joannis Tomasich Minoritae Bosnensis Chronicon breve ab A. 1200. usque ad A. 1560. (Vid. Joan. Lud. Schönleben Carniolia antiqua et nova. Labaci 1681. in Syllabo MSC. quae operi servierunt.) — Valvazor spominje ovo djelo pod naslovom: „Brevis chronologia Croatiae."

[156]) Ovaj Bartol spominje se još mnogo kašnje u poveljah kao živ.

[157]) Walwasor. Ehre des Herzogthums Krain. Buch XII. p. 119.

[158]) Isti. Ehre des Herzogthums Krain. Buch XII. p. 91.

od Tatarov požgan i porobljen bè, da i sam kralj pobeže med otoke morske, ali pomoćju vitezov rodianskih i knezov Frankapanov od Veje (Krka) opet v ugersku zemlju dopeljan bè. Tatari pobijeni i pretirani.“ Nadalje veli: „1241. Senjani veliku vernu službu i jakost svoju skazahu proti Beli kralju, ki udriše na Tatare u grobničkom polju i pobiše ih okolo pedeset i šest tisuć, i od one dobe grobničko polje ni današnji dan s ničim nerodi.“ U pjesničkom svom djelu: Plorantis Croatiae saecula duo, Carmine descripta. Zagrabiae 1702.“ veli isti Vitezović (Ritter) p. 50.

Ad Grobnik, (Castrum est Vinosa in valle, sepulchri
Forma illi nomen dedit hoc,) est campus, in isto
Millia caesa olim sunt quinquaginta Getarum
Sennonidum dextra pro Regis Belae salute.

Ovo isto prepisa od Vitezovića i naš narodni pisac Andrija Kačić u svojoj „Korabljici pisma svetoga. U Mletcih 1782. str. 423.“ Napokon spominje Klaro Pasconi, pisac 18. vieka, takodjer bitku na grobničkom polju, u svom djelu: Historicus Progressus Mariani Triumphi et Frangepanae Prosapiae. Venetiis 1744. str. 85, veli naime: „Nicolaus secundus Frangepanis, Comes Vegliae, Segniae et Modrusiae qui cum Friderico et Bartholomaeo de Frangepanibus, congregato triginta millium sellectorum Bellatorum agmine, in campo Grobnicensi Tataros profligarunt et Belam IV. Hungarorum Regem in sua Regia restituerunt, iisdem ferme omnibus caesis victorioso certamine.“

Svi ovi dakle pisci, spominju borbu Hrvatah s Tatari i poraz ovih, te se u tom slažu posve sa suvremenimi listinami. Četvorica od njih imenuju takodjer mjesto bitke i broj palih, s tom jedinom razlikom, što Tomašić (u Valvazoru) kaže, da se je to mjesto zvalo jelensko polje, koje je kašnje nazvano grobničkim i da je tu palo 65,000 Tatarah i 40,000 naših; a Vitezović, Kačić i Pasconi vele izrikom, da se je mjesto bitke zvalo „polje grobničko“ i da je tu palo u bitci oko 50 do 65,000 Tatarah; Pasconi tvrdi dapače, da su svi skoro Tatari pali, dočim broj naših na 30,000 umaljuje.

Da se uzmogne točnom kritikom izreći sud o tom, što spomenuti pisci navode o mjestu bitke bez svakih izvorah i dokazah, trebalo bi prije svega znati, da li su Grobnik i grobničko polje svoje ime dobili doista od grobovah tatarskih, i da li se ime Grobnika, ili po Tomašiću, Jelena, jur prije godine 1242. gdjegod u pismih spominje?

Meni do sada nije pošlo za rukom, da bi sam bio ma u kojem starom rukopisu ili listini prije 13. stoljetja ime Grobnika zabilježeno našao. Nu jur godine 1260, dakle osamnaest godinah poslie bitke tatarske, spominje se kao medja vinodolske županije Grobničko brdo, iz kojega izvire Rečina (ex monte nostro Grobnicensi et confinio scaturit), i to u listini, dosta sumnjivoj, kralja Bele IV., kojom darova knezovom krčkim Frideriku i Bartolu Frankapanu županiju vinodolsku. [158])

---

[158]) Kerchelich. De Regnis Dalmatiae Croatiae et Slav. Notitiae Praeliminares, strana 196. Županiju vinodolsku, darova jur Andrija II. g. 1223. Gvidonu ili Vidu knezu krčkomu.

Najstariji, nesumnjivi pismeni spomenik, u kojem dolazi ime Grobnika, jest vinodolski zakon od g. 1280. Tu se, trideset osam godinah nakon bitke tatarske, spominje mjesto Grobnik, sa grobničkim župnikom i satnikom. U kašnjih listinah 15. i 16. vieka govori se napokon često i o gradu Grobniku, kao vlastničtvu knezovah Frankapanah, i kao o stolici kaptola grobničkoga.

Ali ni Jelenu gradu, ni jelenskomu polju neima traga u listinah ili pismu starijemu od 13. vieka. Nu budući da nedaleko od Grobnika leži i sada mjesto Jelenje, iznad Kamenjaka, po kojem bi narod u staro doba mogao bio nazvati sadašnje grobničko polje jelenskim: može se dopustiti, po svjedočanstvu Tomašićevu i Valvàzorovu, da je Grobniku mjestu i gradu, i grobničkomu polju, narod naš doista ime dao od njekih grobovah, nu da li uprav od tatarskih, to se nemože za izvjestno kazati.

U okolici grobničkoga polja, iznad sela Podćudnića, na jednom obronku pod njekakovim vrtom, zvanim „za straže," ima i sada još malo obdjelano polje, koje narod zove Grobištem, a njeki učeni ljudi zovu ga tatarskim grobištem. Tu se i sad vidi debeo razvaljen zid, a izpod njega našli su prije njekoliko godinah svakojaka oružja, gvoždja, remenja itd. Malko dalje izkopali su i starih novacah, žarah sa pepelom, grobnih svjetionicah itd. Premda su ove izkopane stvari sve skoro raznešene ili pobacane, te se nezna kojemu vieku i narodu pripadaju oni novci i oružje, to bi se ipak već po žarah i grobnih svjetionicah zaključiti moglo, da su ove stvari iz vremena rimskoga, i po tom bi se dalo tvrditi, da je ime Grobnika i Grobničkoga polja uspomena mnogo starijih vremenah nego je tatarska bitka, te da se povod mjestnomu imenu ima potražiti u grobovih rimskih.

Kod samoga grada Grobnika nalazi se i drugo mjesto, koje narod zove „grobište", gdje su izkopali medenih pucetah, na sliku kinezkih kapicah, zatim strieljah, itd., a kod razvalinah crkve sv. Jerolima u samom mjestu Grobniku, izkopan je dugačak nož. [159]) Neima dakle sumnje, da je tu bio grob njekakovih vojnikah iz srednjega vieka.

Kod sela Dražicah, izpod Grobnika grada, vide se još i sada tragovi nasipah i starih šancevah. Ovo daje opet povod misli, da je tu svakako njeka vojska ležala, i da je na blizu bilo bitkah. I doista komu je paznata okolica primorska oko Rieke, Trsata i Vinodola, mora priznati, da onuda neima toli prostrana i prilična mjesta za čete, osobito konjaničke, kao što je uprav široko i dugačko grobničko polje.

Ovo darovanje potvrdi kralj Bela g. 1242. sinovom Vidovim. U nijednoj od tih listinah nespominju se medje Vinodola, kao što u Kerčelićevoj od g. 1260, a ni ime Frankapanah nedolazi u listinah 13. i 14. vieka, jer se oni spominju vazda samo pod imenom knezovah krčkih, buduć da su tek kašnje primili ime Frankapanah, zajedno s novim grbom. Napokon stavljena je u istoj listini g. 1260. pogrešno godina kraljevanja Bele IV. budući da bi mjesto 26. imalo stati 25.

[159]) Njeke od ovih izkopanih stvarih nalaze se u zagr. narodnom muzeju.

Znamo dapače iz naše stare hrvatske povjestnice, da je uprav ne daleko od Trsata, dakle po svoj prilici na ovom polju, jur u osmom stoljetju (god. 799), bila njeka bitka medju Hrvati i Franki, i da je u njoj pao od franačke strane furlanski vojevoda Enrik, a vojska mu razbijena. Moglo je dakle mjesto i polje, takodjer od ove bitke, te od franačkih grobovah, ime svoje dobiti.

Iz listinah kralja Bele vidimo, da je bitka s Tatari bila stranom na moru, stranom ne daleko od mora, dapače uz samo more. O toj bitci govori kralj u više listinah, spominjajući: kako je bio obkoljen od množine Tatarah, i kako su oko njega ležala nagomilana tjelesa ubijenih, tako da nije mogao radi njih ni napred ni nazad. Naši junaci, kao Kres itd. bacali su dapače ubijena trupla tatarska u samo more. Za takovu bitku trebalo je dakle uprav uz more ili blizu mora, većega prostora, nego li ga nalazimo po kršovitih primorskih skalinah medju Riekom i Senjom. Ako si nadalje predstavimo konjaničke čete tatarske, koje bijahu naučne vojevati vječnim potrkivanjem u nenadanom napredovanju i uzmicanju, to moramo tada dopustiti, da su Tatari za glavnu bitku tražili poveće, otvoreno polje, ili barem širjega prostora, nego li ga nalazimo u onoj kamenitoj primorskoj okolici, stiješnjenoj medju sama brda i visoke gore i krši, med Riekom i Senjom.

Jedino grobničko polje ima istinabog u toj okolici većega i širjega prostora, nego li ikoje drugo polje (koliko barem ja znam), medju Riekom i Senjom. Ali ovo polje oddaljeno je od mora i sada, gdje ga veže š njime krasna luizina cesta, više od jednoga sata hoda. K tomu dolazi i to, da sám kralj Bela svjedoči, kako se je poslie morske bitke (kod Paga ili Raba) započela bitka na kopnu. Mjesto glavne bitke, moralo je dakle biti bliže rečenih otokah. A upravo ne daleko od njih leže doista blizu mora, ili uz more, poveća polja; kao što za Senjom i Karlovim Bagom, veliko polje Gadsko, što se proteže od Sinca do Žutelokve u otočkoj regimenti; zatim drugo polje u Lici od Perušića do Gradčaca; nadalje Krbavsko i Lapačko polje do Une rieke. Napokon uprav uz more, ravni Kotar, što počimlje izpod Velebita, te se razlieže na široko i daleko, medju Obrovcem, Ninom, Kninom i Zadrom.

Listina kralja Bele, dana Kresu, Kupiši i Raku, svjedoči još k tomu, da su naši, nakon dobivene glavne bitke, potjerali Tatare po kopnu i preko mora, do rieke Krke i do Brešca. A voda Krka uprav je mnogo bliža svakomu od ovih poljah, nego li grobničkomu, nu najbliža ipak Kotoru, jer se iz drugih poljah samo preko planinah i Velebita može doći do Krke.

Iz svega toga dalo bi se dakle podpunom vjerojatnoštju zaključiti: da glavna bitka Hrvatah s Tatari, nije bila bijena uprav na grobničkom polju, nego na drugih, moru, otokom Pagu i Rabu, te vodi Krci, bližih prostorih; premda dopuštjamo, da se je na samom grobničkom polju, po narodnom pripoviedanju i svjedočbi domaćih pisacah 16., 17. i 18. vieka, mogla zametnuti pomanja bitka s Tatari, i da je ovdje, kao i po čitavom primorju,

bilo ljutih okršajah s pojedinimi čopori tatarskimi, kakovih bijaše i kašnje doba s Turci, o kojih ondašnji narod i sada još priča.

Nu budući da neima glede mjesta glavne bitke Hrvatah s Tatari, pismenih i suvremenih datah, a ipak je vriedno da se ovo mjesto, ako ne točno, a to barem po prilici naznači, neće biti suvišno ako se malko obazremo na sačuvano u samom narodu ustmeno predavanje.

Kako gore vidismo, pripovieda naš narod i oko Grobnika o njekoj bitci s njekakovimi neprijatelji, ali kako se je svatko uvjeriti mogao, tko je ondašnje pučke pripoviesti t. j. oko Rieke i Grobnika, o tom predmetu slušao, negovori narod o Tatarih, nego samo o Turcih, koji su mu dakako više u pameti ostali, dočim višespomenuti pisci, i učeni ljudi novijega vremena, iste neprijatelje Tatari nazvaše.

Nu na drugoj strani stare Hrvatske kraljevine, preko Velebita, u sadašnjoj Dalmaciji, okružju zadarskom, oko Staroga grada, Obrovca i Ražanca pripovieda narod uzduž podgorskoga kanala (Canale Morlacco) „kako je njeki divlji narod, napao bio i prognao njekoga kralja iz kraljevstva njegova, koji je kralj utekavši sa svojom blagajnom u Dalmaciju, ondje zakopao blago svoje. Onaj divji narod, nazivaju pučke pripoviesti pasoglavcima, te ondašnji narod dodaje, da je uprav u onoj okolici poginuo i kralj tieh Pasoglavacah, bivši sin njeke kraljeve kćeri i psa, i da je svaki put, prvo nego je počeo govoriti, tri puta zalajao. Taj kralj pasoglav, pripovieda nadalje narod, došao je sa svojim divjim narodom, koji je bio neznabožac, na krštjane, nu u onoj je okolici nakon bitke od tri dana pobiedjen, te mu je glava odsječena a tjelo zakopano u Većkoj kuli, koja se uz potok velike Paklenice, usried starih podrtinah u vis diže. Tu leži taj kralj devedeset i devet sežanjah pod zemljom. Onaj, koji ga je ubio, bijaše, veli narod, biskup, i dobi od pape najljepši njegov krst. Po svojoj smrti naredi taj biskup, da se rečeni krst zakopa takodjer u kulu, da kralj pasoglav, bojeći se krsta, već nikada neustane iz groba.“

Valja znati da narod naš po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji često pripovieda o pasoglavcih, kao najdivljijih ljudih, kojih je glava priličila psu. Ako se nevaram, čitao sam negdje, da je i ruski narod Tatare nazivao pasoglavci, kojih lice, po opisu suvremenih pisacah, doista bijaše nješto nalik na psa. Istim ih imenom nazivahu i Madjari, [160]) a Talijani ih zvahu uprav psi. [161])

Znamenito je, što se višespomenuta pučka pripoviest slaže sa gore opisanimi historičkimi čini; te bi s toga moguće bilo, da je glavna bitka s Tatari bila doista u onoj okolici uzduž podgorskoga kanala ili zalieva, gdje ima mnogo dolinah i ravninah, [162]) i da se pod onim kraljem pasoglavcem, zako-

---

[160]) „Kutyafejü tatarok“ gl. Magyar Történelmi tár. II. K. Pesten. 1855. str. 175.

[161]) Njeki talijanski pisci, pretvoriše dapače naslov tatarskih kanah, u pse, po svoj prilici s toga, što rieč can, cane, u njihovu jeziku to isto znači. Gl. Villani. Croniche cap. XXXII. „Hoccata (Ogotaj) cane Imperatore de Tartari.“

[162]) Dr. Simon Gliubovaz. Storica dissertaziono del Contado e territorio di Zara. (Ru-

panim oko Većke kule ima razumievati ili Vul, ubijen po knezu Aleksandru ili koji drugi od padših u primorju tatarskih vodjah.

XIV.

Poslie slavnih pobjedah nad Tatari, održanih u primorju, i pošto biahu protjerani preko hrvatskih granicah, vrati se kralj Bela ponajprije u grad Trogir, [163]) dočim svoju suprugu Mariu, sa sinom Stjepanom odpremi u tvrdi grad Klis, gdje su mu bile dvie kćeri sahranjene za tatarske navale.

Premda je u Trogiru, kralja nova tuga stigla, buduć da je ondje uprav u ono doba (dne 20, travnja 1242) umro njegov rodjak i odabrani zet Vilim, [164]) to je ipak obćenito veselje time povećao, što je odmah nagradio zasluge njekih svojih viernih pratiteljah u primorskom ratu.

---

kopis 17. vieka.) Zatim: Viaggio sul monte Vellebich da Zara a Kraljičine vrata, del Padre Donato Fabianich. Zara 1841. i V. Vežić. Okoliš mora velebitskog. Danica 1846.

[163]) Da se je kralj Bela s otokah, kamo bješe pobjegao, opet vratio u Trogir, svjedoči sám u listini danoj Nikoli Obiću ili Obički Žiudskomu, u kojoj veli: „idem Nicolaus nos nullatenus dereliquit, sed potius cum omni familia domus suae usque ad insulas Maritimas fuit nos sequutus. Tandem de Tragurio ad curiam romanam est profectus.“ Fejér C. Dip. R. H. T. IV. vol. I. str. 335.

[164]) Taj Vilim bijaše sin Markeza Bonifaca od Monteferrata, koji je g. 1207. u ratu bugarskom pao, i Margarite kćeri kralja ugarskoga Bele III. a zaručnik Margarete kćeri Bele IV. Zakopan je u stolnoj crkvi trogirskoj. Na grobu mu bijaše sliedeći napis:

Jacet sub hoc lapide nobilis Gulielmus,
  Jacet heros inclitus, operit quem tellus.
Nepos Belle tertij Regis Vngarorum,
  Margarite genitus, domine Grecorum.
Dicti Regis filie, Grecis dominatrix,
  Constantinopoleos sceptris Imperatrix.
Arcente denique barbaro perverso
  Infinitis Tartaris, Marte sub adverso,
Quartum Bellam prosequens, eius consobrinum,
  Ad Mare peruenerat usque Dalmatinum.
Vbi ad comercia vite celsioris,
  Mortis solvit debitum iussu Creatoris.
Anni Christi fluxerant mille cum ducentis,
  Quadraginta duo plus, computo legentis.
Aprilis vigesima die iam transacta,
  Qua Gulielmi spiritus reddidit ad astra.
Heu accedit inclita sponsa Margarita,
  Sanctum gerens spiritum moribus et vita,
Nam cuncta que moriens ita vir legavit
  Dispergens pauperibus prorsus erogavit,
Qualia Ecclesie tulit ornamenta,

Prije svega podieli Bela dne 10. svibnja 1242 sa svojom listinom u Trogiru izdanom, na prošnju hvarskoga biskupa Nikole i župana Čepremje Jivića, plemićem grada Hvara i Brača, radi učinjenih mu viernih službah proti Tatarom, osobite povlastice, narediv medju ostalim, da mogu izbirati svoga župana vazda iz porodice Jivićah, dopustivši im ujedno izabirati biskupa svoga, s tim ipak obvezanjem, da izabran bude podložnik njegove krune. [165])

Bana Dioniša imenova u to doba, za velike njegove zasluge, vojevodom čitave Slavonije. [166]) Kneza Stjepana od plemena knezovah gadskih, povisi na čast pridvornoga sudca i velikoga župana njitranskoga, kašnje ga učini banom primorskim, a zatim banom čitave Slavonije i kapetanom Štajerskim. Svoga viernoga pratioca Stjepana Babonića, biskupa zagrebačkog, odredi za namjestnika bolestnomu Guncellu nadbiskupu spljetskomu, te je taj isti Stjepan po smrti Guncelovoj izabran nadbiskupom. U isto doba posla kralj Nikolu sina Obićke Žiudskoga iz Trogira u Rim, da izprosi od rimskoga dvora potvrdjenje novoimenovanih nadbiskupah ostrogonske i kaločke crkve, i biskupa gemerskoga. [167])

Oko jedanaestoga svibnja (1242) ode kralj Bela iz Trogira u grad Klis, kamo bješe otišla i kraljica Marija, da posjeti svoje bolestne kćeri. U Klisu potvrdi kralj i Zadranom povlastice, dane im od vojevode Kolomana; [168]) jer Zadrani, oduševljeni od radostnih dogadjajah, [169]) protjeravši svoga mletačkoga kneza, bješe odpali od mletačke vlade, podloživ se kralju Beli.

Kralj Bela ostavi zatim svoju bolnu i trudnu suprugu i bolestne dvie kćeri u gradu Klisu, [170]) imenovà u Trogiru svojim namjestnikom biskupa

---

Ex imperialibus pannis vestimenta,
Patent intuentibus lucem, et supernam
Eius postulent requiem eternam.

Lucius. Memorie di Traú str. 43.

[165]) Lucius Hist. Croat. et Dalm. Libr. IV. c. V. Farlati Illyricum sacrum. T. IV pag. 247.

[166]) Lucius. Historia Croat. et Dalm. Libr. IV. cap. V. Farlati Illyr. Sacrum. T. IV. p. 247. — Kao vojevoda podpisan je Dioniš jur u povelji hvarskoj (10. svibnja 1242.) dočim se još u listinah mjeseca ožujka i. g. izdanih, spominje kao ban čitave Slavonije i Primorja.

[167]) Fejér Codex Dipl. R. H. T. v. I. p. 335. Isti Nikola, bijaše kasnije poslan u Mletke, gdje je načinio ugovor s Mletci poradi predaje Zadra. (Fejér kako gore.)

[168]) Liber Pactorum. MSC. T. I. p. 174 i Venzel. Codex Dipl. Arpadianus continuatus. Pest. 1861. p. 148.

[169]) „Hoc tempore Jaderenses cives, laetis successibus sublevati, caeperunt animos ad insolentias retorquere.“ veli naddjakon Toma, Hist. Salonit. cap. XLIII. Ove rieči dokazuju, da je naddjakon Toma ipak nješto morao znati o pobjedah hrvatskih i kralja Bele, budući da i sam tadašnje radostne dogadjaje ili uspjehe spominje.

[170]) Dvie kraljeve kćeri: Margarita, nevjesta pokojnoga Vilima, i Katarina, umru po odlazku svoga otca u Klisu, te budu zakopane pred stolnom crkvom spljetskom, sa sljedećim nadgrobnim nadpisom:

Vacovskoga Stjepana Vanču, te se vrati napokon iz Dalmacije i Primorja u sadašnju Hrvatsku, ili kako se je tada zvala, gornju Slovensku.

Nu još prije svoga odlazka, pobrini se kralj takodjer za utvrdjenje svoje vlasti u gradu Spljetu, kojega poglavarstvo, imajući na čelu po redu i po duhu Talijana, Gargana, bijaše sklono više lukavoj vladi mletačkoj, (koja je vazda vrebala na Dalmaciju i na Primorje), nego li Hrvatom i Ugrom. S toga izradi kralj, da su Spljetjani svoga inostranoga glavara opet protjerali onamo, odkuda je došao, izabravši na njegovo miesto Ivana kneza krčkoga, modruškoga i vinodolskoga. Isto tako izabraše i Ninjani za svoga glavara kneza krčkoga Friderika, brata Ivanova, slavnoga borioca u tatarskom boju. Na čelu crkve spljetske i čitave Dalmacije i Hrvatske, stavi se na pokon privremeno, nakon skore smrti Guncelove, kako gore spomenuh zagrebački biskup Stjepan, na veliko nezadovoljstvo naddjakona Tome i njegove talijanske stranke; nu kašnje, kad Stjepan radi njekih neporazumljenjah nadbiskupstvo primiti nehtjede, izabraše Spljetjani s dozvolom papinom, Ugrina, predstojnika crkve začesmanske.

XV.

Kralj Bela vrati se iz Dalmacije u razoreni Zagreb, s banom i vojvodom Dionišem, s knezovi krčkimi, s vitezovi križarskimi i sa mnogo inih velmožah i junakah, koji su ga i u Primorju vierno pratili.

Budući da na zagrebačkom razvaljenom gradišću nije bilo za kraljevu pratnju stana ni hrane, pobrini se za jedno i za drugo knez Hudina, vlastelin križevačke županije, primivši i podvorivši pošteno kralja i njegovu pratnju [177]. Ovoga kneza Hudinu i njegove rodjake Petra, Gjurka, Bogdana i Potočira nadari g. 1245. zahvalni kralj Bela, za njegove vierne službe i velika junačtva

Catharina inclyta, et fulgens Margarita,
In hoc arctu tumulo iacent absque vita.
Bele IV. Regis Hungarorum
Et Marie Lascari Regine Grecorum.
Ab impiis Tartaris fuerunt fugate,
Morte in Clissio, huc Spaletum translate,
Sub annis domini mille ducentis,
Quadraginta duo insuper prebens legentis.

[177]) Porro, cum de maritimis rediremus Christo duce, prememoratus Comes Hudina, nos et nostros honestate debita acceptans, effundit (?) largiter, quidquid erat oportunum. Mikotzi, Series Banorum Regni Croatiae. Msc. Izvorna listina u pismohrani kaptola zagr. gl. u dodatku listinu pod brojem VI.

učinjena proti Tatarom, s imanjem Visućom, koje je kašnje nazvano Medjurečje, sada u križevačkoj, a tada u šimedjkoj županiji [172]).

Boraveći kralj čitavu jesen i zimu u gornjoj i dolnjoj Slavoniji, nagradi u mjesecu listopadu, kod Mavrina mosta, zagrebačkoga predstojnika Filu, za njegove mnoge i vierne zasluge [173]). Stojeći zatim kralj u mjesecu prosincu u gradu Virovitici, nezaboravi takodjer na nesretni razoreni Zagreb, koj ga je godinu danah prije tolikom gostoljubnoštju počastio. Posavjetovavši se s vojevodom Dionišem i sa svojimi boljari, odluči radi velike važnosti grada, položena na granici Hrvatske i Njemačke, pozvati onamo novih žiteljah, dozvolivši im, da na brdu Greču ili Griču, iznad staroga, kaptolskoga grada, mogu sagraditi novi utvrdjeni grad. Ovim žiteljem, pošto su se obvezali, da će grad svojim troškom sazidati i utvrditi, dade kralj osobitom poveljom, podkriepljenom zlatnom pečatju, povlastice slobodnoga i kraljevskoga grada, i udieli im prostrane zemlje i sela u okolici gradskoj [174]). Isto doba potvrdi kralj u Virpvitici žiteljem petrinjskim (c. 19. Cal. Septembris 1242.) i samoborskim one povlastice, koje im bješe podielio pokojni vojvoda Koloman [175]). Zajedno potvrdi u istom mjestu, na prošnju Abrama župana od

---

[172]) Gl. u dodatku listinu pod br. VI. O istom knezu Hudini, tvrde mnogi noviji pisci, da je bio sin Dragoša od Blinja i praotac knezovah Draškovićah. Ovo se nemože ničim dokazati.

Godine 1262. prenese kralj Bela IV. pravo nasliedja imanja Medjurečja ili Visuća na Hudinova rodjaka kneza Gregura sina Grubešina i bratju i rodjake njegove, s toga, što Hudina mužke djetce nije imao. „Quod cum quandam terram Megericza dictam, iam dudum, comiti Hudinae propter praerogativam meritorum suorum contulissemus, quamquam eodem pro eo, quod idem Comes solatio virilis sobolis destitutus, ipso sublato de medio, ad manus nostras reduci jure dominii potuisset, attentantes tamen servitia et delitias quibus nos et nostros continue honoravit, et praesertim considerantes precum instantiam ven. Patris Philippi Ep. Zagrabiensis aulae nostrae Cancelarii, in Archiepiscopum strigoniensem postulati — ducimus annuendum, ut comes Gregorius, filius Grubesa, et fratres et cognati Comitis Hudinae suprascripti eandem perpetuo possident. Datum in Bihig. — 1262. (Micoci. Series Banorum). U jednoj izvornoj listini od g. 1249., koja se nalazi u mojoj zbirci, spominje se takodjer medju sviedoci i plemići križevačkimi, „Hudina Comes, Peteo Comes de Kyris et alii quamplures Jobagiones Castri Crisiensis.“ Tu dakle Blinju neima ni traga.

Porodica kneza Hudine, koja je godine 1299. svoje imanje Medjurečje predala zagrebačkomu biskupu Mihalju, svjedoči u predajnoj listini, da je rečeni knez Hudina, pod svoju starost tako bio osiromašio, da ga je isti biskup zagrebački Mihalj morao zabadava hraniti. (Quod ad paupertatem ex disturbiis (temporum) reductus a Michaele Episcopo benigne suceptus et alitus fuerit. (Kerčelić Hist. Eccl. Zagr. p. 97.)

[173]) Katona Hist. Hung. T. v. p. 1059.

[174]) Jura Regni Croatiae, Dalm. et Slav. Zagrabiae 1862. P. T. p. 63. — Jur godine 1261. svjedoči kraljica Marija u jednoj listini, da je grad na Griču kod Zagreba s nova sagradjen. „Cum idem castrum de novo sit constructum et erectum in principaliori loco Ducatus.“ Izvorna povelja u mojoj sbirci. God. 1266. spominje se jur Perincholus Potestas de monte Grech electus, et Archinus Comes in Potestatem seu Judicem per Regem factus Nu proti ovomu naimenovanju, potužili su se gradjani kralju, na što ga on časti liši.

[175]) Jura Regni Croatiae, Dalm. et Slav. P. T. p. 60 i 62.

Moravča i njegova brata Nikole, prodajni list Dioniša bana i vojvode, kojim ovaj svjedoči, kako je pleme Bratila iz Moravča, rečenoj bratji Abramu i Nikoli prodalo njeke svoje zemlje med Lonjom, Moravčom i Bedenicom riekom, želeći se isto pleme riešiti dugovah, kojih se je zadobavilo u ratovanju s Dionišem banom proti Tatarom [176].

Iz Virovitice otide kralj Bela u Segešd, koje mjesto ležalo je tada u šimedjskoj županiji, ali unutar granicah vojvodine slavonske. Tu potvrdi kralj na prošnju Ivana opata Topličkoga, njeki razvod medjah opatije Topličke (Topuske) i žiteljah blinskih [177]. Iste godine 1242 podà kralj Bela povlastice jošte gradu Varašdinu [178] i Bišću (Bihač). [179]

Budući da su sve ove listine izdane koncem godine 1242, to se iz toga vidi, da se je kralj Bela na povratku svom iz Primorja, više mjesecih bavio u hrvatskih i slovenskih pokrjinah, koje po svoj prilici nisu bile onako grozno opustošene, kako Ugarska zemlja. [180] — Ali tomu nebijaše jedini uzrok, što su se žitelji posakrili po šumah i spiljah, kao što tvrdi Engel i njeki madjarski pisci, nego ponajviše veći broj tvrdih gradovah, kojih su branitelji umjeli braniti ne samo iste gradove, nego i okolice i žitelje zemlje od konačnoga razorenja.

Stoprv onda, kada se je kralj Bela, sa svojom hrvatskom vojskom, iz hrvatske zemlje u Ugarsku povratio, ohrabre se napokon i žitelji Ugarske, i prestade obćeniti strah od Tatarah. [181]

---

[176]) Gledaj listinu u dodatku pod brojem III.

[177]) Izvorna povelja u Zagrebskom nadbiskupovom Arkivu.

[178]) Izvorna povelja, veoma oštetjena, u Arkivu grada Varašdina Sv. II. broj 8.

[179]) Kerčelić.

[180]) O Ugarskoj veli sám kralj Bela, još godine 1254, dakle dvanaest godinah kašnje, u jednom pismu na papu rimskoga: Cum Regnum Hungariae per pestem Tartatorum pro parte in solitudinem sit redactum, et quasi ovile sepibus sit diversis infidelium generibus circumseptum.“ Fejér Codex, Dip. T. IV. v. II. p. 218. Znamenito je što o groznom stanju Ugarske, poslie odlazka Tatarah, pišu suvremeni ljetopisci. Tako veli jedan austrijski ljetopisac: In XV. dietis in longitudine et latitudine, homo non inveniebatur in Regno illo. A nativitate christi non est tanta plaga et miseria visa et audita in aliquo Regno, sicut in Hungaria, propter peccata eorum.“ Pez. Scriptores Austriaci. T. I. Col. 460 et 715. Isti ljetopisac govori nadalje o gladu, što je u Ugarskoj zavladao na toliko, da su čovječje meso javno prodavali, a osim toga pseta i mačke jeli, dočim su vuci i skakavci sav onaj živež i hranu uništili, što je preostalo Tatarom.

[181]) Nunquam tamen noster tutus fuit descensus, donec rex Bela, maritimis de partibus per cruciferos de insula Rhodi et dominos de Frangapanibus, multis agminibus militum adiutus, in Hungariam venit“ veli, suvremeni Roger. c. 40. I Bonfinio, pisac 15 vieka, kaže naročito, da se je kralj velikom pomoćnom vojskom (multis auxiliis) vratio iz Dalmacije u Ugarsku, s kojom bi bio mogao i Tatare navladati, da su se pojavili bili. I on tvrdi takodjer, da su mu najveću pomoć dali križari i knezovi Frankapani, smilovavši se ugarskoj nevolji (excidium Pannoniae miserati) i popratívši kralja u Ugarsku s velikom množinom pomoćnih četah i silnoga konjaničtva. (Cum auxiliariis copiis et validissimo equitatu regem in Hungariam restituere.) S ovom vojskom, nastavlja Bonfin, ratovao je kralj Bela i proti austrijskomu vojevodi Frideriku. „Quare Bela .... suum exercitum et auxilia-

XVI.

Tečajem sljedećih godinah, kada su u Ugarskoj i Hrvatskoj jur ponješto zacielile bile težke rane žiteljem i kralju od Tatarah zadane, sjeti se kralj velikih zaslugah čitavih občinah i pojedinih žiteljah hrvatskih, koje su si oni stekli za tatarske navale i ljutih bojevah, te im iz zahvalnosti podieli stranom bogata imanja s gradovi i seli, stranom velike časti i odlikovanja.

Osim gore navedenih gradovah Trogira, Hvara, Zagreba, Petrinje, Samobora, Varaždina i Bišća, koji su svoje darovnice od kralja Bele odmah godine 1242. dobili; imamo medju občinami i gradovi spomenuti još njeka mjesta, kojim su izdane povelje od istoga kralja sljedećih godinah, kao Ninu 1243 Valkovu, Dubici, otoku Pagu i podgorskim plemićem izpod Ozla grada, od plemena Pribićah [182]) 1244. Šibeniku 1245. i 1251. Virovitici (od kraljice Marie) 1248. Križevcu 1253. Turovompolju 1255. i Jastrebarskoj 1257.

Od pojedinih osobah i porodicah, koje je kralj Bela IV. nadario za njihove zasluge, znamo samo za one, od kojih su uzdržale uspomenu listine do danas sačuvane. Medju njimi ide prvo mjesto knezove krčke, kašnje nazvane Frankapane [183]), kojim je kralj Bela odmah godine 1242. potvrdio

---

res copias e Dalmatia ductas, adversus eum (Fridericum) duxit.“ Bonfinii, Rerum Hungaricarum Decades Dec. II. Lib. VIII. To isto svjedoči i magjarski ljetopis Gergelja Pethőa, koj veli: Végre mikor imar a Tatarok .... dűhős-kődtek vólna szélyel Magyar Országban, és azt mindenestűl elpusztétották volna, a' Rodai keresztes vitézek, és a Frangepan urak nagy haddal (velikom vojskom) à királynak segétségére jővenek, és őtet magyar orszàgba béhozák, és kiralyi székibe ismét béűlteték. Petthő Gergely. Rővid magyar kronika. Kassán. 1753. str. 43. Isti ljetopisac tvrdi dapače, da je kralj Bela iz zahvalnosti dao Frankapanom novi grb sa dva lava, koji lome hljeb, ali ovaj grb poprimiše isti knezovi stoprv u 15. vieku, dočim su prije vazda služili se grbom u kojem bijaše zviezda medju dvie pruge.

[182]) Vjerodostojni prepis ove listine kralja Bele, izdan g. 1484. po banu Mati Gerebu, nalazi se u pismohrani knezovah Draškovićah u Bisagu u. sv. 45. br. 1.

[183]) Ove knezove nazivaju njeki ugarski pisci, kao Engel i njegovi sljedbenici, imenom Schinella; nu ovo ime nije bilo prezime porodice knezovah krčkih, nego porugljivo ime pojedinih članovah iste porodice, budući da „schinello“ u mletačkom narječju znači grbava ili gurava čovjeka. U listinah mletačkih 13. vieka spominju se pod imenom Skinella, dva člana porodice knezovah krčkih. Ime Frankapanah ili Frangepanah, primila je u obće porodica ovieh knezovah stopram u 15. vieku, barem nedolaze ovi prije u listinah pod ovim imenom; nu znamenito je, da Rogerius, pisac žalostnoga izvješća o tatarskoj navali, te i očevidac onieh strašnieh zgodah, knezove krčke uprav imenom Frangapanah (dominos de Frangapanibus) nazivlje. Ako nije ovo ime kašnje od prepisateljah Rogerovih dodano, to onda moramo priznati, da su knezovi krčki jur u 13. vieku bili poznati pod imenom Frankapanah, premda u vjerdostojnih listinah pod ovim imenom nedolaze.

Andrijino darovanje županije Vinodolske, zatiem g. 1251. darovanje županije Modruške i Vinodolske. [184]) Godine 1260, kad su knezovi krčki od mletačke vlade oteti im otok Krk natrag dobili, [185]) nadari ih kralj Bela znamenitim gradom Senjom. [186]) Godine 1263 uvrsti ih napokon isti kralj u broj ugarskih i hrvatskih velmožah. [187])

Porodici knezovah Šubićah Bribirskih, po imence Stepku i Jakovu sinovom Stjepanovim, Greguru i Danilu, sinovom Pribininim, te Obradu i njegovim netjakom, sinovom Budislavovim, potvrdi kralj Bela g. 1251. darovanje županije bribirske, spominjajući medju njihovimi zaslugami, da su bježećega pred Tatari kralja, primili pod svoju zaštitu, ponudivši mu sve svoje blago, vojujući s Tatari i s njekimi drugimi domaćimi neprijatelji, kao Spletjani itd., što su se bili podigli proti kralju [188])

Bana Dioniša uzvisi kralj Bela, kako je gore rečeno, odmah godine 1242 na čast vojevode čitave Slavonije, godine pako 1248 učini ga ugarskim nadvornikom.

Slavnu bratju sriemsku Kresa, Kupišu i Raka nadari kralj g. 1264. plemstvom i naslovom dvornikah kraljevih, te hrvatskimi imanji, po imence, zemljami ležećimi u bližini zemaljah opatije topličke (Topuske) i Drežnika te oko zemaljah plemena Žalac (Salach), podavši im ujedno osobita prava i povlastice. [189]) Od prve dvojice, naime od Kresa i Kupiše, nazvaše se kašnje njihovi potomci Krešići i Kupišani, a od Rakova unuka, kneza Dragana,

---

[184]) Gledaj u dodatku listinu pod brojem I.

[185]) Radi toga, što su knezovi krčki, podloživši se kralju Beli IV. i pomagajući ga vojskom i novcem proti Tatarom, napokon odpratili ga u Ugarsku, razjare na toliko mletačku vladu, da im je ona otela grad i otok Krk, staru svojinu porodice njihove, poslavši onamo sina duždeva Lovra Tiepola, kao novoimenovana kneza krčkoga (Andreae Danduli Chronicon Venetum Lib. X. Cap. V. Pars 37). Nu jur godine 1260 vrati im vlada mletačka isti Krk otok, razdieliv ga u dvie pole medju članove porodice knezovah krčkih. (Gl. Arkiv za povjestnicu Jugoslavensku Knj. I. str. 57.)

[186]) Listinu priobćio sam u Arkivu za povjestnicu Jugoslavensku Knj III. str. 169.

[187]) Fejér Codex Dipl. R. Hung. T. IV. vol. III. p. 108. vjerodostojni prepis kod sadanjih knezovah Frangepanah, u furlanskom gradu Porpettu.

[188]) Lucius de Regno Croatiae et Dalm. L. IV. cap IX. Fejèr Codex. Dipl. T. IV. v. II. p. 106. O Stepku Šubićn tvrdi Lucius i po njemu Fessler i ostali, da je kašnje postao Banom čitave Slavonije i kapetanom Štajerskim. Nu to se nemože dokazati, premda je g. 1248 postao njeki Stjepan Banom a g. 1251. kapetanom Štajerskim. Mikotzi navede dobrih dokazah da ovaj Stjepan nije bio od koljena Šubićah, nu nezna pravo kazati da li je bio od kuće Blagajah ili Čakah. Godine 1275. spominje se Nikola ban hrvatski, zajedno knez Gadski (Gački, de Gvečka) kao sin Stjepana bana, i budući da je g. 1260. kralj Bela knežju Gadsku knezovom krčkim darovo, to bi se moglo tvrditi, da su isti Stjepan i Nikola banovi i knezovi gadski bili od porodice krčkih knezovah.

[189]) Gl. listinu u dodatku pod brojem XVI.

sina Radoševa, kojega g. 1312. spominju, vuku lozu plemići obćine Draganičke. [190])

Potomci trojice bratje sriemske živu još danas u obćini Krašicih, Kupšćini, i Draganićih, čuvajući stare svoje listine i povelje, medju kojimi se nalazi u više vjerodostojnih kraljevskih prepisih, takodjer prevažna za hrvatsku poviest darovnica kralja Bele IV. od g. 1264. [191])

Njekoji sinovi ili unuci rečenoga Raka, po imenu Otobor, Ivan i Čaburka, presele se kašnje u Ugarsku, dobivši od kralja Bele zapuštjeno imanje Santo, na rieci Šajovi. Od grada Sirma ili Sriema, koji je Ivan g. 1269. na uspomenu rodnoga mjesta Rakova sagradio, primi njihovo pleme u Ugarskoj ime Sirmajah, od kojih potiču sadašnji knezovi Sirmaji, noseći u svom grbu sliku raka, na uspomenu pradjeda svoga. [192])

Jerneja Kneginečkoga, velikoga župana Varašdinskoga, uzvisi kralj ponajprije na čast meštra kraljevskih konjušnikah, zatiem g. 1267. na čast dvornoga sudca i zajedno na čast bansku, darovavši mu jur g. 1251. četiri slovenska sela u Varašdinskoj županiji, ležeća medju Plitvicom i Bliznom, [193]) a u satmarskoj županiji imanje Terebeš iznad rieke Tur. [194]

Župana Dubičkoga Nikolu, povisi kralj g. 1249. na čast meštra tovarnikah mladoga kralja Stjepana, i darovà mu brdo Šaršomljo u baranskoj županiji, na kom je isti župan poslje odlazka Tatarah sagradio tvrdi grad. [195])

Kneza Filipa Bebeka, slavnoga branitelja Kalnika grada, i njegova brata Detrika sinove Matejove, nagradi kralj Bela godine 1243. mnogimi seli oko Šajove rieke, što su pripadala njegda knezu Boršu sinu Dominika Bana, zatiem imanjem Berzeta i sa dva sela u gemerskoj županiji. [196])

---

[190]) Godine 1583. oprostiše Draganički plemići Pavao Konegović i Petar Stipanić de Draganić, kao potomci porodice Raka od Draganića, Stjepana Radeca biskupa jegarskoga, tadašnjega kraljevskoga namjestnika u Ugarskoj, da saslušá njeke hrvatske svjedoke, koji se bijaše preselili iz Hrvatske u Mošonjsku županiju, da tako uzmognu dakazati rod i koljeno plemena svoga, pošto su bili stara pisma izgubili. Kraljev namjestnik dade doista po kaptolu požunskom i po Jurju Zičiju saslušati rečene svjedoke u Orosváru,.(moš. žup Manesdorfu (šopronskoj županiji) i Kišmártonu, stanujuće, koji su svi jednoglasno posviedočili, da gorespomenuti plemići Draganički vuku lozu doista od plemena Rakova. (Izvorna listina u Arkivu obćine Draganičke.)

[191]) Gledaj u dodatku listinu g. 1264. pod brojem XVI. U listini kralja Rudolfa, koji je g. 1583. sve prepise i potvrde iste listine prvašnjih kraljevah s nova potvrdio, spominju se sljedeće porodice plemena Krešićah:, Farkaši, Kozeli de Čavica, Tompići, Farkašići, Simićevići, Hercegovići, Seliškovići, Ljubići i Čirilovići.

[192]) Hormayr und Mednyánsky. Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. Wien 1821. str. 3.

[193]) Gl. listine u dodatku pod br. XIII. i XIV.

[194]) Fejér Codex Dipl. R. H. Tom. IV. v. II. p. 92.

[195]) Fejér T. IV. vol. II. p. 49.

[196]) Fejér Codex Dipl. Tom. IV. vol. I. p. 287.

Ugrinu, predstojniku crkve Začesmanske, koji je kašnje bio uzvišen na čast nadbiskupa spljetskoga, darovà kralj g. 1244. kao takovu, za njegove zasluge, učinjene mu u Primorju, čitavu županiju Cetinsku. [197])

Knezu Abramu, županu od Moravča, i njegovu bratu Nikoli kao i bratučedu Tomi i Bartolu darovà kralj Bela g. 1245. za njihove zasluge, stečene u boju s Tatari, veliko imanje Rakovec u Križevačkoj županiji. [198])

Bratji Tomi, Filipu i Lovri Radićem, (de genere Rad) podieli u dar kralj Bela g. 1250., za njihove zasluge učinjene u vrieme tatarske navale, njeke zemlje u požežkoj županiji. [199])

Bratji Vladislavu, Filipu i Gregoru, sinovim kneza Kleta od Orljave, darovà kralj Bela g. 1258. za njihove zasluge, stečene u boju s Tatari, sela Kos, Dubravu i Kendčapu u Vukovačkoj županiji: [200]) a smrt njihova otca, i rodjakinjah, koje su Tatari u Orljavi ubili, spominje u drugoj listini od g. 1243. [201])

Kneza Behenda, po svoj prilici iz Ugarske, nagradi kralj Bela g. 1247. radi junačtva pokazana za tatarske navale u Primorju, i zatiem u boju proti Mletkom, imanjem Šarkanj. [202])

Knezu Hudini, kako gore spomenuh, darovà kralj Bela IV. g. 1245. imanje Višuć ili Medjuriečje, a knezu Herbartu, sinu Osla, g. 1248. grad i imanje Rasinju na Rasinji, koje je tada bilo u Salajskoj, sada u križevačkoj županiji. [203])

Kneza Butka, po svoj prilici od plemena Gušićah, nagradi kralj g. 1248. sa imanjem Prunjsko polje (Pruneg mezey) u župi gerdovskoj, županije Šimedjske. Gl. u dodatku listinu pod brojem IX.

Kneza Princa sina Rajnoldova, nagradi kralj za njegovo junačtvo, g. 1245. baveći se tada u Toplicah (Topuskom), njekimi zemljami opustošenimi od Tatarah [204]) a sljedeće godine 1247. nagradi svoga meštra pe-

---

[197]) Farlati Illiricum Sacrum T. III. p. 268. O istom Ugrinu veli naddjakon Toma; da je bio čovjek veoma učen, i da je polazio učione 12 godinah u Parizu, kamo ga poslà na svoje troškove njegov stric Ugrin, nadbiskup koločki, koj je pao u bitki kod Šajove.

[198]) Gl. listinu g. 1245. u dodatku pod brojem VII.

[199]) Gl. listinu g. 1250. u dodatku pod brojem XII.

[200]) Gl. listinu u dodatku pod brojom XV.

[201]) Gl. listinu u dodatku pod brojem IV.

[202]) Fejér Codex Dipl. T. IV. vol. I. p. 444.

[203]) Fejér Codex Diplomaticus Regni Hung. T. IV. v. II. 31. Nu Fejér ima dosta pogriešakah, kako se vidi iz prepisa Mikoczieva, u rukopisnom dielu „Series Banorum Regni Croatiae.“ Tako ima mjesto Fejérova: „Herborti filii Ost“ stati „Herbarti filii Osl“ mjesto: „fluvim Venisztur,“ ima biti: „fluvium Donnecz“, mjesto „Razna“ ima biti: Razyna“ mjesto: „Procedentibus nobis de partibus maritimis,“ imalo bi stajati: „Redeuntibus nobis etc.“ Ovaj Herbart sin Osla bijaše pradjed proslavljene porodice Kanižajah, hrvatski nazvane Knežićah. Vagner. Collectanea Dipl. Dec. I. p. 92.

[204]) Fejér Codex Dipl. T. IV. vol. I. p. 389.

harnikah, Mavru, gradom Filekom [205]) s toga, što u Primorju vazda uz njega bijaše.

Iste godine 1246. sjeti se kralj Bela i velikih zaslugah Aleksandra, sina Dimitreva od plemena Abe, darovav mu imanje Adrijan, u Vukovačkoj, i Čatar u Baranskoj županiji. [206])

Slovaka Raduna, sa sinom Tomom, Modačem i Tobijem, praotcima porodice Modačah, nadari kralj Bela g. 1250. radi zaslugah učinjenih u primorju za tatarskih bojevah, zemljami oko rieke Grane u Zvolenskoj županiji. [207])

Drugomu Slovaku, Nikoli sinu Običke (Fessler ga zove Obićem) darovà kralj godine 1244. imanje Koarseg u hontskoj županiji. [208])

Trećemu Slovaku, ribaru Vojtehu sinu Mihaila, iz sela Pira, u hontskoj županiji, podieli kralj oko g. 1250. plemstvo sa zemljom Usin kod sela Pira. [209])

Četvrtomu Slovaku Makovu sinu Darije, darovà kralj Bela g. 1246. imanje Strugar u Novogradskoj županiji, i to zato, što ga je za tatarske navale sliedio preko Drave u Hrvátsku, odakle ga je kralj, desiv se na sigurnome mjestu (donec in tutum locum venimus ultra Dravum) na silu kući odpravio, zadržav uz sebe njegova dva sina, koji su ga pratili u Primorje [210])

Još nadari kralj Bela godine 1255. Meštra Ilujna, radi velikoga junačtva njegova brata Andrije, pokazana u Primorju proti Tatarom i u Austriji proti Njemcom, davši mu njeka pusta zemljišta kod Česmanske glavice i kod Zdenca, koja su tada bila u šimedjskoj, kašnje u križevačkoj županiji, a sada su u križevačkoj granici. [211])

Isto tako pokaza se kralj zahvalnim Meštru Tobiji Bogudevu predstojniku crkve zagrebačke i kancelaru njegova sina Bele, vojevode čitave Slavonije, kojemu radi velikih zaslugah, stečenih u tatarskom boju, u kom je takodjer Bogud otac Tobijev pao, darovà kralj g. 1263. velika imanja u krajnskoj zemlji, koja bješe nasliedio po svojoj maćuhi Katarini vojvodkinji koruškoj. [212])

Napokon nije zaboravio kralj na viernoga svoga pratioca, i bivšega kancelara vojvode Kolomana, Filipa ili Filu zagrebačke crkve predstojnika, kojega za života obilno s imanji nadari, a po njegovoj smrti (g.

---

[205]) Fejér Codex Dipl. T. IV vol. I. p. 401. „Nobis eodem turbinis tempore partes maritimas petentibus nunquam a nostro latere procul fuit, sagax et pervigil, contra nostra et totius domus nostrae servitia opportuna."

[206]) Fejér Codex Dipl. Regni Hung T. IV. vol. I. p. 405. i 419.

[207]) Fejér Codex Dipl. T. IV vol. II. p. 60.

[208]) Fejér Codex Dipl. T. IV. v. I. p. 336.

[209]) Fejér Codex Dipl. T. X. vol. III. p. 260.

[210]) Fejér Codex Dipl. T. IV. vol. I. p. 473.

[211]) Fejér Codex Dipl. T. IV. vol II. p. 215.

[212]) Kerčelić Notitiae Prael. p. 508.

1249.), spominjajući zasluge njegove, ista imanja u vukovačkoj županiji ležeća, na bratju mu Tomu i Petra prenese. [213])

Isto tako sjeti se kralj Bela i na mnogo zaslužni red božjakah ili križarah, koji imajući u Hrvatskoj velika imanja, kao Novedvore kod Čakovca, Glogovnicu kod Križevca, Belu kod Varašdina, sv. Martin kod Božjakovine, Pakrac u požežkoj županiji, banski manastir u Sriemu, Dubicu, Dobru i Goru u sadašnjoj hrvatskoj krajini, a sv. Juraj kod Senja, vojevahu u vrieme tatarskih bojevah u Primorju, pod svojim predstojnikom Rembaldom vazda uz kralja, te ga dopratiše takodjer natrag u Slavoniju i Ugarsku, [214]) zašto im kralj g. 1247. darovà čitavu severinsku banovinu, ili Banat, sa svimi kneževinami, zatiem grad Skradin u Dalmaciji, i Volju ili Valju kod Zemuna na Dunavu. [215])

XVII.

Iz množine ovih slavnih, u listinah imenovanih vitezovah i vodjah vojske hrvatske, koji svi u Primorju i u Dalmaciji vojevahu proti Tatarom, dade se zaključiti, koliki je mogao biti broj onieh, nama nepoznanih, koji na kopnu i na vodi vojevahu pokraj kralja, stekavši gore opisane pobjede, o kojih nam sačuvane listine toli jasno govore.

Svjedočanstvo samoga kralja Bele u rečenih listinah o zaslugah Hrvatah, glede potjere i poraza Tatarah, na zemljištu hrvatskom, neda se dakle više pobiti; kao ni ona historička istina, da bi čopori tatarski doista lahko prodrli bili u pokrajine slovensko- njemačke, te u samu Italiju, zabavljenu tada najžeštjim gradjanskim ratom, da nisu našli junački odpor u hrvatskih mišicah, tako dobro na kršovitom kopnu primorskom, kao i na opasnom zalievu mora jadranskoga.

Ali pokraj navedenih toli jasnih, suvremenimi listinami pokriepljenih dokazah slavne pobjede Hrvatah nad Tatari, za čudo nam je, što nijedan inostrani pisac o tih pobjedah nije štogod napomenuo. Nu još više imamo se mi Hrvati, kao Slaveni čuditi, kad njeki noviji njemački pisci, koji su barem sve dosadanje izvore za povjestnicu navale tatarske u rukuh imati mogli, u svojih učenih razpravah, nama još uviek zlobno predbacuju: da glede važnoga historičkoga učina, što su Tatari u groznom svom hodu proti Europejskom zapadu iz nenada za-

---

[213]) Gl. listinu u dodatku pod brojem X.
[214]) Rogerius, Villani, Bonfinius itd.
[215]) Fejér Codex Dipl. T. IV. vol. I. p. 447.

priečeni, Slaveni nikakovih zaslugah neimadu, već da se taj učin, pripisati ima stranom slučaju i smrti tatarskoga velikoga Kana Ogotaja, stranom pako velikim pripravam Njemacah.

U očiuh takih nepravednih neprijateljah naših, neznače ništa krvave bitke, sto ih je bio sav narod ruski u junačkoj obrani svoje zemlje i svoga ognjišta, ako i na svoju propast, ali barem za njeku zaštitu ostale Europe. [216]) Tu se neuvažavaju grozne, ako i izgubljene bitke Poljakàh i Slezakah, koji su svojim neumrlim junačtvom štitili granicu sjeverne njemačke od čoporah tatarskih.

Tu se hotimice zaboravljaju, ili nieč№u, velike zasluge Vaclava kralja českoga, i pobjede njegove na granici českoj [217]) i u Moravskoj nad Tatari.

Tu se nimalo oko nesvrača na iste suvremene pisce, kao što je na primjer Pernold, i očevidac Ivo Narbonski, koji nam svjedoče, da su i u onoj vojsci, što ju je bio Friderik od Austrije kod Beča i Novoga mjesta sabrao proti Tatarom, većom stranom bili Česi, te krajnski i koruški Slovenci. [218]) Tu se neuzimlje obzir na slavno junačtvo slovačkih stanovnikah Trenčina, Večislave i Njitre, koji se u sámoj podunavskoj Ugarskoj tatarskim navalam oprieše, te braneći svoje gradove i okolice, zajedno branijahu i granice austrijan-

---

[216]) O tih bojevih ruskih veli suvremeni Toma naddjakon spljetski: Cap. XXXVII. (Tartari) Rutenis fortiter resistentibus non poterant ulterius progredi: multotiens enim conflictum habuerunt cum gentibus Rutenorum, multumque cruoris fusum est hinc et inde, longe tamen fugati sunt a Rutenis. Quamobrem divertentes ab eis, universas septemtrionales Regiones pugnando circuiverunt. — — Postea vero multiplicatis legionibus exercitus sui ex gentibus praecipue Cumanorum . . . . . reversi sunt ad Rutenos.

[217]) O važnosti vojske kralja českoga, koja je čitavu Njemačku branila, govori i suvremeni Otto, palatin od Rena, i vojevoda bavarski, u pismu pisanom biskupu Augsburgskomu Šibotu g. 1241. u kojem veli medju ostalim: „Ipse vero rex Boemie cum universis Baronibus ac popularibus terre sue crucesignatus, inuocato nostro et omnium amicorum suorum auxilio, maxima multitudine hominum collecta, cum ipsis, quasi modo geniti iter arripit. Qui si forte, quod Deus auertat, deuictus fuerit, destructionem non immerito totius alemanie poterimus formidare.“ Hormayr. Goldene Chronik von Hochenschvangen II. 71. i Erben Regesta Bohemiae I. p. 470. O junačtvu kralja českoga sviedoči sám car njemački Friderik II. u pismu na kralja engleskoga, kad veli: „Secunda (pars Tartarorum) Bohemiae fines ingressa est, et agressa substitit, rege illius terrae cum suis comitibus viriliter occurrente.“ Erben. Regesta Bohemiae et Moraviae I. p. 495.

[218]) Pernoldus ad A. 1242. (1241). Tartari mense Augusto inchoante venientes iuxta Danubium accesserunt usque Viennam. Dux vero adjunctis sibi auxiliis Bohemorum, Carniolarum, Carentanorum, praeter suos celeriter advolavit. Caesar. Annales Styriae II. 184. — 185. — „Videntibus interim ipsorum (Tartarorum) speculatoribus, ex cujusdam promontorii summitate, ducem Austriae cum rege Boemiae, patriarcha aquilegiae, duce Karinthiae et marchione, ut dicebatur, concomitante de Bade, cumque plurimo potentatu conterminorum, et iam ordinatas ad bellandum acies, totus ille nefandus exercitus repente disparuiit.“ Epistola Ivonis Narbonensis, kod Matea Pariskoga str. 412. Palacky. Der Mongolen Einfall. p. 379. i Dějini národu českého. Díl I. č. II. str. 179. Erben. Reg. Boem. et Mor. str. 500.

ske. [219]) Na junačke bitke i slavodobitne pobjede Hrvatah, neobzira se napokon nitko od novijih pisacah, kao da su ove pobjede izmišljotine poetičkih naših duhovah, ili smiešne bajke nezreloga uma slavenskoga.

Nu mi Hrvati, sa svimi ostalimi Slaveni, možemo se tješiti time, da slava obrane europejske prosvjete i krštjanstva proti paklenoj surovosti tatarskoj, pripada doista ponajviše nam Slavenom, a zatiem inim narodom ugarskim i njemačkim, i to onim istim pravom, kojim u svakoj bitci, iza koje neprijatelj oslabi, ili se natrag povuče, slava pobjede neide onoga, koji straga, ako i u največem redu i broju, ali u rezervi bezposleno stoji, i krvavu bitku do njezine svrhe hladnom krvlju gleda; nego ponajglavnije onoga, koji se je u toj bitci junački borio i u borbi nestrašimo pao ili pobjedio.

XVIII.

Povjestniku hrvatskomu valja još na um uzeti i posljedice opisane krvave borbe i težkih pobiedah nad najratnijim narodom tadašnjega poznatoga svieta. [220])

Najstrašniji neprijatelj što ga je gledala od pamtivieka zemlja Hrvatska, uznešen i ohol od stečenih do tada nebrojenih pobjedah [221]), bijaše dakle sretno protjeran preko granicah hrvatskih, a ona njekoličina Tatarah, što u

---

[219]) U jednoj listini od g. 1243 veli kralj Bela o stanovnicima Većislave i grada Trenčina „Homines Castri Trenchen de villa vecislov tempore persecutionis Tartarorum personas et res in observatione castri Trenchen exponere nullatenus dubitarunt. (Fejér C. D. 4. IV. Vol. I. p 295. U drugoj listini od g. 1258. kaže Bela o žiteljima njitranskima: „fideles nostri cives castri Nitriensis hoc tempore calamitatis non vacilantes, nec fortunae casu mutato mutati; sed in fervore fidelitatis primae laudabiliter persistentes, castrum Nitriense studuerunt adeo cura pervigili custodire, ut nedum ipsi sed multis terrae nostrae habitatoribus et incolis in castrum ipsum fugientibus sui corporis ob tutelam, Tartarorum insultus inferre potuit quicquam mali.“ Fejér Cod. Dipl. R. H. IV. vol. II. p. 455.

[220]) O Tartarih veli suvremeni naddjakon Toma. „Sed non est gens in mundo, quae tantam habeat bellandi peritiam, quae ita sciat, maxime in campestri conflictu, hostes evincere, sive virtute sive sagacitate pugnando.“ (Hist. Salonit. Cap. 38) Drugi ljetopisac njemački kaže: Non erat gens neque Regnum quod non timeret, audito nomine eorum (Tartarorum).“ Chronicon Claustroneoburgense ad a. 1242.

[221]) Njemački car Friderik II. u svom pismu na kralja englezkoga veli: „Et pro inopinata victoria, quam deo permittente sunt hactenus consecuti, ad tam vehementem insaniam devenerunt, ut iam regna mundi sibi reputent adquisita, et ut reges et principes ad vilia eorum officia subiectos, edoment suppeditatos et inclinent. „Palacky Fr. Der Mongolen Einfall im J. 1241. Prag 1842. p. 378

zemlji ostade, pretvori se s vremenom u Hrvate i Krstjane, te još u 16. vieku bijaše u Hrvatskoj plemenitih porodicah, što su lozu vukle odzaostavših u zemlji uglednih Tatarah. [222])

Hrvatski, tvrdi, od kamena zidani gradovi s ove i s one strane gvozdanskih i velebitskih gorah, ostadoše većom stranom neoštetjeni, jer Tatari, bivši u potjeri za kraljem, nisu imali kad obsiedati ih i baviti se oko njih na visokih stienah i gorah. A uz to nebijahu ni vješti otimanju tvrdih i zidanih gradovah, budući da su oni gradovi, što su ih bili osvojili u Ruskoj, Poljskoj i Ugarskoj, većom stranom bili od drva sagradjeni.

Slavne hrvatske porodice, kao na primjer Šubići, knezovi Krčki, knezovi Okićki, Babonići, Jivići i ostali, stekoše po zahvalnom kralju Beli još veće sile i većega bogatstva, ali narod ukupni, oslabi od velikoga napora i prekorednih žrtvah, te podlegne uplivu tudjega duha i tudje vlasti na toliko, da kroz dugo vrieme, zajedničke svoje sile s nova sakupiti i na svoju korist obratiti mogao nije.

Odmah izza odlazka Tatarah, nasele se po njekih gradovih, i u opustošenoj zemlji, osobito gornjo- i dolnjo-slovenskoj, inostrani došljaci, koji povukoše naš narod iz nenada i nehotice u borbu svakojakih tudjih interessah i nazorah. Tudji gosti (hospites) donesoše u zemlju tudje običaje, tudje zakone, tudji jezik. Naprotiv ostave zemlju svojih otacah mnogi od najzaslužnijih hrvatskih plemićah s čitavimi porodicami, dobivši u Ugarskoj velika imanja i časti, zaboravivši tamo na svoje praotce, na jezik svoj, i prastaru domovinu svoju. Do skora, izza odlazka Tatarah, potaknuta bi iz vana i stara narodna borba, radi rimskoga, grčkoga, i bogomilskoga vjeroizpovjedanja, na koju je ponajviše Rim neprestano poticao kralja, biskupe i velmože hrvatske i ugarske. Nastadè za mala i sve to veća gradjanska razpra i domaći rat, medju pojedinimi stališi i porodicami, kao i medju samoupravnimi gradovi, ponajviše u Dalmaciji, koji bijahu vazda, sada javno, sada tajno, poticani od Mletčanah i njihovih talijanskih pristašah, proti Hrvatom i njihovim prijateljem.

---

[223]) Medju ove porodice spada i pleme Tatar i Tatarić u Turovom polju, koje se u listinah 15. i 16. stoljetja često spominje. Od iste porodice proizlaze Fabianići, dobivši ime od Fabiana Tatara, kojega sin Juraj Fabianić od Tomašice g. 1492. posjedova Kašteo Ključ, te ga zamjenio g.1495 s drugim njekim imanjem Bernarda Frankapana. — Po svjedočanstvu magjarske kronike Gergelja Pethőa (Peteva, nadbilježnika hrvatskog) „Rövid Magyar kronika. Kassan 1763. vuku lozu od preostavših u zemlji Tatarah takodjer hrvatske porodice: Bradaći, Berzeji, Zabočki, Mišlini, Mirkovečki, Puhakovečki i Budori, premda ovi posliedni, kao vlastelini od Budrovca, jur prije dolazka Tatarah u listinah se spominju. — Njeki inostrani pisci, kao Fortis, Gebhardi, Hammer-Purgstall itd. tvrde dapače: da su i naši hrvatsko-dalmatinski Morovlasi, potomci zaostavših u zemlji Tatarah. Kako je smiešno ovo tvrdjenje, znat će svaki jezikoslovac i povjestnik naš, kojemu neće nikada na um pasti, iz pomorskih naših Vlahah, koji se jur u listinah naših hrvatskih kraljevah spominju, načiniti Kalmuke, ili tatarske Mehr-uluse, (velike Uluse ili pleme gospodujuće), kao što su iz njih načinili gorespomenuti pisci.

U grad Zadar, čim ga Mletčani na silu oteše banu Dionišu, dovedoše nove mletačke stanovnike, koje su Mletčani sve po malo turali u ostale gradove primorske i otočke, uzduž jadranskoga mora. U novi grad Zagreb, nasele se Niemci, Talijani i Madjari, pokraj Slovenacah, živeći u viećnoj razpri sa starim čisto hrvatskim kaptolskim gradom. [223])

Banovi bosanski, priznavajući kadikad suzerenstvo ugarskih kraljevah, pomagahu u Dalmaciji sad ovaj, sad onaj grad, a na granicah Hrvatske i Dalmacije, protivnike rimske vjere. Kroz to slablijahu slogu i zajedničku silu ovdašnjega naroda. K tomu dodjoše još izvanjski ratovi s Niemcima, Mletčanima, Česima i Srbljima, koji ratovi vazda priečiše narod hrvatski u napredku, te nije mogao sjediniti svoje raztrkane sile na vlastitu svoju korist.

Ali slavne pobjede nad Mongoli i Tatari, imale su ipak za narod hrvatski i dobrieh i spasonosnieh posljedicah; jer narod, premda bijaše jur tada politički razdieljen na više državah i vladah, uzpozna u skrajnoj opasnosti i u borbi s azijatskimi ordijami, tajne svoje sile, koje su mogle počiniti čudesa, kada su bile sakupljene i sjedinjene. Sa svojim neobičnim junačtvom i požrtvovanjem za svoga vladara i za slobodu svoje zemlje i čitavoga krstjanstva, steče narod kod svojih, ako i inokrvnih kraljevah, odlično uvaženje, te postojanu zaštitu svojih gradjanskih i narodnih pravah, koje smrviti i uništiti višekrat zabadava pokušavahu razni ugarski silnici i domaći sebičnjaci, kao i onakovi ljudi, koji do ugarske vlade bliži bijahu.

Uzpoznavši narod hrvatski moralnu svoju snagu, branio je sve to većom postojanoštju sveta svoja državna i narodna prava, a dočim u krvnih i duševnih borbah ojača u narodu samosviest i narodni ponos; ukoreni se u njemu još više i moralna ćut narodne sile, i neostarela ljubav k narodnosti svojoj [224]), koja Hrvate tolikoputah, u tečaju kasnijih vjekovah, probudi iz opasna mrtvila, te podielivši im novi život, potaknu ih na velika djela i na pobjede fizične i duševne, radi kojih stekoše u crkvenoj, gradjanskoj, ratnoj i kulturnoj povjestnici narodah pristojno mjesto.

---

[223]) U vlaškoj kao i u mletačkoj ulici živili su Talijani, dočim su ostale narodnosti ako i razpršene, ipak njeku vrstu svojih zastupnikah kod poglavarstva imale. U gradskih zapisnicih 16. vieka bijahu gradski viećnici još uviek na četvero razdieleni, i to polag tu vladajućih narodnostih i jezikah: na slovenski, ili hrvastki, njemački, talijanski i madjarski.

[224]) Izza borbe s Tatari pobrinuli su se Hrvati s nova najvećom žestinom za narodni svoj jezik i stekoše šest godinah nakon borbe s Tatari, (g. 1248.) od pape Inocenca IV. novo potvrdjenje slavenskoga jezika i liturdjije za senjsku biskupiju. Gl. Jura Regni Croatiae P. I. p. 67.

DODATAK

(LISTINE.)

1193—1323.

I.

Carolus dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque Rex, Princeps Sallernitanus et honoris ac montis sancti Angeli Dominus. Omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentem paginam inspecturis, salutem in omnium Salvatore. Ad vniuersorum noticiam harum serie volumus pervenire. Quod magnificus vir Fridericus filius . . . . . fidelis noster ad nostre Serenitatis accedens presenciam exhibuit nobis quoddam priuilegium nostrum priori et antiquo sigillo nostro consignatum, tenoris infrascripti, petens a nobis humili precum instancia vt idem priuilegium ratum habere ad vberiorem cautelam et conservacionem sui iuris apposicione noui et authentici sigilli nostri dignaremur confirmare; cuius quidem privilegii nostri . . . . tenor talis est: Carolus dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque Rex. Omnibus Christi fidelibus presencium noticiam habituris salutem in omnium Salvatore. Justis petencium desideriis facilem et benevolum prebere consensum Jus inuitat, Equitas persuadet, et regalis sublimitas exortatur. Proinde ad vniversorum noticiam tam presencium quam futurorum volumus pervenire. Quod accedens ad nostre Serenitatis presenciam magnificus vir Fridericus filius quondam Comitis Dwym fidelis noster, exhibuit nobis quoddam priuilegium Ladizlay Regis inclite memorie, confirmans priuilegia felicis recordacionis Bele, Stephani, et aliorum Regum Hugarie, predecessorum nostrorum, quorum tenores infra continentur. Petens a nobis . . . . . nostroque priuilegio dignaremur confirmare Cuius quidem tenor talis est: Ladizlaus dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Galicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque Rex. Omnibus Christi fidelibus presentem paginam inspecturis, salutem in eo, qui Regibus dat salutem. Ad vniuersorum noticiam tenore presencium volumus pervenire. Quod . . . . Johannes, Leunardus, Stephanus et Dwymus Comites de Modrus, de Wegla & de Wynodol ad nostram presenciam venientes, nos humiliter rogauerunt, vt nos confirmaremus eisdem nostro priuilegio ea omnia, que dominus Rex karissimus pater noster, Frederico, Bartholomeo et Gwydoni Comitibus, patribus eorum et iisdem, suo priuilegio confirmauerat. Quod quidem priuilegium domini Regis karissimi pa-

tris nostri, iidem Comites exhibuerunt in hec verba: Stephanus dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque Rex. Omnibus Christi fidelibus presentes litteras inspecturis, salutem in eo, qui Regibus dat salutem. Ad vniuersorum noticiam tenore presencium volumus pervenire. Quod dilecti et fideles nostri Fridericus, Bartholomeus et Guido, Comites de Modros, de Wegla & de Wynodol ad nostram presenciam venientes, nos humiliter rogauerunt, ut nos confirmaremus eisdem nostro priuilegio omnia ea, que dominus Rex karissimus pater noster eisdem suo priuilegio confirmarat. Quod quidem priuilegium domini Regis karissimi patris nostri exhibuerunt iidem Comites in hec verba: Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanieque Rex. Omnibus Christi fidelibus, ad quos presens scriptum peruenerit, salutem in eo, qui regibus dat salutem; virtuosa Regum bonitas subiectos suos quoslibet tanto largiori munere prosequitur, quanto seruicia eorum maiori fidelitatis constancia decorantur, temporumque successio presens gaudere debet beneficiis, que paterne fidei imitatrix est exemplis. Proinde ad vniuersorum presencium et futurorum notitiam harum serie volumus pervenire: ut cum dilecti et fideles nostri Fridericus, Bartholomeus et Gwydo (sic) filii Guidonis Comitis, Comites de Wegla, fidelia patris ipsorum vestigia iugiter imitantes, a primeuis nostre et eorum puericie annis nobis indesinenter adherentes, tanta fidelitatis seruicia impendere studuissent, ut tempore persecucionis Tartarorum in partibus nobis maritimis constitutis, non solum in mari, cum nauibus munitis, verum etiam in terra cum armatis, prout temporis necessitas et negotii qualitas exhigebat, ad Custodiam persone nostre, nec non ad persequendum inimicos et infideles nostros, tam fideliter seruiuerunt, et constanter, quod inter alios Regni nostri fideles, ex debito fidei meruerunt computari, ad habiliandam fidelitatis eorum, et vt memoria eorum ceteris vigeat in exemplum, heredibusque eorum proficiat temporibus successivis, donacionem Comitatus de Modros (sic) progenitoribus suis per illustrem auum nostrum Belam quondam Hungarie regem factam, nec non et donacionem de Wynodol patris nostri bone memorie factam patri eorum, prenominatis fidelibus nostris innouantes conferimus, & tam mera liberalitate donamus, quod si quamdam donacionem de ipsis Comitatibus scilicet Wynodol et Modross (antea feceramus) cuiquam, quia promissiones pro eis facte nobis per stipulacionem legitimam nostram non existerunt servate, irritam iudicamus et inanem, istamque ratam decernimus, atque firmam. Ceterum priuilegium nostrum, quod Johanni Comiti et fratribus suis super donacione Comitatuum Wynodol et Modros, per dictum anum nostrum Belam et patrem nostrum Andream reges factam (sic) et super confirmationem privilegiorum eorundem recolimus nos dedisse, nec non et priuilegia dictorum progenitorum nostrorum felicium recordacionum, ad tollendas prolixitates eisdem insertas, super quibus possent in posterum dubietates suboriri et determinate ponentes in subscriptis, quibus seruiciis ipsi et heredes, eorum nobis et heredibus nostris obligati de cetero tenebuntur, presentibus inceri ad cautelam de verbo ad verbum fecimus in

hunc modum. Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanieque rex. Omnibus Chrysti fidelibus presentem paginam inspecturis Salutem et omne bonum. Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire. Quod accedentes ad nos fideles nostri filii Comitis Guidonis de Wegla, scilicet Johannes, Fridericus, Bartholomeus et Guido presentauerunt quedam scripta nobis, asserentes ipsa esse exemplaria priuilegiorum nostrorum antecessorum, videlicet avi nostri Bele bone recordacionis et patris nostri Andree quondam regum Hungarie, quorum originalia propter discrimina itineris que tunc imminebant, sicut dicebatur, non poterant apportasse; postulaverunt hec eadem nostro priuilegio (confirmari, maxime cum ipsa) fuissent sub sigillis quarundam autenticarum personarum illata, quibus fides bene poterat adhiberi. Nos itaque tempore necessitatis considerato, cum nos persecucio impelleret Tartarorum, et ipsorum non modicum indigeremus servicio, tenorem rescriptorum que inferius observabuntur, annotatis nostris litteris et dupplicis sigilli nostri munimine decrevimus (roboranda, ita tamen quod securiore) tempore ad exhibicionem originalium predicti filii Guidonis Comitis teneantur, vt nova de veteris accipiant firmitatem. Adiicientes, quod iidem ipsis se obligantibus, cum circa maritima venerimus, donec moram ibi fecerimus, cum duabus nauibus que wlgariter Galia et Seycca uocantur, teneantur deservire, sed postquam de maritimis recesserimus, (prioribus) obligabuntur conditionibus, que in memoratis priuilegiis continentur. Preterea constituimus eisdem assumpmentibus, quod racione terre existentis infra ducatum Sclauonie, que Wynodol vocatur, quam ipsi ex donacione patris nostri karissimi possidere dinoscuntur, cum tribus militibus armatis decenter et honeste nobis seruire tenebuntur. Quod minus bene explicatum fuerat per hoc . . . . in priuilegio patris nostri; extra regnum autem nostrum, cum exercitus Croaticus fuerit convocatus, cum duobus tantum militibus deserviant. Sed inter Regni limites cum tribus militibus, sicut est predictum. Ad alia vero nullatenus eos esse volumus obligatos. Tenor autem privilegii Bele aui nostri quondam inclyti Regis Hungarie, talis est: In nomine sancte Trinitatis et indiuidue vnitatis. Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rameque Rex in perpetuum. Quum fidelitas suscipit incrementum, cum merces fidelitatis digna retribucione compensatur, dignum ducimus illis regie munificencie manum copiosius aperire, quos longeue fidelitatis experiencia et exhibicio devocionis continua gracie nostre reddit commendatos. Attendentes itaque oculo benigniori sinceritatem ac deuocionem dilecti et fidelis nostri Comitis Bartholomei, totam terram pertinentem ad Comitatum Modros et cum pertinentiis et totis reditibus ei et heredibus suis iure hereditario contulimus perpertuis temporibus possidendam, tali paccionis interventu, quod prenominatus Comes in exercitu serenitatis nostre infra limites regni cum decem loricis in recompensacionem suscepti beneficii nobis assistat. Extra Regnum vero cum quatuor loricis nobis serviat, tamen tali tempore citatus veniat, in quo exercitus Croaticus ex precepto regio vniversaliter fuerit ad exercitum convocatus;

Sub hac quoque condicionis forma includere decreuimus, quod si iam dictus Comes absque prole ingrederetur viam carnis vniuerse, vnus ex filiis fratrum ipsius eodem pacto convencionis nostre observato, sub nostre serenitatis dominio, terram tranquille possideat et quiete. Preterea volumus et regia auctoritate decreuimus, quod omnes homines in terra illa nullo Judicio astare teneantur, nisi proprij Domini, tamen si Banus in terra fuerit presens, quam diu presens fuerit, iudicandi habeat potestatem, sed alias eos determinari non faciat; verum tamen si dominus eorum de hominibus suis adversariis eorum iusticiam facere noluerit, et querela ante Banum peruenerit, pro hominibus suis in solo tali casu ante Banum teneantur respondere. Si autem sepedictus Comes cum tot loricis, quot in conuencionem suscepit se exhibiturum, ad exercitum nostrum non venerit, et constiterit serenitati nostre, per pigriciam, aut inaniam et negligenciam factum esse, ad proxime sequentem exercitum duplicatis loricis accedat, vel quot ex loricis defuerint, in alio exercitu totidem recompenset. Vt igitur hec nostre donacionis pagina perpetue firmitatis robur obtineat et quod nulli liceat eidem donacioni quicquam subtrahere aut imminuere, imaginis nostre in aurea bulla impressione fecimus communiri. Datum per manus Katapani Albensis prepositi Hungarie Cancellarij. Anno incarnacionis Domini M. C. nonagesimo III. Venerabili Job Strigoniensi Archiepiscopo existente, Saulo Colocensi Archiepiscopo, Kalano Quinque-Ecclesiensi et eodem Dalmacie atque Croacie Gubernatore, Crispino Chanadiensi Episcopo, Dominico Zagrabiensi Episcopo; Mog. Palatino eodem et Comite Bachiensi, Dominico Çuriali Comite et eodem Bodrugiensi; Andrea Comite de Sopronio; Both Comite de Bychor, Fulcone Comite de Woswar, Macharia Comite de Zaunuk.*) Tenor vero priuilegii regis Andree patris nostri talis est. In Nomine sancte Trinitatis et individue vnitatis. Andreas dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruieque Rex in perpetuum. Quoniam fidelitas suscipit incrementum, cum merces fidelitatis digna remuneracione compensatur, dignum ducimus illis regie munificencie manum copiosius aperire, quos longeve fidelitatis experiencia et exhibicio devocionis continua gracie nostre reddidit commendatos. Attendentes itaque animo benigniori sinceritatem ac devocionem dilecti et fidelis nostri Comitis Guidonis de Wegla, totam terram pertinentem infra ducatum Sclauonie, scilicet Wynodol et Modros, cum pertinenciis et totis redditibus, ei et heredibus suis iure hereditario contulimus perpetuis temporibus possidendam. Tali vero patronatus interuentu, quod prenotatus Comes Guido ad honorem regie Serenitatis nobis seruire assistat, ut autem huius nostre donacionis et confirmacionis series perpetue firmitatis robur obtineat, presentem paginam in noticiam deduci posterorum (regie auctoritatis) sigillo iussimus roborari; et nulli liceat eidem donacioni et confirmacioni quidquam subtrahere, vel imminuere. Datum per manus magistri Stephani aule regie Concellarii. Anno dominice incarnacionis MCC. XXIII Bela primogenito nostro rege, Dalmacie et Croacie Gubernatore. Venerabili Vgrino

*) Izvorna matica ove listine od g. 1193. nalazi se u zemaljskoj pismohrani u Zagrebu. N. R. A. Fasc. 484. N. 1. Čuva se pod staklom u zlatnom okviru.

Archi episcopo Colocensi. Roberto Vesprimensi Episcopo, Desiderio chanadiensi Episcopo. Alexandro Varadiensi, Bartholomeo Quinque-Ecclesiensi, Olero Agriensi, Gregorio Jauriensi, Ecclesias feliciter gubernantibus. Jula Comite Palatino. Regni autem nostri anno vigessimo secundo. — Datum apud Tragurium VI. Idus marci. Anno domini M.CC.XLII. regni autem nostri anno septimo. Item aliud .... In nomine sancte Trinitatis et indiuidue vnitatis. Andreas dei gracia, Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruieque Rex in perpetuum. Regie sublimitatis interest, equitas svadet naturalis, ut qui sua statuta a suis successoribus desiderat obseruari, ipse quoque suorum predecessorum sanciones pari stabilitate studeat observare, ut nulla vetustate dissoluantur que succedencium sibi regum auctoritas pari stabilitate decreuit roborare. Quum igitur diuine recordacionis pater noster Bela Rex fideli nostro Bartholomeo Comiti terram in Banatu tali libertate contulerit possidendam, vt eam si filio caruerit, cuicunque de consanguineis suis voluerit, post se possit relinquere possidendam; nos eadem libertate sibi confirmantes, et peticionem ipsius benignius admittentes, nepoti suo Comiti Guidoni de Veglia, quem sibi heredem instituit, concessa, ut si ipsum, predicto Bartholomeo Comite patruo suo superuiuere contingerit, illo sine herede decedente, terram quam ex regali beneficio idem Bartholomeus mereatur obtinere, ipse Guido eodem iure perpetuo possideat. Vt autem nostre confirmationis series prelibatus (sic) perpetue firmitatis robur obtineat, presenti pagina ad noticiam deduci posterorum et regie auctoritatis sigillo iussimus roborari. Datum per manus Rorberti Albensis prepositi aule nostre Cancelarii. Anno dominice incarnacionis M.CC.IX. Venerabili Johanne Archiepiscopo Strigoniensi. Reverendo Bustoldo (sic) Colocensi electo, existentibus. Kalano Quinque-Ecclesiensi. Boleslao Vaciensi, Cata pano Agriensi, Symone Varadiensi. Desiderio Chanadiensi, Villermo Transylvano, Guthardo Zagrabiensi, Petro Jauriensi, ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Poot Musuniensi et Palatino Comite, Bancone Bano, Benedicto Woywada existentibus. Marcello vero Bachiensi. Jula Budrugiensi. Michaele Bihoriensi ..... Baraniensi, Nicolao Curiali Comite Keveniensi. Ochuz Supruniensi. Mog Posoniensi. Comitatus tenentibus. Regni nostri anno quinto. Nos itaque premissas concessiones dicto Johanni Comiti et fratribus suis prenominatis a progenitoribus nostris prefatis et a nobis singulas approbantes, seruicia que pretextu terrarum prefatarum nobis facere tenebuntur eis assumentibus taliter duximus inmitanda, videlicet: quod quamquam Comitatus racione de Modros ex ordinacione sepedicti Bele Regis aui nostri cum decem loricis in regno nostro et cum quatuor extra regnum seruicia facere tenebantur et postmodum ex ordinacione nostra seruicia vtriusque Comitatus Wynodol scilicet et Modros in unum comprehendentes decrevimus, ut cum in maritimis essemus personaliter constituti in mari nobis Galea, et Sayccia tenentur deseruire, et preterea in regno cum tribus militibus decenter et honeste expeditis et extra regnum cum duobus militibus seruicium facere teneantur. Quia tamen diuersitates predictorum seruiciorum dubietatem quodammodo inducebant, destructis et cassatis ordinacionibus seruiciorum predictorum, ad peticionem dic-

torum fidelium nostrorum, seruicia, quibus racione predictorum Comitatuum ipsi et heredes ipsorum nobis et heredibus nostris obnoxii de cetero tenebuntur, in supremam redigimus tali forma, quod nobis in maritimis personaliter existentibus, in mari cum una naui que Saycca dicitur, et cum una Barka tenebuntur deseruire; si vero Veglam insulam suam rehabebunt, tunc cum naui que Galea dicitur, seruire teneantur. Insuper cum necesse fuerit exercitum Croaticum convocari infra montem, qui Gozd dicitur, et ubicumque in illis partibus voluerimus, servient nobis cum XX. armatis decenter expeditis, ab ista vero parte montis quocumque exercitum convocauerimus Croaticum, cum decem armatis nobis seruicium exhibebunt. Preterea ...... sed eciam personis filiorum nostrorum nobis uel in dominio succedencium vel de mandato nostro ad illas partes venientium exhibere tenebuntur. Insuper si exercitus aliquis confinia illa invaderet destruendo, ad subsidium dictorum confiniorum cum predictis serviciis se accingent ad fugandum, aut persequendum inimicos, seu infideles nostros, tamquam sublimitati regie fideles fidelitatem debitam exhibebunt. Vt predicte donaciones igitur progenitorum nostrorum felicium recordacionum liberaliter eis facte, per nostram innovacionis donacionem postmodum solempniter confirmate vigoris perpetuum robur obtineant, ne processu temporis per quempiam possit in irritum revocari, sepedicto Johanni Comiti et suis fratribus et heredibus, eorumque heredum successoribus presentes in stabilitatem perhemnem concessimus litteras sigili nostri duplicis karaktere communitas. Adiicientes ex plenitudine gracie nostre, quod si quis ex eis sine herede decesserit, prelibatorum Comitatuum Wynodol videlicet et Modros donacio priuilegialiter deuoluatur. Datum anno incarnacionis dominice M.CC.LI. Nonas aprilis. Regni autem nostri anno (sedecimo). Nos autem attendentes fidelitates et seruicia eorundem Comitum, que nobis et progenitoribus nostris ob reverenciam regie Mayestatis impenderunt, et impendere poterunt in futurum, propter que, sicut progenitores nostri, sic et nos volentes eisdem occurrere regio cum fauore, tenorem priuilegij supradicti, consideratis ipsorum heredumque suorum seruiciis. ratum habentes et acceptum, de verbo ad verbum presentibus inseri faciendo, duximus confirmandum, volentes premissa omnia in ipsorum Friderici Bartholomei et Guidonis Comitum et Johannis filii ipsius Guidonis et heredum suorum potestate perpetua duratura. In cuius rei memoriam et perpetuam firmitatem, presentes eisdem et per eos suis heredibus, heredumque successoribus concessimus litteras dupplicis sigilli munimine roboratas. Datum per manus Magistri Benedicti Orodieusis prepositi aule nostre Vice-Cancelarii dilecti et fidelis nostri. Anno ab incarnacione domini M.CC.LXX. Regni nostri anno primo. Nos igitur attendentes fidelitates et seruicia prescriptorum Comitum, que nobis et progenitoribus ob regie mayestatis reuerenciam impenderunt et impendere poterunt in futurum, propter que, sicut progenitores nostri, sic et nos volentes eisdem occurrere Regio cum favore, tenorem privilegii supradicti, consideratis ipsorum et successorum suorum serviciis. ratum habentes et acceptum, de verbo ad verbum presentibus inseri faciendo, nobis in etate adulta constitutis, de Baronum nostrorum consilio duximus in

omnibus et per omnia confirmandum; volentes premissa omnia in ipsorum Johannis, Leonardi, Stephani, Dwym Comitum et heredibus eorum potestate perpetua duratura. In cuius rei memoriam et perpetuam firmitatem presentes eisdem, et per eos eorum heredibus heredumque successoribus concessimus litteras duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus venerabilis viri Magistri Nicolay Albensis Episcopi aule nostre Vice-Cancellarii dilecti et fidelis nostri. Anno domini M.CC.LXX.IX. Regni autem nostri anno octavo. Nos igitur peticionibus iustis et legitimis eiusdem Friderici fidelis nostri fauorabiliter inclinati . . . . . priuilegii confirmantis privilegiorum suprascriptorum regum tenores, non abrasum, non cancellatum, non viciatum sed omni suspicione.......... de verbo ad verbum presentibus inseri faciendo ratificamus, approbamus et acceptamus, presentisque scripti patrocinio confirmamus. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes concessimus litteras duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Ladizlay Tytulensis prepositi et Albensis Ecclesie electi, aule nostre Vice-Cancellarii dilecti et fidelis nostri. Anno domini M.CCC. vicesimo secundo. Octavo Idus Octobris. Regni autem nostri anno similiter vicesimo secundo. Nos igitur iustis et legitimis peticionibus eiusdem Friderici . . . . favorabiliter inclinati dictum privilegium nostrum nobis reportatum, in nulla sui parte viciatum, dum tamen in fidelitate nobis debita perstiterit, ratificamus, acceptamus, approbamus, et presentis scripti patrocinio confirmamus. In cuius confirmacionis memoriam, perputuamque firmitatem presentes concessimus d. litteras duplicis novi et authentici sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Endree Lectoris-Ecclesie Quinque-Ecclesiensis, aule nostre Vice-Cancellarii dilecti et fidelis nostri. Anno domini M.CCC.XX. tercio. Septimo Idus Novembris. Venerabilibus in Chrysto patribus dominis Bolezlao Strigoniensi et fratre Ladizlao Colocensi Archiepiscopis. Johanne Nytriensi, Benedicto Chanadiensi, Georgio Sirmiensi.... Jawriensi. Ladizlao Quinqueecclesiensi. Petro Boznensi. Iwanka Waradiensi. Andrea Transyluano, Herrico Wesprimiensi et Chanadyno Agriensi Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias dei feliciter gubernantibus. Magnificis viris Philippo Palatino Comite de Scepus et de Wywar, Demetrio Magistro Tawarnicorum nostrorum, Comite Bachiensi et Transylvanensi . . . . . Judice Curie nostre Comite Chanadiensi et Nitriensi. Thoma Woywada Transyluano et Comite de Zownuk. Nicolao Bano tocius Slavonie, Comite Supruniensi et de Kamarow. Paulo Bano de Machow Comite Scirmiensi de Wolkow et de Budrug. Mykch magistro Tawarnicorum domine regine consortis nostre karissime . . . . . . Judice Curie eiusdem domine regine. Dyonisyo magistro dapiferorum nostrorum. Blasyo magistro Agasonum nostrorum. Magistro Nicolao Comite Posoniensi, et aliis quam pluribus regni nostri Comitatus tenentibus et honores.

Sigillum in Zona rubro-cerulea pendens.

Listina ova na velikoj Pergameni pisana nalazi se u zemaljskom Arkivu u Zagrebu medju novo uredjenimi pismi u svez. 370 broj 34.

1242.

II.

In nomine Sanctae Trinitatis, et Individuae Vnitatis. Bela Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniaeque Rex. Omnibus Christi fidelibus praesentem paginam inspecturis, salutem et omne bonum. Grata fidelitatis obsequia, quae virtutum praerrogatiuam retinent, quanto largius exhibentur, tanto sunt praemiis gratioribus prosequenda, et illa specialiter, quae Principibus impenduntur, et Regibus speciali debent recompensari fauore, vt affectus, et feruor obsequencium opportunum continue suscipiat incrementum. Ad notitiam igitur vniversorum praesentium serie uolumus peruenire, quod cum arduis quibusdam impulsi negotiis ad partes accessissemus maritimas, tractaturi quae causae qualitas, et condicio temporis requirebat, et ad Ciuitatem Nostram Tragurij uenissemus, Venerabilis Pater Treguanus Episcopus ipsius Ciuitatis pariter cum suo Clero; nec non fidelis Noster Cherne Carbonis Rector et Judex, et Cives vniversi, fidelitatem reddolentes omnimodam, quam a tempore Antecessorum Nostrorum Regiae Coronae exhibere consueverant indefesse, occurrerunt Nobis illariter et iocunde, cum omni apparatu, laudis, et solemnitatis, et obtulerunt humiliter omnia, quae honorem Nostrum decebant, ore et opere, Nostrum Dominium reuerentes, qui etiam Nos tam honorifice susceptos in suis munitionibus, simul cum Nostris pluribus, qui de Regno Hungariae et Sclauoniae a facie Tartarorum effugerant, diutius detinentes, administrauerunt Nobis multa, et non modica delitiarum genera, ita, quod absque parcitate cuncta exhibentes, non solum Nobis, verum vniversis, qui Nobiscum aduenerant, tantae libertatis opera impenderunt, quod iam merito, non solum fideles, sed fidelissimi poterant appelari. Nos itaque tot et tantis ipsorum seruitiis et fidelitate potius considerata, ex Regia munificentia providere intendentes, tum quia propter fidelitatis meritum, quaedam eisdem Civibus ab Anteccessoribus Nostris fuerant concessa, tum quia affectus, et voluntas gratiae Nostrae erga ipsos adeo incaluerat, quod mercede debita carere non poterant, sicut nec decebat, eisdem libertatem ab Antecessoribus Nostris concessam, sicut ipsa Privilegia testabantur, duximus conseruandam, concedentes, et Jurantes per Sanctam Crucem, et Sacrosancta Evangelia, omnia, quae subsequuntur, diligentius obseruare. Videlicet, quod firmam Pacem, Statum et libertatem ipsorum integrum conseruabimus, et faciemus ab aliis conseruari. Episcopum et Comitem, quam Clerus et Populus de Communi consensu ellegerint, studebimus confirmare, et lege ipsos antiquitus constituta, cum Judice ipsorum uti permittemus, eorum in nullo consuetudinem

infringentes. Caeterum vollumus, quod secundum approbatam ipsorum consuetudinem, de Tributis, quae de Mercatoribus extraneis in portubus et portis Ciuitatis perueniunt, duae partes Nobis recipiantur; tertia vero pars Comiti, et decima pars Episcopi Civitatis, absque diminutione qualibet colligatur. Sed Ciues ipsius Ciuitatis, ab omni exactione Tributi liberi sint penitus et exempti. Ad haec, cum in praedictam Ciuitatem pro negotiis Regni tractandis, vel casu quolibet accesserimus, nemini Ciuium vis Domorum suarum per quempiam de Nobis cum advenientibus inferatur; sed hij tantum ipsorum domos intrant, quos eorum dilectio duxerit admittendos. Nobis etiam, aut Bano pro tempore constituto, nihil ab ipsis Ciuibus nomine Tributi, uel debiti exsoluatur. Ad haec volumus, et concedimus, quod nemini extra muros Ciuitatis in aliqua causa respondere teneantur; sed quicunque cum ipsis agere voluerit, coram ipsorum Judice eosdem conveniat, secundum consuetudinem ipsorum hactenus obseruatam. Obsides etiam ab ipsis non recipiemus, cum semper ex parte fidelitatis extiterint, et existant; sed in Nostra Curia servire volentibus, stipendium, sicut Nostris impendemus, et morandi, vel discedendi cum eis placuerit, liberum habeant facultatem, nullumque super hoc eis gravamen, vel molestia inferatur. Si autem aliquis ipsorum Civium negotia in terra seu mari exercuerit, nullum persoluat pedagium, nullumque Tributum reddere teneatur. Porro si quis extraneus de Regno Nostro, vel aliunde, cum uxore, filiis, et bonis suis, propter indignationem Regiam contra ipsum exortam, ad memoratam Civitatem confugerit, liberum sit Ciuibus ipsum receptare, eumque infra spacium septem dierum retinere, post quos, si gratiam Regiam obtinere interim nequiuerit, cum vniversis rebus suis abire libere permittatur. Praeterea si quis ex Ciuibus ipsius Ciuitatis alio ire voluerit, causa innibi commorandi, secure cum exore, filiis, familia, et omnibus rebus suis quocunque sibi placuerit ire pacifice permittatur. Ad haec, terminos Territorii et possessionum antedictae Ciuitatis, sicut in Antecessorum Nostrorum Privilegiis inspeximus contineri, praesentibus duximus inferendos, et pariter confirmandos; ita, ut a columpna, quae est sub Ostrog quondam inter ipsos Cives, et Spallatenses sita, est pro termino usque ad Villam, quae Smoqvize nuncupatur. Nullus omnino audeat ipsos inquietare, nisi inter memoratos terminos aliquis Jure hereditario possessionem habuerit, sicut decet. Nomina vero Villarum, seu locorum, quae intra praememoratos terminos in possessionibus toties dictae Tragurinae Ciuitatis in Praedecessorum Nostrorum Priuilegiis exprimuntur, sunt haec. Monastirum Sancti Petri de Clobociza cum pertinentiis suis, Vila Biacij cum toto Territorio suo, Ecclesia Sancti Vitalis cum Territorio suo, Ecclesia Sancti Georgij cum Territorio suo, Pascua Biuulii cum omnibus pertinentiis suis, Campus Tragurii cum omni Introitu et exitu suo, totum Mezolinum cum omnibus circumstantiis, agris, Montibus et Vallibus usque ad Smoqvice superius memmoratum. Si quis autem super antedictis possessionibus, sugestione falsa, uel tacita veritate aliquod Priuilegium aliquando impetrauerit, nollumus contra haec vires aliquas obtinere. Vt igitur omnia praemissa robur perpetuae firmitatis obtineant, nec possint per quemquam in posterum retractari, seu in dubium reuocari, praesenti Pri-

vilegio, ac caratere aureae bullae Nostrae, ea fecimus communiri. Datum per manus Magistri Benedicti Praepositi Albensis Aulae Nostrae Cancellarii, et ellecti in Archi-Episcopum Colocensem, existentibus Bartholomeo quinque Ecclesiarum, Stephano Zagrabiense, alio Stephano Vaciense Episcopis, Arnoldo Pallatino, et Comite Symygiense, Dionisio Bano Sclavoniae, et Maritimarum, Matheo Magistro Tavarnicorum, et Comite Nitriense, Vyllarino Agazonum, Rollando Dapiferorum, Mavricio Pincernarum, Magistris in Aula Nostra. Demetrio Comite Musuniense, et caeteris quam pluribus Magistratus, et Comitatus Regni Nostri tenentibus suo modo. Anno ab Incarnatione Millesimo ducentesimo quadragesimo secundo. decimoV. Challendas Aprilis, Regni autem Nostri anno septimo.

Iz rukopisne knjige, nazvane „Liber Commemorialium" T. II. p. 403. što se čuva medju mletačkimi pismi u tajnom dvornom Arkivu u Beču. Trogiranom podieli kralj Bela IV. još i drugu listinu, kojom im darova Bistricu, poradi velike vjernosti koju pokazaše osobito u vrieme navale tatarske. (Maxime tempore barbaricae gentis Tartarorum).

---

11. Kal. Decembris 1242.

III.

Bela Dei gracia Rex Hungarie, vniversis Chrysti fidelibus presentem paginam habituris Salutem in Salutis auctore. Quantociens nostri nominis interventu posse credimus aliquibus subveniri prim. nos decet adhibere favorem, presertim ne vel veritas occultetur aut falsitas palliata se iusticiam menciatur. Hinc est quod ad vniversorum noticiam presencium ac posterorum harum tenore volumus pervenire, nos literas dilecti ac fidelis Nostri Dionisij Bani, que inferius inserentur, recepisse, quas coram nobis perlegi facientes et earum continenciam plenius intelligentes, maxime cum et partes infranotate hoc idem unanimiter affirmarent, ipsas utique auctoritate regia fecimus confirmari, et easdem de verbo ad verbum, nil addendo, minuendo, vel mutando, hiis iussimus adnotari. Quarum tenor talis est: Dionisius Dei gracia Dux et Banus tocius Sclauonie omnibus presentes litteras inspecturis Salutem in omnium Salvatore. Que geruntur temporaliter summunt inmobile firmamentum si sollers ac provida discrecio sapientum testimonio litterarum vivaci studeat commendare. Ad universorum itaque noticiam harum serie duximus perveniendum, quod cum Jako, Izaak, Bratila cum filio Lodicha, Adam, Zadurk, Meurk, Giurus, Nork et tota generacio Bratila et Jaco, tempore persecucionis Tartharorum coram nobis remansissent ita, ut rebus suis mobilibus se a debito suo deffendere non potuissent, quamdam particellam terre sue hereditarie pro viginti marcis Abraam Comiti de Moroucha et Nicholao fratri eiusdem vendiderunt possidendam perpetuo. Sed quia Abraam Comes et frater eiusdem eisdem diffidebant, ab eisdem Jaxam banum, Turdislaum, Tibam, Magistrum Buzam et Endre filium Petri, pro fideiussoribus super eadem

terra receperunt. Blagona, Acha, Comitibus Farkasio de Zagoria & Petk de Cumarcha presentibus. Terram autem supradictam cum hominibus Capituli Zagrabiensis & Cruciferorum de sancto Martino et de sancto Georgio, et aliis quam pluribus circumiendo, certis metis fecerunt limitari. Cuius prima meta incipit ab oriente magna Lona et exit in nemus ubi sunt due mete, que separant agnationem Pozdemer. Inde ad duas arbores naar et scilicem sub quibus sunt mete. Inde in eodem nemore ibit ad rivum Moroucha & ad rivum Cadenche & ibi sub fago sunt due mete. Inde in eodem rivo ibit inferius et separat ille rivus metas terre predicte. Inde exit de rivo ubi sunt due mete, una sub fago & altera sub arbore Gyrcian. Inde ex nemore ad occidentale egreditur et separat a generacione Cycemer. Inde ex nemore procedendo sub arboribus Byck et Ihor sunt mete. Inde super arboribus eundo sub Naar et Tull sunt mete. Inde supra egrediendo ad Pirum ubi sunt mete. Inde per montem eundo sub piro & silice sunt mete. Item in eodem monte eundo sub silicibus sunt mete. Inde sub arbore Castanearum & silice sunt mete. Inde parum eundo sunt mete tres, quarum una separatur ex generacione Cicemir & secunda a Castrensibus et Marin. Tercia contiguitur metis terre Abraam comitis. Inde sunt similiter tres mete capitales sub arbore Castanearum sub silice & via in modum crucis ducentes, que separant a generatione Jaco a filiis Marin & a terra Abraam Comitis. Inde inferius egrediendo in uia sunt due mete sub silicibus, inde eciam inferius sub Gyrcian & avellenis sunt due mete. Inde ad rivum Moroucha in fine pontis sunt due mete sub silice, & altera sub arbore. Inde per montem transeundo inferius sub piro & silice sunt due mete. Inde reflectitur in via ad aquam Bedinice ubi sunt due mete & cadit in Bedinice. Inde magna Bedinice inferius separatur a terra Abraam comitis. Inde Magnum Lona et inde in Lona ibit inferius usque ad metas, unde fuerant egresse, & sic terminantur. Et ne temporum processu super terra iam dicta eisdem Abraam Comiti & fratri eius nominato per supradictos homines uel successores ipsorum lis aliqua vel controversia possit inferri, presentes eisdem litteras concessimus duplicis Sigilli munimine roboratas. Datum Anno ab incarnacione Domini Millesimo ducentesimo, quadragesimo secundo. Nos itaque presentem adnotacionem hiis insertam duplicis sigilli nostri munimine iussimus roborari. Datum jn Wereucha. Anno ab incarnacione Domini Millesimo ducentesimo quadragesimo secundo. Undecimo Kalendas Decembris. Regni autem nostri Anno Octavo.

Izvornik na pergameni pisan, nalazi se u zem. pismohrani u Zagrebu, medju novouredjenimi pismi u svezku 1501 pod br. 10.

1242—1234.

IV.

Bela Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Galicie, Lodomerie, Comanieque Rex. Omnibus Chrysti fidelibus presentem paginam inspecturis salutem in vero salutari. Ad vniversorum tam presencium quam posterorum Noticiam harum serie volumus pervenire, quod dilectus ac fidelis noster Bencentius (sic) Comes Strigoniensis ad nostram accedens presentiam litteras Capituli Quinqueecclesiensis, quarum tenor in sequentibus clarc patet, nebis demonstrauit, quod medietatem terre Orywa vocabulo, quod est in Posoga (sic) domina relicta Cleti quondam Comitis, socru sua, filiis suis Ladislao scilicet Philippo et Gregorio pro sexaginta Marcis iusto emptorio modo comparasset, que utique terra Philippo Comite decedente sine liberis, quamquam ad nostras manus iuxta approbatam Regni nostri consvetudinem devolvi debuisset, nos tamen ipsam cum ceteris possessionibus suis fratri suo prememorato Cleto Comiti ob recompensacionem multiplicium serviciorum suorum, que nobis exhibuerat, de regia liberalitate duxeramus conferendam, cuius eciam terre medietatem, idem Comes Cletus genero suo prefato Comiti Bencentio ad nostram requisitionem et dilectionis ipsius intuitu iam dudum condonarat, pacifice possidendam. Qualiter autem vendicionis prout et donacionis series in litteris memorati Capituli continetur, tenorem earundem hiis duximus plene adnotandum. Qui talis est: Farcasius prepositus Quinque ecclesiensis, eiusdemque loci Capitulum universum. Omnibus Christi fidelibus presencium noticiam habituris salutem in Domino. Constituta in nostra presentia domina Macha uxor quondam Cleti Comitis una cum filiis suis, scillicet Ladislao, Philippo et Gregorio protestata est, prefatum virum suum donasse olim genero suo Magistro Bencentio filio Vrbaz Comitis medietatem predii sui, quod est in Posoga, nomine Orywa, sed postea propter quartas filiarum Philippi Comitis, coactus eandem medietatem recepisse et dictis puelis contulisse, sub tali condicione, quod ipse solvent prenotato Bencentio pro illa medietate centum marcas, sed priusquam pridem debitum exoluissent, tam ipse, quam dicte filie Philippi Comitis a Tartaris supervenientibus interfecti sunt, et sic predium illud ad filios sepedicti Cleti Comitis devolutum est. Vnde placuit eisdem supradictam medietatem illius predii pro dictis Centum marcis Bencentio restituere, aliam vero medietatem eidem vendere sexaginta marcis, et illam quidem pecuniam totaliter in nostra presentia dictus Bencentius persolvit, dando quadraginta marcas Joachimo Comiti pro debito eorundem et viginti ipsis pueris, et sic predictum illud totum cessit Bencentio iure perpetuo possidendum. Vt igitur super his nulla in posterum hesitatio habeatur, nos ad peticionem prememorate domine & filiorum eius litteras presentes sigillo nostro insigni-

tas dicto Bencencio in testimonium contulimus huius facti. Anno gracie MCCXLIII. mense Octobri. Gurcone cantore, Theodoro custode, Stephano decano, ceterisque quam pluribus ibidem existentibus. Datum per manus Magistri Thome Lectoris Quinqueecclesiensis. Nos itaque prescriptam vendicionem simulque donacionem de nostra consciencia sibi factam, per singula approbantes, sepedictam terram Orywa cum suis pertinenciis iam dicto comiti Bencencio presenti privilegio duximus confirmandam, suisque successoribus iure perpetuo possidendam. Datum Jaurini Anno Dominice incarnacionis. Millesimo ducentesimo quadragesimo quarto. XI. Kalendas aprilis. Regni autem nostri Anno nono.

Matica čuva se u zem. zagr. Arkivu medju novouredjenimi pismi u svesku 1501 br. 11.

---

3. Kal. Aprilis. 1244.

V.

Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Comanieque Rex. Omnibus Christi fidelibus presens scriptum inspecturis salutem in omninm saluatore. Grata fidelitatis obsequia, que virtutum obtinent prerogativam, quando exhibentur, tanto magis premiis gracioribus sunt prosequenda et ipsa specialiter, que Regibus et Principibus impenduntur, speciali debent recompensari fauore, ut affectus et feruor obsequencium opportunum continuum suscipiat incrementum. Ad vniversorum igitur noticiam harum serie volumus peruenire, quod cum innumerabilis multitudo rabide gentis Tartarice, propter humani generis sordidum (sic) scellerum commissiones ex affluenti indignatione terrestrium machinarum et omnium conditoris per climata Regni nostri affligendo seuere perfusa fuisset, et nos vna cum fidis primatibus ipsius Regni nostri atque nobilibus extra ipsam nostram monarchiam vsque ad littora pontus dire persequendo ad quandam insulam maritimam potenter impulendo coercissent, de qua vi extrahere satagendo, per naufragium in nos irruere connassent; vbi in conflictu certaminis inter nostrates et ipsos vltores inimicos diucius seruato, nostrorum funera corruencium more Rachelis iugule plangebamus; pater tandem ineffabilium misericordiarum et pie consolacionis exercituumque dominus, qui cunctos in se sperantes eciam tempore elisionis non desinit opilando subleuare, iam nobis precipitibus, sue dextere virtutem porrigere dignatus est

. . . . . ad refulcendum nos et corroborandum ex vndique affluente nacionum diversarum gente, nostre persone saluberrima pro tutella ad nos . . . . inter cunctos viri sagaces omni fidelitatis nitore et probitatis decore fecundi, fideles nostri Pagensis ciuitatis et insule ciues ac incole, inter ceteros nonnulos insularum habitaculo congaudentes, armis bellicis premuniti et audacia virili suffulti, in eorum nauibus ipsos hostes iam celerrime versus nos nostram in offensam equoris per ampnem natantes, nostro in aspectu vallantes aggrederunt, eosdemque crebrarum tellarum missionibus feriendo ac lancearum et aliorum instrumentorum ad id aptorum generibus ictibus sauciendo, insule ab introitu opprimendo, compescere fecerunt, et sic strage necis fere omnibus demolitis atque suffocatis, pristine saluti et libertati ex ipsorum merito laudis preconio attollendis gestis felici victoria gaudentes diuinitus sumus restituti. In quo certaminis prelio multi ex ipsis nostris fidelibus corruere, alii vero stigmata letalia et grauia sustulere, pro nostri honoris exaltacione soliique Regalis . . . iam precipiti subleuando sane prohibente. Porro, donec in ipsa insula profugi moraremur, iidem nostri fideles Pagenses, ciuitatis et insule vniuersalis communitas, non coacti, sed gratanter et letanter cuncta eorum bona, porro donaria varia et victualia copiosamque frequenciam ministracionum, insuper et non modicam quantitatem thesauri et pecunie pro acquirendis stipendariis armigeris expedicionibusque ceteris, iuxta commodum et honorem nostre celsitudinis nobis offerre studuerunt. Quorum laudabilium obsequiorum eorum ob merita, volentes ipsos Regalis doni patrocinio clementer intueri, ipsam ciuitatem et insulam Pagi uocatam, totalem ac integram ac sine excepcione et interuallo qualicunque, sub terminis et confinibus, quos mare vallans conclusiue giro suo ambit et concludit, cum vniversis suis vtilitatibus et pertinenciis, prenominatis ciuibus Pagensis ciuitatis et eorum vniversitati ipsorumue heredibus et posteritatum cunctis successoribus de beneplacito serenissime domine Marie consortis nostre charissime, nec non Prelatorum et Baronum nostrorum consilio prematuro dedimus et donauimus, imo damus et donamus et in sempiternum conferimus possidendam, tenendam atque habendam, ita et tali modo, vt in eadem et de eisdem frui et gaudere eo iure, modo et ordine, ac omnibus illis vigoribus et nobilium libertatum prerogatiuis ac honoribus et graciis specialibus atque solempnibus debeant atque possint, quibus ab antiquo tempore potiti sunt, et prout ceteri vrbani sincero nobilitatis titulo in vrbibus liberis atque nobilibus nostris, videlicet in ipso Regno nostro Dalmacie existentibus, frui et gaudere perhibentur; ipsaque vrbs Pagi vocata, ac ciues et habitatores eius, hinc iugiter et in sempiternum sint et esse debeant solummodo Regalis Celsitudinis iurisdiccioni et serenitati speciali et nemini alteri pertinentes, obedientes et subiecti; nec per nos aut quoscunque successores nostros Reges Hungarie cuipiam seu puibuscunque arendari, donari, obligari seu aliqualiter in perpetuam hereditatem donari et ascribi vel pro honore temporali tradi seu dicioni quorumcunque subiici et a iurisdiccione Regali possint alienari; pro

cunctorumque et singulorum in his scriptis contentorum inuiolabili obseruacione vniuersos nostros successores Reges Hungarie sub diuine Maiestatis obediencia et benediccione in virtuteque parentali eiusque honoris adempcione obsecramus, ne in aliquo eorum articulo, puncto vel maiori (sic) contemnerentur, preuaricarentur vel ad instanciam quorumcumque incassum aut frustra redigerentur; quinimo firma atque rata cunctis temporibus futuris pariter et non transgressa obseruentur. Vt igitur hec nostra donacio et liberalitatum atque graciarum prescriptarum prerogatiua robur sibi semper obtineat firmitatis, presentes litteras concessimus duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus magistri Smaragdi Albensis prepositi aule nostre vice-Cancellarii, anno Dominice Incarnacionis M.CC.XLIIII. tercio Kalendes Aprilis. Regni autem nostri anno nono.

Ovu povelju prepisà iz matice u gradu Pagu g. 1843 Gustav Wenzel, i priobći ju u „Monumenta Hungariae Historica“ knj. VI. Codex Dipl. Arpadianus continuatus. Pest. 1861. p. 149. Istu povelju priobći Wenzel i u Časopisu magyarske akademije: Magyar történelmi tár. II. Kötet. Pesten 1855. p. 173

---

6. Kal May. 1245.

VI.

Bela dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Cumaniaeque Rex. . . . . . Quod cum fidelis noster Comes Hudina, a multo tempore grata nobis fidelitatis obsequia impendisset, sed et sua absque diminutione aliqua ad nostra beneplacita voluntatis exponendo, idem ipse de virtute in virtutem gradiens, eo maxime tempore, quo subita Tartarorum irruptio grave dispendium regno nostro ingessit, nobis pariter et nostris, ultra Dravum profectis, pro suo posse per omne temporis spatium, quo moram ibidem traximus, iuxta nostri honoris decentiam fideliter affuit et devote, laboribus et expensis rerum suarum, quos et quas sub obtentu gratiae nostrae, se et suos subire opportuit, pensatis minime vel curatis. Tandem nobis versus maritima progressis, iam dictus Comes Hudina pro honore Coronae Regiae in regno nostro existens, personam suam suis viribus contra Tartaros antedictos sepe ac sepius exponere non expavit, laudabiliter proeliando, ubi etiam inito conflictu cum iisdem, post multorum cognatorum suorum necem, et post multiplicem cruoris sui effusionem, prout nobis veraciter constitit, maximam

*

nostrorum multitudinem ab hostili impetu defensavit. Porro cum de maritimis rediremus Christo Duce, praemomoratus Comes Hudina nos et nostros honestate debita acceptans, effudit largiter quidquid erat opportunum. His itaque et quam pluribus huiusmodi fidelitatis operibus pie circum ipsum inducti, eundem Comitem Hudinam, cum quatuor consaguineis suis, Petro videlicet, Gurke, Bogdano et Potochirio, in aulicos et servientes nostros recepimus speciales; cui etiam in recompensationem tam eminentium seruitiorum suorum, et ut aptior ad obsequia habeatur in futurum, quandam terram Viscuz vocabulo, ultra Dravam in comitatu Simigiensi existentem, de regia liberalitate duximus conferendam, et per eum suis heredibus, heredumque successoribus iure perpetuo possidendam. In cuius collationis corporalem possessionem ipsum per fidelem nostrum Ladislaum Palatinum et Comitem Simigiensem auctoritate regia fecimus introduci. Cuius terrae metae, sicut per litteras praefati Palatini et Comitis Simigiensis nobis constitit, hoc ordine distinguuntur. Prima meta incipit ab oriente ab aqua Ribinac . . . per eandem aquam Ribinac versus meridiem perveniens ad aquam Ratcha, et incipit tenere metas cum Alexandro filio Moys . . . . per eandem aquam Ratcha tendit per partem meridonalem . . . cadit in aquam Chasma, ubi est meta terrea, . . . et incipit tenere metas cum populis de Garig; inde vero per Chasmam tendit inferius ad occidentem, pervenit ad pontem, ubi est magna via . . . . incipiens ibidem tenere metas cum Episcopo Zagrabiensi; deinde vero tendens per eandem aquam Chasma . . . . . ad locum ubi est aqua Churnuc (Chernecz) et aqua illa progrediens superius ad locum ubi propter inundationem apuarum meta fieri non potest . . . . et ibi incipit tenere metas cum populis Chesmicze, demumque iuxta eandem aquam Churnůc progreditur superius versus semptentrionem . . . . . et iuxta eandem aquam tendit . . . . et ibi incipit tenere metas cum Dyonisio Bano; deinde vero vertitur ad orientem, per eandem aquam Churnuc, de qua tendit usque ad aquam Musina, de qua etiam transiens pervenit ad campum , ... inde vero tendit versus meridiem ad magnam viam . . . . versus orientem . . . . et ibi incipit tenere metas cum filio Borich Bani et de ipsa via vadit versus meridiem ad campum . . . ad caput Ribinac, scilicet ad priorem metam, tenens cum praedicto filio Borich, et ibi terminatur. Ut igitur . . . Datum per manus dilecti et fidelis nostri Magistri Benedicti reverendi Archiepiscopi Colocensis et aulae nostrae cancellarii. Ven. Stephano Archiepiscopo Strigoniensi, Bartholomaeo Quinqueecclesiensi; Cleto Agriensi, Blasio Cenadiensi, Stephano Zagrabiensi, Benedicto Jeuriensi, Heymone Vachiensi Episcopis, sede Wesprimiensi vacante, Artolpano praeposito in sedem Vltrasylvan electo. Ladislao Palatino et Comite Simigiensi. Mathaeo Magistro Tavernicorum nostrorum, Dionysio Bano totius Sclauoniae, Demetrio Judice aulae nostrae et Comite musuniensi, Rolando magistro Dapiferorum nostrorum et Comite Supruniensi, Arnoldo Comite Nitriensi, Mauritio magistro Pincernarum et Comite Jeuriensi, Stephano Magistro Agazonum, et Comite de Vrbaz, Balduino Comite Castriferrei, Cazmerio Comite Albensi, ac caeteris quam pluri-

bus . . . . . Anno ab incarnatione Domini Millesimo Ducentesimo quadragesimo quinto. VI. Kal. Maji. Regni autem nostri anno decimo.

Ex collectione Marcellevichiana, Josephus Mikoczi, in Serie Banorum Dalm. Croat. et Slavoniae. MSC.

---

pridie Idus Decembris 1245.

VII.

In nomine sancte trinitatis et individue Unitatis Amen. Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque Rex in perpetuum. Circumspeccio regum provida sibi obsequentibus sic debet occurrere ut ceteri remuneracionis contemplacione provocati ad fidelitatis opera exercenda forcius accendantur, quia sicut apud cor regis est preciosa fidelitas, sic debet cum claruerit glorioso munere predotari. Universorum igitur tam presencium, quam posterorum noticie harum serie uolumus fieri manifestum, quod cum Abraam et Nicolaus filii Comitis Nicolai, Thomas et Bortholomeus filii Thomas Comitis, ab eadem consangvineitatis linea descendentes a flore puericie et tempore iuventutis nostre et sue, grata fidelitatis obsequia Nobis iugiter impendissent, tum uariis fortune casibus se et sua pro nobis exponendo, tum nostre celsitudinis legaciones ultra terminos regni nostri in remotis partibus apud nostros amicos et extraneos studiosius exequendo, tempore tandem persecucionis Tartarorum, per quorum impetum regnum nostrum graue dispendium est perpessum, iidem ob maioris fidelitatis indicium in bello campestri, quod cum gente prefata inivimus, Wlnera letifera pro honore corone regie receptarunt. Tandem, quamquam minima de maximis et pauca de plurimis referamus, iidem Nobis circa maritima moram tenentibus, multis recedentibus, de quibus spem firmam gerebamus, nos secuti, virtutem virtutibus cumularunt, nam propriis laboribus et expensis non parcentes continua fidelitatis opera exercere non cessarunt, quum complures regni nostri nobiles et plebeios ab incursibus predicte barbare gentis enormibus, suorum effusione sangvinum deffensantes, utpote fideles et experti laudabiliter conservarunt. Nos igitur in recompensacionem tante fidelitatis et meritorum predictorum, quamquam modicum pro maximo, ipsis et per ipsos ipsorum heredibus terram nomine Rokonuc in ducatu Sclauonie sitam, iure perpetuo duximus conferendam et eosdem in corporalem possessionem per fidelem nostrum magistrum Philem prepositum

Zagrabiensem avctoritate regia fecimus introduci. Ipsa siquidem terra vacua quondam et deserta, Martino bano filio Waic ex predecessorum nostrorum donacione fuerat collata, postmodum ad Robertum bone memorie quondam Archi-Episcopum Strigoniensem, et ab hinc ad Posam Banum, a quo ad Ocuz Banum et ab illo, ad karissimum fratrem nostrum Colomanum regem et ducem Sclauonie empcionis titulo extitit deuoluta. Tandem uero dicto fratre nostro debitum carnis exsolvente, in manus nostras sicut decuit est reducta, quam supradictis fidelibus nostris cum omnibus pertinenciis suis, ut ante diximus, contulimus, tradidimus, et fecimus assignari. Cuius mete et termini sicut per Litteras memorati prepositi audivimus, hoc ordine distingvuntur: prima meta ipsius terre incipit á Fluvio Lana (Lonja) ubi cadit in eundem aliud flumen nomine Crachous, de quo flumine exit ad unam uallem ubi sunt due mete terree et in eadem ualle ibit superius ad unum Berch ubi sunt due mete terree, per quod Berch egreditur inferius ad unam uallem in arboribus Byck et eadem vallis cadit ad parvum rivulum qui ibit aliquantulum et cadit ad unum flumen quod dicitur Priseisna, ubi transeunt et sunt due mete terree, et hinc progreditur in uallem unius aque, et ascendit iterum ad unum Berch ubi sunt due mete terree, et in eodem Berch descendit ad unam uallem in arboribus Bik, et cadit ad unum flumen Rodowissa et transit idem ubi sunt due mete terree, hinc uero ascendit ad unum Berch, in cuius uertice sunt tres mete terree, ubi conterminatur terre et metis populorum castri Kemluk ex una parte, et ex altera conterminatur ad aliud Kemluk, videlicet populorum domine, iterum terre et metis eisdem conterminatur Roconuk (sic) et ex tribus hiis metis ibidem cadit in uiam per quam vadit in vertice unius Berch descendendo, inferius sunt in eadem via due mete terree, de quibus uero in eodem Berch ibit et cadit ad unam magnam viam ubi sunt tres mete terree, et conterminatur ex una parte terre Dubluzca populis Endri filii Petri, et ex altera conterminatur terre Wolcomer et iterum eidem Reconuk (sic). Et statim transit eandem uiam ubi sunt due mete terree, iterum in eadem Berch ibit per syluam unam ubi eciam sunt due mete terree et ulterius eundo in eodem, et per totum Berch eundo et in fine eiusdem Berch sunt due mete terree, per quas itur et descenditur in caput unius uallis que vocatur Scuha dubluzca, que Scuha dubluzca ibit et cadit in magnam dubluzcam et ibidem conterminatur terre populorum Comitis Endre ex una parte et ex altera populis domine Bentichee, et iterum eidem Reconuk (sic) et per idem fluuinm dubluzca uadit inferius in eandem aquam, tenetur cum Petro et in eadem dubluzca tenetur cum populis Crisiensibus, et per eandem aquam tenetur Gustovig et eadem aqua dubluzca de uia ...... dem transit, et ibit in eadem uia exercitus, usque orientem, ubi conterminatur terre Subulcorum domini regis, hinc uadit ad unum fluuium quod vocatur Scolnuk ubi est meta et transit et vadit per caput ad metam in medio campi, et hinc vadit directe ad ..... Reconuk (sic) ubi sunt mete, et cadit in idem fluuium, ubi tenet cadma (sic) mete. Hinc uero uadit ad fluuium Lana

et conterminatur terris Cruciferorum, et iterum conterminatur terris Comitatus Morancha, ac per eundem fluuium uadit superius ad metam priorem. Vt autem huius donacionis ac collacionis series a nobis concesse semper salva ac inconcussa perseveret in posterum, nec ab aliquo successu temporis possit aliqualiter retractari, presentem eisdem paginam duximus concedendam, caractere bulle nostre auree perempniter roboratam. Datum per manus reuerendi patris Benedicti, dilecti et fidelis nostri Archiepiscopi Colocensis Aule nostre Cancelarii. Venerabilibus Stephano Archi-Episcopo Strigoniensi; Bartholomeo Quinque-Ecclesiensi, Cleto Agriensi; Stephano Zagrabiensi; Bulchu Chenadiensi, Aatolpho Jauriensi, Vincencio Varadiensi, Hemone Bachiensi, Zlaudo Vesprimiensi Episcopis existentibus. Sede ultrasilvana vaccante. Dionisio Palatino et Comite Simigiensi, Ladislao Bano et duce tocius Sclavonie, Matheo magistro Tauarnicorum nostrorum et Comite Posoniensi, Rolando magistro Dapiferorum, et Comite Supruniensi, Stephano Judice Curie nostre, Comite Nitriensi, Mauricio magistro pincernarum nostrorum et Comite de Barana, Paulo Comite de Sounuk, Henrico de ferreo Castro, Bogomerio de Zala, ac aliis magistratus et Comitatus Regni nostri tenentibus. Anno ab incarnacione Domini Millesimo ducentesimo quadragesimo quinto, pridie Idus Decembris. Regni autem nostri anno vndecimo.

Matica nalazi se u zagr. zemaljskom Arkivu medju novouredjenimi pismi u svezku 1501. Nr. 13.

Die 6. Aprilis. 1248

VIII.

In nomine dei eterni amen. Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo ducentesimo quadragesimo octavo, die sexto exeunte mense Aprili. Jndictione sexta. Rivoalti in palatio ducatus Veneciarum. Presentibus testibus rogatis nobilibus viris dominis Nicolao Donato et Marco Cornario procuratoribus Sancti Marci, Philippo Contareno, Johanne Gradenico, Andrea Dolfino, Johanne Teupolo et aliis multis. Hec est concordia inita inter dominum Jacobum Teupolum dei gratia inclitum ducem Veneciarum ex una parte suo nomine et communis Veneciarum, et fratrem Jacobum de Turrisellis ex altera, nuncium venerabilis fratris domini Guilielmi de Sonai Magistri domus milicie Templi, ad hanc concordiam faciendam transmissum atque costitutum, ut apparebat per litteras sigillatas dicti Magistri, presentibus et consencientibus fratre Harmanno de burgo preceptore in Campania et Marchia tarvisina, et

fratre Jordano preceptore Oranie et Sennie. Videlicet quod dictus Magister per se vel nuncios suos pro satisfactione et restitucione dampnorum, que data et illata fuerunt Mercatoribus venetis, Veglensibusque et Arbensibus in ciuitate Sennie, olim tempore captionis et combustionis ipsius civitatis, dari et solvi faciet hic in Veneciis dicto domino duci vel eius successori seu nuncio recipienti pro mercatoribus memoratis usque ad summam librarum quinque milium et ducentorum quinquaginta denariorum veneticorum parvorum, dando et solvendo solidos viginti denariorum veneticorum grossorum, minus denario uno pro libra computando, libra ipsorum grossorum pro libra viginti sex denariorum veneticorum parvorum per tres annos, ita quod tercia pars suprascripte summe pecuniarie persoluatur omni occasione remota, omni anno in festo beati Petri, mensis Junij, et terminus huius solutionis non in isto festo proximo Sancti Petri, sed in alio festo Sancti Petri proxime venturo incipiatur, et in ipso termino tertia pars persolvatur, et sic sub pena dupli huius summe peccuniarie debeat obseruari in solucione pecunie memorate, cum dampnis et expensis restituendis, qne fierent inde a Domino Duce vel Mercatoribas supradictis. Vnde dictus dominus dux nomine suo et Comunis Veneciarum et nomine Comitatus et hominum Vegle et Comitatus et hominum Arbe, predicto fratri Jacobo recipienti, nomine et vice predicti Magistri et domus Milicie Templi, fecit finem et remissionem de omnibus dampnis et iniuriis que peti possent occasione dampni dati dictis mercatoribus in Civitate Sennie, quando capta et combusta fuit tempore fratris Rambaldi de Carono. Magistri Hungarie, currente anno domini Millesimo ducentesimo Trigesimo nono mense Decembri, Indictione tercia decima, et ab illo tempore usque ad hodiernum diem, dum tamen observetur a dicto magistro et domo milicie Templi hoc quod in presenti carta concordie continetur. Et e converso prenominatus frater Jacobus nomine et vice prefati Magistri et domus milicie Templi fecit finem et remissionem prefato domino duci et Communi Veneeciarum et universis hominibus Vegle et Arbe, de omnibus dampnis et iniuriis, datis seu factis ipsi domui Milicie Templi et fratribus eiusdem a communi vel hominibus Veneciarum, seu a Comitatibus et hominibus Vegle et Arbe usque ad presentem diem, exceptis de dampnis datis per homines Beske fratribus, qui fugiebant a Tartaris, ex Monasterio Sancti Georgii, de quibus dictus dominus dux precipiet per iuramentum Comiti Vegle et Consiliariis ut cognoscant et ut ius faciant, ita, quod si ostendere poterint homines Beske quod de hiis fuerit satisfactum vel remissum, vel facta securitas, id quod factum est teneatur, et in racione quam fecerint dicti Comes Veglensis et Consiliarii eisdem fratribus et Monasterio Sancti Georgii, de hiis maneant contenti. Ad maiorem autem certitudinem et evidentiam pleniorem, predicti fratres Jacobus de turiselis, Harmanus de burgo preceptor campanie et Marchie taruisine et Jordanus preceptor Oranie et Sennie, fecerunt presens publicum instrumentum suis sigillis propriis sigillari. Insuper enim prefatus dominus dux in huius rei testimonium et ad maiorem firmitatem hoc instrumentum fecit suo sigillo plumbeo communiri.

Ego Gabriel paulinus Notarius et Ducalis Aule Veneciarum Cancellarius, predictis interfui et Rogatus scripsi, complevi et roboravi.

(*Loca quatuor pendentium sigillorum.*)

Documentum ex Codice Bibliothecae Palatinae Veneciarum septuagesimo primo, classis XIV. MSS. Latin. fol. 20.. ea qua decet diligentia perlatum. Venetiis, IV. Idus Novembris, M.D.CCC.LXII. Josephus Valentinelli Bibliothecae Praefectus.

1248.

IX.

Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Chorvacie (sic), Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanieque Rex. Vniuersis Christi fidelibus presentes litteras inspecturis salutem in domino. Circumspectio Regum prouida condignis premiis sibi obsequentibus sic debet occurrere, ut alij eorum exemplo prouocati ad seruicia et fidelitatis studia forcius accendantur. Hac igitur studiosa consideracione salubriter inducti, ad vniuersorum presencium ac posterorum noticiam harum serie uolumus deuenire, quod fidelis noster Butka Comes, filius Juliani, nobis adherens, grata et omni accepcione dignissima fidelitatis obsequia, non solum circa maritima, uerum eciam vbique locorum nobis exhibuit tam fideliter quam deuote, erga omnia sibi iniuncta se taliter exibens studiosum, tam laudabiliter quam plurimum utiliter cuncta peragendo et maxime in obseruatione castri nostri Clych: ut ex hoc merito sibi titulum fidelitatis cumulauit ampliorem. Verum quia vniuersa ipsius seruicia, quamquam omnia sunt digna memoria, longum esset enarrare per singula, pauca tamen plurimis, quibus idem coram oculis nostre maiestatis excellenter effulsit, ad informacionem succedencium in medium deducimus. Igitur cum Nynyzlaus banus Boznensis, nec non et omnes ciues de Spaleto, a debita nobis fidelitate exorbitantes, in obsidionem Castrorum nostrorum Clych et Tragurie (sic) ausu temerario insurexissent, dictus Butka Comes, ob fidelitatem nobis et corone debitam, exponens se fortune multiplici, contra eosdem uiriliter dimicauit, adeo, ut quibusdam de suis consanguineis, multis et collateralibus ibidem in pugna interemptis, ipsos in fine deficientes in agone, auxiliante domino, potenter effugauit, rebus omnibus spoliando et quam plures ex ipsis meliores captiuando. Ad hec cum processu temporum, Veneti ad impugnandum et capiendum castrum

nostrum Nonense in prelio nauali aduenissent, sepedictus Butka, fidelitatis zelo accensus, non absque dubiis persone ac rerum euentibus se accingens, in eosdem, accepta nichilominus ibidem in suo corpore non modica Wlnerum cica . . one, dictos venetos, cnm se perspicerent nichil posse perficere, per uiam qua leti uenerant tristes redire coegit cum rubore. Ceterum quanta idem bonorum actuum exercicia circa nostra obseqnia egerit incessanter, non solum non plene, sed non semiplene poterunt enarrari. Nos igitur, quibus ex officio Regie dignitatis incumbit metiri merita singulorum, et singulis pro meritis respondere, volentes ut decebat, tantam fidelitatis constanciam gratis prosequi donatiuis, terram quandam nomine Pruneg mezey, in parochia de Gordun existentem, ad comitatum symigiensem quondam pertinentem, cum vineis et omnibus aliis suis pertinenciis, sub eisdem metis et terminis prout ad ipsum castrum pertinuerunt ab antiquo, sibi et per eum suis heredibus, heredumque successoribus perpetuo, ob recompensacionem sue fidelitatis et seruicii, duximus conferendam. Ut igitur hec a nobis facta donacio robur obtineat perpetue firmitatis, nec aliquando per tractum temporum ualeat aliquatenus per quempiam perturbari, presentem concessimus paginam dupplicis sigilli nostri munimine roboratam. Datum anno gracie. Millesimo ducentesimo, Quadragesimo octauo. Decimo Kalendas . . . . Regni autem nostri anno Terciodecimo.

Isvorna listina na pergameni, čuva se u mojoj zbirci.

Gl. o Butku: Lucius mem. di Traù. p. 64. 44. Butko Maritimus Banus 1249. Lucius de Regni Dalm. et Croat. Lib. IV. Cap IX. p. 181.

---

13. Kal. Februarii 1249.

X.

Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Chroacie, Rame et Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque Rex. Omnibus Christi fidelibus ad quos presens littera pervenerit salutem in omnium salvatore. Fidelitatis virtus tante consistit eficacie, ut non solum in vita, sed eciam post mortem sui domini merita uivaci memoria relinquat posteris commendanda. Proinde ad noticiam vniuersorum tam presencium quam posterorum harum serie uolumus pervenire. Quod cum Fila quondam Zagrabiensis prepositus, bone memorie karissimo fratri nostro illustri Cholomanno duci et post obitum ipsius no-

bis et Regno nostro tanta fidelitatis studia impendisset, ut eo mortuo memoria sui nominis grata et comendabilis penes nostram celsitudinem habeatur, ne liberalis nostra donacio, quam dictus fidelis noster a nostra consecutus gracia, momentanea videatur, sed firma et durabilis in heredes suos perseveret, et in fratres, Thome Comiti et Petro dicti File prepositi fratribus, tam in recordacionem obsequiorum fratris, quam eciam in recompensacionem serviciorum suorum fidelium, que memorati Thomas et Petrus a primo puericie evo culmini nostro impendere multipliciter studuerunt, possessiones prefati fratris eorum, videlicet terram derinemty quam habebat pro concambio monasterij de Buldua, cuius ius patronatus ex nostra donacione tenuerat, prout in privilegio fratris hoc confecto plenius continetur. Item terram Micola, in comitatu de Wol'chow et aliam terram sancti Martini in eodem Comitatu existentem, que utreque ex morte quorundam nobilium sine herede decedencium ad manus nostras secundum regni consvetudinem fuerant devolute, et dictus F. ipsas donacionis nostre titulo possidebat, nec non alias terras, quas sepedictus Fila uel empticias seu ex donacione prelibati fratris nostri Cholomani ducis optinebat, eisdem Thome et Petro ex liberalitate regia reliquimus et contulimus iure perpetuo, cum omnibus suis utilitatibus et pertinencijs possidendas, ut et iidem e vestigio fratris non declinantes, nobis et heredibus nostris ad quelibet fidelitatis obsequia exhibenda forcius accedantur. Ut autem premissarum terrarum donacio robur obtineat perpetue firmitatis, nec processu temporis possit ab aliquo in irritum reuocari, dictis Thome et Petro et eorum heredibus heredumque successoribus presentes concessimus litteras sigilli nostri duplicis munimine roboratas. Datum Anno gracie Millesimo CC.XL. nono. Tercio decimo Kalendas Februarii. Regni autem nostri Anno quinto decimo.

Matica, na pergameni pisana, nalazi se u zem. zagr. pismohrani, medju novouredjenimi pismi. Sv. 646. Br. 26.

---

11. Dec. 1250.—1392.

XI.

Sigismundus dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque Rex, ac Marchio Brandenburgensis, sacri Romani Imperij Archycamararius, nec non Bohemie et Lucemburgensis

Heres. Omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris presencium noticiam habituris, salutem in omnium salvatore. Ordo suadet equitatis et ad apicem pertinet Regalis Maiestatis, vt grata subditorum obsequia a regio culmine condigna debeant brauia enancisci, et que rite precesserunt, litterarum Regalium munimine solidentur. Proinde ad vniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire: Quod Demetrius filius Corardi de Berchyn in personis Bartholomei filij Desew filij Laurencij, filij Chund de genere Raad ac Benedicti filij Laurencij, filij Thome, filij eiusdem Laurencij, filij Chund de Parthasovich, ad nostre Maiestatis accedens presenciam exhibuit nobis quoddam priuilegium quondam domini Stephani regis bone memorie predecessoris nostri, quasdam litteras priuilegiales olym domini Bele felicis reminiscencie dicti Regni Hungarie regis, donacionem et collacionem ac metarum limitacionem quarumdam terrarum Horsowch videlicet, Coprina, pazada Blathka et terre matris fulkonis vocatarum, olym predicto Laurencio filio Chund factas enodantes confirmatas, tenoris subnotandi, supplicans nostro Culmini, prece subiectiua, vt idem priuilegium ad ipsarum duntaxat trium terrarum Koprina, Blathka et terre matris fulkonis vocatarum, nunc erga manus Bartholomei et Benedicti predictorum vti fertur habitarum, vberiorem (in) firmitatem gratum et acceptum habendo, presentibusque verbotenus inseri faciendo, pro ipsis Bartholomeo et Benedicto eorumque heredibus, demptis tamen et penitus abmissis binis terris antefatis Hrusowch scilicet, dudum a progenitoribus ipsorum ex racionabili causa alienata et ad manus predecessorum nostrorum et per consequens nostras rite redacta, per nosque extremo magistro Nicolao Treutel Comiti de Posega fideli nostro suisque fratribus et prolibus simul cum Castro Kwuar nuncupato vigore aliarum litterarum nostrarum perhempniter collata et reliqua apud manus Nobilium de Welike habita Pazada, nuncupata innouantes, nostri dignaremur priuilegij patrocinio confirmare, cuius tenor is est: Stephanus dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Galicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque Rex, omnibus christi fidelibus presentem paginam inspecturis salutem in salutis largitore. Ad Vniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire, quod Laurencius filius Chund de genere Raad, ad nostram accedens presenciam exhibuit Nobis priuilegium Bele regis pie recordacionis patris nostri karissimi, super quibusdam terris Hursowch, videlicet Pazada, Blathka, et terra matris fulkonis uocatis, ex donacione regia eidem collatis confectum, petens humiliter vt ipsum priuilegium ratum habere et nostro dignaremur priuilegio confirmare; cuiuś quidem priuilegii tenor talis est: Bela Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanieque Rex. Vniuersis Christi fidelibus ad quos presentes littere peruenerint salutem in omnium saluatore. Cum fideles nostri ex bonarum operacionum initis donaciones regias asecuntur, tali munimenti cirographo wallari tenentur, quo donaciones ipse liberales et secure pretendantur in filios filiorum, proinde ad vniuersorum presencium et futurorum noticiam harum serie uolumus peruenire. Quod dilecti et fideles nostri Thomas, Philippus et Laurentius de genere Raad, a primeuis puericie sue an-

nis nobis indesinenter adherentes, gradientes de virtute in virtutem, sic profecerunt, vt in deferendis legacionibus nostris, viarum prolixitatem et distanciam seu pericula quelibet postponentes, ad Greciam et ad partes alias quantumcunque remotas, tam extra regnum, quam in regno se nostre Celsitudini quo optarent minuta sibi magna fideli deligencia exequendo, ad hec, in generali persecucione Tartarica, quamuis plures ex nostris nos desererent, tamen dicti fideles nostri feruido fidelitatis zelo accensi, sicut antea semper consueuerant, circa carissimam consortem nostram degentes, eidem et nobis in partibus maritimis seruierunt fideliter et constanter, nunquam a nobis, durantibus eisdem periculis recedendo, unde et tunc et postmodum tanta sibi penes nostram Celsitudinem merita cumularunt, quod ex liberalitate regia, que fidelibus suis grato consveuit respondere favoris munere, quasdam terras in Comitatu de Posega existentes, que ad donacionem nostram pleno iure spectabant, quarum nomina in subscriptis distinguemus per singula, eis et eorum heredibus heredumque successoribus donauimus et contulimus in perpetuum possidendas. Processu vero temporis Philippus et Laurencius, Thoma fratre eorum viam vniuerse carnis ingresso, nostram accesserunt presenciam, supplicantes nobis humiliter et deuote: vt donacionem earundem terrarum ex plenitudine nostre gracie ipsis nostro dignaremur priuilegio confirmare. Nos autem iustis eorum peticionibus fauorabiliter annuere cupientes, ad abundaciorem securitatis cautellam, fideli nostro Kyliano comiti Tauarnicorum consortis nostre nostris dedimus litteris in mandatis, vt conuocatis cometaneis, ipsas terras circumiret et sicut metis circumscriberet et erigeret, nobis fideliter suis litteris intimaret; qui iuxta mandatum nostrum sub testimonio nobilis matrone Comitisse de Posega et presentibus fidelibus nostris Abbate et Conventu de Kotho, Magistro Johanne preceptore de Posaga et capitulo eiusdem ecclesie dictas terras circumivit et nullo prorsus commetaneorum contradicente, metas ellevando, tam nomina terrarum, quam metas ipsarum sub suo sigillo et predictorum nostrorum fidelium sigillis rescripsit hoc ordine distinguendo: Prima meta terre Horsowch incipit ab Aquilone in supremitate montis Posaga, qui vulgo Zelemen dicitur, in via, vbi est meta terrea et crux in arbore que tyzafa vocatur, vbi incipit cometari cum magno Mark, abinde progreditur ad meridiem et descendit inferius per eandem viam terreis metis et arboreis cruce signatis usque ad locum qui vocatur Fertessev et ibi incipit cometari cum terra ecclesie sancti Petri; deinde protenditur et venit ad montem qui Holm dicitur, deinde transiens montem, descendit ad partem occidentalem ad aquam que Pribinya vocatur et discurrit per eandem aquam inferius per magnum spacium et recedit ab eadem aqua, quasi ad orientem ad arborem nucis, in qua est crux et sub eadem terrea meta vbi incipit cometari cum Castrensibus, Turdissa videlicet et Christophoro, abinde vero terreis metis signata, ascendit quemdam monticulum ad magnam uiam in qua parum descendendo sunt due mete terree, vbi eciam incipit cometari cum terra ecclesie sancti Petri, et abinde tendit ad meridiem et peruenit ad caput cuiusdam

riuuli qui vocatur Sythnyak, iuxta quem descendens recedit ab illo per metas terreas ad partem occidentalem, et peruenit ad dictum rivulum Pribinya et transiens riuulum vadit per metas terreas ad alium riuulum qui vocatur Zaynpataka iuxta, quem est nucus, et ibi iuxta metam terream cometatur cum magno Mark deinde per eundem riuulum protenditur superius usque viam, que pertransit dictum riuuulum, in qua ascendit superius parum et recedit a via in partem sinistram ad montem per metas terreas ascendendo in aliam viam ad vnum nemus cum metis terreis lapideis et arboreis cruce signatis, tendendo per campos et nemora usque ad quandam viam, que descendit ad vnam vallem, et ibi in meta terrea tenet metas cum castrensibus Elya et Jacobo, et inde de laco arundinoso vadit parum circumeundo per metas terreas et lapideas vadit ad aquam Kalsapataka et tendit inferius ad quemdam fluuium qui vocatur Cirkonie et ascendit superius ad transitum vie, que tendit ad Ledech, ubi est meta terrea et crux in arbore qui vulgo dicitur fenywfa, vbi tenet metas cum Iwanka Comite filio Abraam, inde ascendit ad Aquilonem transeundo quosdam riuulos metis terreis et arboreis cruce signatis et peruenit ad caput cuiusdam aque que vocatur nag patakfew, abinde ascendit in supremitatem montis qui Zelemen dicitur et per eundem montem tendens peruenit ad caput cuiusdam aque, que vocatur Kenez kutha et rediens ad primam metam Tizafa terminatur. Item prima meta terre Puzada incipit ab aquilone iuxta riuulum Posona cum terra cruciferorum templi et per eundem tendit inferius ad meridiem parum ubi est meta terrea, deinde recedit a riuulo ad partem sinistram ad iactum vnius sagitte et ibi est meta terrea; abinde in campis per terreas metas et redyt ad dictum riuulum Posona ad quemdam pirum, sub qua est meta terrea et inde vadit ad magnam viam que transit riuulum et ibi est meta terrea vbi incipit cometari cum terra ecclesie sancti Petri et tendit superius iuxta riuulum qui vocatur Gerakpataka sub metis terreis, et superius eundo iuxta riuulum Zarozpatak peruenit ad pirum sub qua est meta terrea, deinde transit riuulum Gerak predictum per magnam viam et super eundem riuulum tendit superius ad aquilonem ubi prope ad caput riuuli est meta terrea in nemore et ibi tenet metas cum terra Gehardi et inde exit per campum ad orientem et cadit in riuulum Ilzewch per quem tendit inferius et uadit ad antedictam magnam viam et rediens inde ad priorem metam terminatur. Item prima meta dicte terre Puzada alterius partis incipit ab aquilone cum terra cruciferorum templi iuxta riuulum Posaga, de quo recedit in campum ad orientem per metas terreas, abinde flectitur ad meridiem eundo per campos, tenet metas cum terra Ecclesie de Kothoa et per campos metis terreis dupplicatis pervenit ad caput riuuli Rupatha et in parte sinistra eundo inferius transit riuulum eundem, iuxta quem parum eundo tendit ad caput cuiusdam putei, vbi est meta terrea et ibi tenet metas cum castrensibus, videlicet cognatis Bogdasa, abinde flectitur quasi sub meridie ad arbores qui Creztuey dicuntur, quarum media pars est dictorum Philippi et Laurencii, altera autem prefatorum Castrensium, inter quas sunt mete terree et arboree et inde procedendo per terreas metas tendit ad caput riuuli Zwadol per quem descendens inferius cadit in predictum riuulum Posaga iuxta quem recurrit ad priorem

metam versus aquilonem et ibi terminatur. Item prima meta terre C o p r i n a incipit ab aquilone super caput aque C o p r i n a et tenet metas cum terra Ecclesie Kothoa in supremitate montis Posaga qui vulgo Zelemen dicitur, et inde tendit per metas arboreas cruce signatas, ascendens montem qui dicitur I u b a g o r i c a de quo descendit in viam magnam que venit de N e k c h e ubi incipit cometari cum terra castri de Posega et illa via que descendit tenet metas usque ad quamdam vineam iuxta quam est meta terrea, abinde procedit ad quemdam riuulum qui vocatur Cotelna iuxta quem est quedam pirus cruce signata et sub eadem est meta terrea et transiens riuulum ascendit in montem quasi sub meridie iuxta vallem qui dicitur Z u o d o l et sunt ibi mete terree, a capite autem vallis illius descendit per metas terreas ad predictum riuulum C o p r i n a uersus occidentem et per eundem riuulum ascendit usque ad caput eiusdem riuuli ubi est prima meta et ibi terminatur. Item prima meta terre Blathka incipit super caput cuiusdam aque que vocatur K e r e t h k u t a et incipit cometari cum terra ecclesie de Kothoa de qua tendit ad meridiem et pertransit quasdam particulas terrarum et siluarum terreis metis et arboreis cruce notatis et cadit ad aquam Malaka et per eandem aquam tendit superius versus occidentem usque dum aqua S y w c h exit ab eadem, que vocatur M a l a k a, et abinde transeundo aquam Sywch progreditur versus aquilonem et cadit ad riuulum S t r a h o w c h p a t o k a vbi tenet metas cum Radovan nepote E t h y h e l in quo currit superius usque ad caput eiusdem riuuli, deinde tendit terreis metis et arboreis cruce signatis per campum usque ad arborem Cerasorum, que est iuxta viam et ibi descendit in aquam J e z y c h o u c h et inde descendendo versus orientem pervenit ad caput cuiusdam aque nomine d e s y v o y k u t a, abinde vero exit ad aquilonem et tendit terreis metis ad caput cuiusdam riuuli nomine O d a l y n k u t a et per eundem tendendo inferius revertitur ad aquam que vocatur K e r e k u t a ad primam metam et ibi terminatur. Item prima meta terre que vocatur terra matris fulkonis incipit ab aquilone super caput aque nomine W r l o a in via que descendit de R a h o v c h a et ibi tenet metas cum terra ecclesie sancti Petri et per eandem viam descendit versus meridiem cum terreis metis et arboreis, inde recedit a via ad caput cuiusdam riuuli qui vocatur B o k o l a, per quem descendens paululum a riuulo recedit per quandam viam versus orientem et inde flectitur terreis metis assignando versus meridiem et cadit in predictum riuulum B o k o l a per quem riuulum descendit per magnum spacium et ibi recedit a riuulo versus occidentem in campum ad metam terream et lapideam et ibi incipit cometari cum terra Cruciferorum templi, ab inde autem protenditur et cadit in predictum riuulum W r l o a, per quem currit superius versus aquilonem ad predictnm caput eiusdem riuuli ubi est prima meta et taliter terminatur. Vt igitur prenominatarum terrarum nostre liberalitatis facta donacio sub prescriptis metis et terminis memoratis P h i l i p p o et L a u r e n c i o Comitibus permaneat inconcussa et perpetuo valore solidetur, nec processu temporis per quempiam possit in iritum revocari, ipsam donacionem nostram innouamus et auctoritate litterarum presencium confirmamus innovatam, quas in perhempne testimonium et cautellam eisdem et eo-

rum heredibus, heredumque successoribus concessimus sigilli nostri duplicis caractere communitas. Datum incarnacionis dominice Anno. M.CC. quinquagesimo. Undecimo Kalendas Decembris, regni vero nostri anno quinto decimo. Nos igitur ad iustas peticiones eiusdem Comitis Laurencii fauorabiliter inclinati, dictum priuilegium charissimi patris nostri ratum habentes et acceptum, de verbo ad verbum presentibus inseri fecimus et nostro duximus priuilegio confirmandum dupplicis sigilli nostri munimine roborando. Datum per manus Magistri Benedicti Orodiensis Ecclesie prepositi dilecti et fidelis aule nostre vice Cancelarij. Anno domini M.CC. septuagesimo secundo, septimo Idus May, indiccione quinta decima, regni autem nostri anno secundo. Venerabilibus patribus Philippo Strigoniensi, Stephano Colocensi Aule nostre Cancellario et Johanne Spalatensi Archiepiscopis; Lamperto Agriensi, Job quinqueecclesiensi, Briccio Chanadiensi, Phillipo Vacyensi Aule domine regine Cancellario, Paulo Vesprimiensi, Thimotheo Zagrabiensi, Lodomerio Varadiensi, Dyonisio Jaurinensi et Petro Transylvano Episcopis, ecclesias dei feliciter gubernantibus. Moys Palatino Comite Supruniensi et Judice Comanorum, Nicolao judice Curie nostre Comite simigiensi, Egidio Magistro Tavarnicorum nostrorum Comite Posoniensi, Joachimo Bano tocius Sclauonie, Matheo Vayvoda Transyluano Comite de Zonuk, Laurencio bàno de Zeurino Comite de Dobuka, Petro Magistro Dapiferorum Comite de Guechke, Alberto Magistro Agazonum Comite de Zybinio, Phillippo Magistro pincernarum, Paulo Bano Comite Bachiensi, Gregorio Magistro Tavarnicorum domine regine Comite Castriferrei, Ponit Bano Comite Zaladiensi, Michaele Comite Nitriensi, alliisque quam pluribus comitatus regni nostri tenentibus et honores: Nos itaque humillimis et modestis ipsius Demetrij supplicacionibus antefatis, per ipsum nominibus Bartholomei et Benedicti predictorum, uti foret antelatum, subjective nostro Culmini porrectis pie exauditis, pretaxatum priuilegium annotati condam Domini Stephani Regis non abrasum, non cancellatum nec in aliqua sui parte, scriptura scilicet et sigillo viciatum sed omni integritatis et veritatis plenitudine illustratum, presentibusque de verbo ad verbum sine diminucione et augmento insertum, ex prelatorum et baronum nostrorum maturo consilio et consensu, quoad ipsarum duntaxat trium terrarum Coprina, Blathka et terre matris fulkonis vocatarum, vberiorem firmitatem, exceptis tamen terris Hursowch et Pazada antefatis, nostra regia auctoritate acceptamus, approbamus et ratificamus, ac pro ipsis Bartholomeo et Benedicto eorumque heredibus, et cunctis successoribus, simul cum premissis ipsarum solummodo trium terrarum donacione et metarum limitacione in tenore eiusdem superius lacius explicatum, perhempniter innovantes perpetuo valiturum confirmamus, prout priuilegij nostri patrocinio mediante sine duntaxat preiudicio iuris alieni. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes eisdem concessimus litteras nostras priuilegiales pendentis et autentici sigilli nostri dupplicis munimine roboratas. Datum per manus Reverendissimi in Christo patris et domini Johannis Archiepiscopi Ecclesie Strigoniensis, locique eiusdem Comitis perpetui ac Aule nostre et regi-

nalis Majestatum eximij Cancellarii dilecti nostri et fidelis. Anno domini M.CCC. nonagesimo secundo. Sexto Idus mensis Decembris. Regni autem nostri anno sexto. Venerabilibus in Christo patribus et Dominis Valentino ecclesie sancte sabine sacro sancte romane ecclesie presbitero Cardinali et alme ecclesie Quinqueecclesiensis Gubernatore, ac eodem domino Johanne ipsius ecclesie Strigoniensis, Nicolao Bubek Colocensi, Petro Jadriensi, Andrea Spalatensi et altero Andrea Ragusiensi Archyepiscopis, Johanne Waradiensi, Demetrio Transylvaniensi, Johanne Zagrabiensi, Stephano Cyko Agriensi, Johanne Boznensi, Martino Vesprimiensi, Johanne Jauriensi, Petro Wacyensi, Sirimiensi et Nitriensi sedibus vacantibus. Johanne Chanadiensi, Grisogono Traguriensi, Francisco Scardonensi, Paulo Tiniensi, Johanne Nonensi, Anthonio Sibinicensi, Nicolao Corbauiensi et Leonardo decretorum doctore Seniensi, ecclesiarum Episcopis, Ecclesias dei feliciter gubernantibus. Nec non Magnificis viris Lewstasio de Ilswa Palatino regni nostri, Emerico Bubek Wayuoda Transylvano et Comite de Zonuk, Comite Johanne de Kapolya Judice Curie nostre, domino Johanne Comite de Vegla Regnorum Sclauonie, Dalmacie et Croacie, Georgio filio condam Andree Vayuode, Machouiensi et Detrico similiter Bubek Zeuriensi Banis. Nicolao filio Johannis de Kanisa Tauarnicornm, Ladislao filio Petri de Garow Janitorum, Georgio de Chytnuk Dapiferorum, Johanne de Peryn Pincernarum, ac domino Stephano pridem Palatino, Agazonum nostrorum Magistris. Styborio de Styborich Comite Posoniensi. Aliisque quam pluribus Regni nostri Comitatus tenentibus et honores.

Matica na pargameni pisana, dobro sačuvana, nalazi se u zem. pismohrani u Zagrebu medju novouredjenimi pismi. Svezak 1501. Broj. 16.

---

9. Kal. Decembris. 1251.

XII.

Bela dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae . . . . Rex in perpetuum. Hi, quorum opera fideliori quadam praerogativa commendari merentur, speciali etiam recompensationis titulo, seu merita prosequenda . . . . quanto discretius prae caeteris in bonorum actuum exercitio clarescere dignoscuntur . . . . ad fidelitatis insignia prouocantur, quo amplius in praemiorum perceptione conspexerint se foecundos . . . . . posterorum notitiae volumus fieri manifestum, quod cum Stephanus Banus totius Sclavoniae, filius . . . . . plurimis virtutum meritis et fidelibus obsequiis indesinenter et indefesse exhibitis, non solum . . . . . suae probitatis opera evidenter apparerent, noluimus, sicut nec debuimus, tam attolenda . . merita sub si-

lentio praeterire, sed potius aliis in futurum in exemplum . . . . . . Ipse siquidem a primaevis suae pueritiae temporibus domino fratri (patri) nostro Andreae, inclito immobiliter adhaerens . . . . ubi dictus frater (pater) noster, Ducatum gerens, plurimos infidelium insultus pluries . . . . perpessus, studuit exhibere diversis fortunae casibus se et sua intrepide exponendo. Post decessum vero fratris (patris) . . . . . . Stephanus Banus nostro lateri se applicans de virtute in virtutem et . . . . . plurimis, quae nos . . . . . posterorum memoriae commendamus. Idem in praelio campestri, quod contra Tartaros habuimus . . . . ipsis facto, vix ipsorum manus effugit. Deinde ad partes maritimas nos secutus, sedulum semper exhibut . . . . . nostris eventibus immobiliter assistendo prope . . . . . . laudabiliter se gessisset; ipsum in Judicem aulae regiae et Comitem Nitriensem duximus transferendum. In his itaque dignitatibus constitutus, ut gradatim processit in honore, sic deinde . . . . Illustrem ducem Austriae movissemus et conflictum inivissemus, ... dictus Dux . . . . . dictus Stephanus oppurtune et potenter in ipso exercitu, ubi vix ipse mortem . . . . . effusio . . sanguinis sui perpessi . . . . Comitatus Simigiensis . . . . Palatinatus. His susceptis itaque dignitatibus . . . . . laudabiliter . . . . nos ad damnandam illius gentis proteruiam, Stephanum pluries memoratum . . . . Banatum totius Sclavoniae duximus conferendum. Qui . . . partes illas . . . infideles . . . . . expulit et radicitus effugavit. Loca immunita, per quae fidelibus poterant . . . . dictum regnum Croatiae ad observandam nobis fidelitatem . . . . populorum multo replevit, cum antea infidelium faciente malitia pene vacuum remansisset. Quantum . . . . . . in fame et siti et frigore et aestu, pro regni nostro commodo labor . . . . quibus ex officio regiae dignitatis incumbit merita metiri singulorum, et singulis pro meritis . . . . . . recompensatione grata sibi occurrere, quamquam etiam retributio sit mitis et . . . . . valde sit modica, magnitudine fidelitatis et servitiorum inspecta, contulimus et suis per eum heredibus heredumque successoribus possessiones quasdam videlicet Szalath (Salach, Žalec?) cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis, inter fluvium Culpa et Novum Castrum . . . . confinio Boznensi vicinum, cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis . . . . . Grahova in confinio . . . . pertinentiis suis. Verh . . . . inter Castrum Thininiense et Vuzseu cum pertinentiis suis perpetuo possidendas. In cuius donationis perpetuam firmitatem praesentes concessimus litteras impressione aureae bullae nostrae per . . . . . Datum per manus Venerabilis patris Benedicti Archiepiscopi Colocensis Aulae nostrae cancellarii . . . . Stephano Archiepiscopo Strigoniensi, Basilio Chenadiensi, Gallo Vltrasilvano, Rollando Wesprimiensi, Heymone Waciensi, Philippo Zagrabiensi, Lamperto Agriensi, Achille Quinqueecclesiensi. Artholpho Jauriensi, Vincentio Varadiensi Episcopis, Ecclesias dei feliciter gubernantibus. Magistro Job praeposito Albensi, Aulae nostrae vicecancellario, Rolandino Palatino et Comite Posoniensi, Stephano Bano totius Sclavoniae, Chak Magistro Tavernicorum nostrorum et Comite Supruniensi, Lauren-

tio Vojavoda Vltrasilvano et Comite de Vlcou. Paulo Judice Curiae nostrae et comite Zaladiensi, Dionysio Zonugviensi (?) Henrico Simigiensi, Nicolao Magistro Dapiferorum nostrorum, Bagon Magistro Pincernarum nostrorum et Comtte de Zana, Moys Marescalco, Benedicto Musuniensi, Nicolao Castriferrei. Detrico Zavarensi, (?) Emerey (Erney) Varosdiensi et aliis quam pluribus Magistratus et Comitatus tenentibus. Anno domini Millesimo ducentesimo quinquagesimo primo. IX Kal. Decembris. Regni autem nostri anno sexto decimo.

Ex collectione Marcellovichiana. Mikoczi. Series Banorum Dalm. Croatiae et Slav. MSC.

---

15. Kal. Decembris 1251.
8. Kal. Augusti 1409.

XIII.

Sigismundus Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Comanie,. Bulgarieque Rex. Marchio Brandenburgensis, Sacri Romani Imperij Archicamerarius nec non Bohemie et Lucenburgensis heres. Omnibus Christi fidelibus tam presentibus, quam futuris presencium noticiam habituris salutem iu omnium Salvatore. Ad apicem regie pertinet Maiestatis suorum predecessorum pruilegia renouare, vt per renouacionis titulum ea inconcussa permaneant, que suis temporibus excelsi principes statuerunt, aut . . . . meritis racionabiliter donarunt. Proinde ad vniuersorum noticiam harum serie volumus pervenire: Quod Magister Johannes filius Stephani filij de Selk.de Zenth Jacap *) nostre Maiestatis adiens conspectum, exhibuit nobis quasdam litteras priuilegiales olym excelsi principis domini Bele laudande memorie predecessoris nostri, regis Hungarie &c. maioris sui dupplicis authentici sigilli appensione vallatas, super donacione et perhemnali collacione quarundam quatuor villarum Sclauonicarum in Comitatu Worostiensi situatarum, et existencium, ac legitima earundem posessionum statucione ac metarum erreccione, pro quodam Magistro Erne Comite dicti Comitatus Worostiensis, predecessorem scilicet ipsius Magistri Johannis & suis heredibus rite factis confectas, tenoris subsequentis; supplicans exinde prefatus Magister Johannes nostre Maiestati humiliter et devote, vt easdem litteras ratas, gratas et acceptas habendo, nostrisque litteris similiter priuilegialibus ver-

---

*) Jakopovec, kod Kneginca, medju Varaždinom i Toplicama.

botenus inseri faciendo, pro ipso et posteritatibus vniuersis innouantes, perpetuo valituras dignaremur confirmare, quarum tenor talis est: Bela Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque Rex. Omnibus Christi fidelibus presentes litteras inspecturis salutem in omnium Saluatore. Prouida regie serenitatis circumspeccio diligenti consideracione debet metiri merita singulorum et singulis quibusquam, pro meritis respondere, proinde ad vniuersorum noticiam tam presencium, quam posterorum harum serie volumus pervenire: Quod dilectus et fidelis noster Magister Erne, Comes Worostiensis, cum barbara gens Tartarorum insultu bellico regnum nostrum adijt, et inuasit, preclaris fidelitatis insignijs coram nostre Maiestatis oculis tam commendabiliter enituit, vt cum invalescente adversitate defectum equorum habere nos contigisset, ipse viuere postponens, et vitam nostram morte sua redimere desiderans, equum, quem pro salvanda persona sua habebat, pro saluacione persone nostre nobis obtulit equitandum. Ipse vero cum eisdem, qui nos insequebantur, prelium certaminis iniens, post plures punctus lancearum et ictus sagittarum ac recepcionem wlnerum, inimicorum insultibus viriliter resistendo, de medio hostium Deo propicio se vix potuit liberare. Ad hec, cum ante faciem Tartarorum eodem tempore ad maritimam deuenissemus. Idem diversis fortune casibus, ad mandatum nostrum se exponens, eo tempore, cum discrimina viarum et insidie hostium securos meatus non permitterent, ipse solus ibat ad speculandum descensum Tartarorum, et rumores quos ibidem percipiebat, nobis fideliter referebat. In omnibus eciam aduersitatibus nostris, que tunc pro tempore imminebant, iugi servicio atque fideli nobis continue assistebat. Preter hec, idem eciam in conflictu belli, quod commissimus contra ducem Austrie, et eundem diuina opitulante gracia neci tradidimus dimicando, tanta fidelitatis servicia et retribucioni condigna coram nobis et omnibus Baronibus regni nostri principaliter exhibuit preliando, quod quemdam militem probum et insignem de theotonia, cum propria lancea deuicit, et ita plenum de eodem optinuit Triumphum, quod caput eiusdem amputauit, et nostro conspectui ac Baronum nostrorum per suum militem destinauit. Item cum quadam vice exercitum nostrum contra Austriam duximus destinandum, dictus fidelis noster, semper aspirans ad incrementum glorie regie maiestatis et honorem, quemdam bonum militem et famosum de Imperg, Capitaneum illius regionis, Prencel nomine nuncupatum, qui cum exercitu suo de dicto Castro Imperg prodierat in campum, ipse prior ante omnes impetum faciens in eundem, hasta de dextrano suo potenter deiecit in terram et dextranum suum lancea transfixum ibidem interemit. Quo peracto exercitus dicti Prencel territus et confusus, terga dedit, et multis ex hijs peremptis, alij fuge presidio in dictum Castrum vix se recipere potuerunt, nos igitur ad tam preclare fidelitatis et serviciorum ipsius exhibitorum, licet non condigna renumeracione, grato tamen assensu et gracie nostre beneplacito occurrentes, et pro tanto, quod ipsius honorem Magistratum videlicet nostrorum Agazonum Comitatu cui nunc preest commutauimus; quatuor villas Sclavonicas Comitisse Worostiensis in

eodem sitas Comitatu, ipsi Magistro Erne et suis heredibus, heredumque successoribus Jure perpetuo duximus conferendas, et eundem in corporalem possessionem dictarum villarum per fidelem nostrum Thomam Comitem de Herrusuen fecimus introduci, et eodem referente sicut didicimus, mete terree dictarum villarum hoc ordine distinguuntur, prima terre ipsius meta incipit a parte orientali supra fluuium nomine Blysnapataka, ubi iuxta terram filii Selk vadit ad superiorem partem eiusdem fluuii et super eundem fluuium tendens vadit ad terram decani Zagrabiensis, inde venit ad terram filii Sarcas et iuxta terram filii Sarcas venit ad fluuium qui dicitur Gallabichpotoka vbi venit ad terram filii Berk et inde idem fluuius qui Golobichpotoka (sic) dicitur, ducit ad fluvium Pituiche et ibi aliquantulum transit fluvium Pythuiche, et venit ad terram Episcopi Zagrabiensis, Inde venit ad terram populorum de Worosth, deinde venit ad terram Welchek et ibi cadit iterum in fluvium Pithuiche et inde tendens ad inferiorem partem ipsius fluuij Pithuiche, revertitur ad priorem fluvium nomine Blysnapotoka et ibi mete ipsius terre terminantur. Vt autem hec nostra donacio robur debitum obtineat in perpetuum, nec aliquo successu temporum queat retractari, vel in iritum revocari, ad eius stabilitatem presentes eidem concessimus litteras dupplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum Anno ab incarnacione Domini Millesimo ducentesimo quinquagesimo primo. XV. Kalendas Decembris, Regni autem nostri anno sextodecimo. Nos igitur humilimis et devotis ipsius Magistri Johannis filii Stephani supplicacionibus, per ipsum nostre subiectiue oblatis Maiestati, regia benignitate exauditis et clementer admissis, prefatas litteras ipsius quondam domini Bele Regis priuilegiales non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed prorsus omni vicio et suspicione carrentes, ymo mere & sincere veritatis integritate perpolentes, presentibusque de verbo ad verbum sine diminucione et augmento aliquali insertas, quo ad omnes earum articolos, clausulas et continencias acceptamus, approbamus et ratificamus. Eas nichilominus, requirentibus prefati magistri Johannis fidelitatibus et fidelium serviciorum gratuitis meritis et sinceris famulatibus, per ipsum nobis et sacro nostro regio dyademati sub diversitate locorum et temporum laudabiliter exhibitis et impensis simul cum donacione et perhennali, collacione nec non legitima statucione metarumque reambulacione prefatarum quatuor villarum premissis, superius in tenoribus iam dictarum litterarum ipsius quondam domini Bele regis lla cius et limpidius explicatis, et contentis, mera auctoritate regia et potestatis plenitudine ac ex certa sciencia nostre Maiestatis, Prelatorum eciam et Baronum nostrorum consilio prematuro ac vuiuersorum decreto eorundem pro ipso magistro Johanne suisque heredibus et posteritatibus vniuersis Innovantes perpetuo valituras confirmamus, presentis scripti nostri patrocinio mediante; saluis Juribus alienis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras nostras privilegiales pendentis & authentici sigilli nostri novi dupplicis munimine roboratas. Datum per manus reverendi in Christo patris domini Eberhardi Episcopi Varadiensis, Aule nostre sumpmi Cancellarij, fidelis nostri dilecti. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo

nono. Octavo Kalendas Augusti. Regni autem nostri Anno vigesimo primo. Venerabilibus in Christo patribus et dominis Johanne Strigoniensi, Nicolao Electo Colocensi, Andrea Spalatensi, Jadrensi sede vacante et altero Andrea Ragusiensi, Archi-Episcopis, eodem domino Eberhardo Varadiensi, Stephano Transiluaniensi, Andrea Zagrabìensi, Agriensi sede vacante, fratre Johanne electo Vesprimiensi, Johanne Jauriensi, Philippo Vaciensi fratribus, Dosa Chanadiensi, Hincone Nitriensi, Ladislao Tiniensi et Thoma Seniensi Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias dei feliciter gubernantibus. Quinque-Ecclesiensi, Boznensi, Syrmiensi, Traguriensi, Scardonensi, Nonensi, Sibinicensi, Makariensi, Farensi et Corbaviensi sedibus vacantibus; nec non Magnificis viris Nicolao de Gara regni nostri Hungarie predicti Palatino, Johanne & Jacobo Wayvodis nostris Transylvaniensibus, Comite Simone de Rozgon Judice Curie nostre, Comite Karolo de Corbauia Dalmacie et Croacie predictorum et Johanne de Maroth Machoviensi Banis; tocius Sclavonie Regni nostri et Zewriniensi Banatuum honoribus vacantibus. Nicolao de Zeech Tavarnicorum, Symone filio condam Konye Bani Janitorum, Johanne Groff Comite de dicta Corbauia Dapiferorum, Johanne filio Gregorij de Alsaan Pincernarum, Petro Cheh Agazonum nostrorum Magistris et Georgio Groff de Bozen Comite Posoniensi, alijsque quam pluribus regni nostri Comitatus tenentibus et honores.

Matica na pergameni pisana čuva se u zem. zagr. pismohrani, medju novouredjenimi pismi, u svezku 1597. Br. 4.

---

15. Kal. Decmbris. 1251.
10. Kal. May 1418.

XIV.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum Rex semper Augustus ac Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque Rex. Marchio Brandenburgensis nec non Bohemie et Lucenburgensis heres. Omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presencium noticiam habituris. Salutem in omnium Saluatore. Ordo suadet equitatis et ad apicem pertinet Regie Maiestatis, ut ea que rite processerunt, illibata conseruentur, et que a fidelibus iuste petuntur ad exaudicionis (?) graciam admittantur. Proinde ad vniuersorum tam presencium quam futurorum noticiam harum serie volumus peruenire. Quod fideles nostri Woyn et Gregorius filius Nicolai de Kenegynch, superstites seu heredes, uti asseuerunt, condam magistri Erne olim Comitis Worostiensis, ipsius ac Nicolai et Stephani filiorum Pauli nec non Ambrosii filii Gregorii fratrum suorum de eadem Kenegynch personis, nostrum adeuntes conspectum, exhibuerunt nobis quasdam

litteras Priuilegiales olim Excellentissimi principis Domini Bele Regis Hungarie predecessoris nostri felicis reminiscencie, suo maiori dupplici authentico sigillo in pendenti comunitas, super sua donacione et statucione, quarumdam quatuor villarum Sclauonicalium, in comitatu Vorostiensi sub certis metis inferius in tenore earundem litterarum lucidius expressis habitarum, pro prefato condam Magistro Erne olim Comite Worostiensi ac suis heredibus heredumque suorum sobolibus vniuersis rite factis confectas, tenoris subsequentis. Supplicantes exinde idem Woyn et Gregorius suis et nominibus quibus supra, nostro culmini humiliter et deuote, vt easdem litteras ratas, gratas et acceptas habendo, nostrisque litteris similiter Priuilegialibus verbotenus inseri faciendo, pro eisdem Woyn, Gregorio, Nicolao, Stephano & Ambrosio eorumque heredibus et posteritatibus vniuersis innouantes perpetuo ualituras dignaremur confirmare. Quarum tenor talis est: Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque Rex. Omnibus Christi fidelibus presentes litteras inspecturis, Salutem in omnium Saluatore. Prouida Regie serenitatis circumspeccio diligenti consideracione debet metiri merita singulorum, et singulis quibuscumque pro meritis respondere. Proinde ad vniuersorum noticiam tam presencium quam posterorum harum serie volumus peruenire. Quod dilectus et fidelis noster Magister Erne Comes Worostiensis, cum barbara gens Tartarorum insultu bellico Regnum nostrum adiit et inuasit, preclaris fidelitatis insigniis coram nostre Maiestatis oculis tam commendabiliter enituit, vt cum inualescente aduersitate defectum Equorum habere nos contingisset, ipse viuere postponens, et vitam nostram morte sua redimere desiderans, Equum quem pro saluanda persona sua habebat, pro saluacione persone nostre nobis obtulit equitandum. Ipse vero cum eisdem, qui nos insequebantur, prelium certaminis iniens, post plures punctus lancearum et ictus sagittarum, ac recepcionem vulnerum, inimicorum insultibus viriliter resistendo, de medio hostium deo propicio se vix potuit liberare. Ad hec cum ante faciem Tartarorum eodem tempore ad maritimam deuenissemus, Idem diuersis fortune casibus ad mandatum nostrum se exponens, eo tempore, cum discrimina viarum et insidie hostium securos meatus non permitterent, ipse solus ibat ad speculandum descensum Tartarorum, et rumores quos ibidem percipiebat, nobis fideliter referebat, in omnibus eciam aduersitatibus nostris, que tunc pro tempore imminebant, iugi seruicio atque fideli nobis continue assistebat, preterea idem eciam in conflictu belli, quem comisimus contra ducem Austrie et eundem diuina opitulante gracia neci tradidimus dimicando, tanta fidelitatis seruicia et retribucione condigna coram nobis et omnibus Baronibus ac nobilibus Regni nostri principaliter exhibuit preliando, quod quendam militem probum et insignem de Teuthonia cum propria lancea deuicit, et ita plenum de eodem obtiunît triumphum, quod caput eiusdem amputauit et nostro conspectui ac Baronum nostrorum per suum militem destinauit. Item cum quadam vice exercitum no-

strum contra Austriam duximus destinandum, dictus fidelis noster semper aspirans ad incrementum glorie regie Maiestasis et honorem, quemdam bonum militem et famosum de Imperg, Capitaneum illius Regionis, Prencel nomine nuncupatum, qui cum exercitu suo de dicto Castro Imperg prodiuerat in campum, ipse prior ante omnes impetum faciens in eundem hasta de dextrano suo potenter deiecit in terram, et dextranum suum lancea transfixum ibidem interemit. Quo peracto exercitus dicti Prewcel teritus et confusus terga dedit; et multis ex his peremptis, alii fuge presidio in dictum castrum vix se recipere potuerunt. Nos igitur ad tam preclare fidelitatis et seruiciorum ipsius exhibicionem, licet non condigna remuneracione, grato tamen assensu et gracie nostre beneplacito occurentes, et pro tanto, quod ipsius honorem Magistratum videlicet nostrorum Agazonum Comitatu cui nunc preest commutauimus, quatuor villas sclavonicas comitisse Vorostiensis in eodem sitas Comitatu, ipsi Magistro Erne et suis heredibus heredumque successoribus Jure perpetuo duximus conferendas, et eundem in corporalem possessionem dictarum villarum per fidelem nostrum Thomam Comitem de Herusnev fecimus introduci, et eodem referente sicut didicimus, mete terre dictarum villarum hoc ordine distinguuntur. Prima terre ipsius meta incipit a parte orientali super fluuium nomine Bliznapotoka, vbi iuxta terram filii Selk vadit ad superiorem partem eiusdem fluuij et supra eundem fluuium tendens vadit ad terram decani Zagrabiensis. Inde venit ad terram filij Sarcas et iuxta terram filij Sarcas venit ad fluuium qui dicitur Gallabichpotoka, vbi venit ad terram filii Berk et inde idem fluuius qui Gallabichpotoka dicitur ducit ad fluuium Pituiche, et ibi aliquantulum transit fluuium Pituiche et venit ad terram Episcopi Zagrabiensis. Inde venit ad terram populorum de Worostin deinde venit ad terram Welchek et ibi cadit iterum in fluuium Pituiche, et inde tendens ad inferiorem partem ipsius fluuii Pituiche, reuertitur ad prioiem fluuium nomine Bliznapotoka, et ibi mete ipsius terminantur. Vt autem hec nostra Regia donacio robur debitum obtineat in perpetuum, nec aliquo successu temporum queat retractari vel in irritum reuocari, ad eius stabilitatem presentes eidem concessimus litteras dnpplicis sigilli nostri numinime roboratas. Datum ab incarnacione Domini Millesimo ducentesimo quinpuagesimo primo, decima quinta Kalendas Decembris. Regni autam nostri anno sexto decimo. Nos igitur humilimis et deuotis prefatorum Woyn et Gregorii supplicacionibus antefatis nostre per ipsos suis et nominibus quibus supra subiectiue oblatis Maiestati, Regia pietate exauditis et clementer admissis, prefatas litteras annotati condam Domini Bele regis priuilegiales, non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua eorum parte uiciatas, sed omni prorsus suspicionis vicio destitutas, imo mere et sincere veritatis integritate perpollentes, presentibusque de verbo ad verbum sine diminucione et augmento aliquali insertas, quo ad omnes ipsarum continencias, clausulas et articulos acceptamus, approbamus et ratificamus. Eas nihilominus requirentibus prefatorum Woyn, Gregorii, Nicolai, Stephani et Ambrosii fidelitatibus et fidelium seruiciorum gratuitis meritis et sinceris complacenciis

per ipsos nobis et sacro nostro Regio diademati iuxta eorum possibilitatem sub diuersitate locorum et temporum cum sumpma fidelitatis constantia laudabiliter exhibitis et impensis, simul cum donacione et statucione possessionariis premissis, aliisque omnibus et singulis superius in tenore dictarum litterarum lucidius explicatis et contentis, mera auctoritate Regia et potestatis plenitudine, ac exacta sciencia nostre Maiestatis, consensuque et beneplacita voluntate serenissime principis Domine Barbare Regine Consortis nostre carissime, Prelatorum eciam et Baronum nostrorum consilio prematuro, ac uniformi eorundem decreto, pro annotatis Woyn, Gregorio, Nicolao, Stephano et Ambrosio ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis, innouantes perpetuo valituras confirmamus presentis scripti nostri patrocinio mediante. Saluis Juribus alienis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras nostras priuilegiales pendentis et authentici sigilli nostri noui, dupplicis videlicet, quo vt Rex Hungarie vtimur, munimine roboratas. Datum per manus Reuerendi in Christo Patris Domini Eberhardi Episcopi Zagrabiensis, Auleque nostre Maiestatis sumpmi Cancellarii, fidelis nostri grate dilecti. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo decimo octauo. Decimo Kalendas mensis May, Regnorum autem nostrorum anno Hungarie Trigesimo secundo. Romanorum vero octauo. Venerabilibus in Christo patribus dominis Johanne Strigoniensi, Andrea Colocensi, Duimo Spalatensi, et Andrea Ragusiensi Archiepiscopis. Jadriensi vacante, eodem Domino Eberhardo Zagrabiensi, Andrea Varadiensi, Stephano Transylvaniensi, Stiborio Agriensi, Johanne Quinqueecclesiensi, Benedicto Bosnensi, Clemente Jauriensi, Petro Electo Vesprimiensi fratribus, Philippo Vaciensi, Dosa Chanadiensi, Hinkone Nitriensi et Thoma Senniensi Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Syrmiensi, Traguriensi, Scardonensi. Tinniensi, Sibinicensi, Nonensi, Makarensi, Fharensi et Corbauiensi sedibus vacantibus; nec non Magnificis viris Nicolao de Gara Regni nostri Hungarie predicti Palatino, altero Nicolao de Chaak Wayvoda nostro Transyluaniensi, Comite Petro de Peren Judice Curie nostre, Johanne de Medue Dalmacie et Croacie Regnorum nostrorum predictorum, Emerico de Wilak Machouiensi, Dauid Lazk de Zantho tocius Regni Sclauonie Banis, honore Banatus Zewriniensis vacante, Johanne de Bubek de Pelsowcz Tauarnicorum, Johanne Groff de Corbauia Dapiferorum, Johanne filio Gregorii de Alsan Pincernarum nostrorum Magistris. Janitorum et Agazonum magistratuum nostrorum honoribus vacantibus, et Caplerio (?) Comite Posoniensi, aliisque quam pluribus Regni nostri Comitatus tenentibus et honores. (Pečat razdrobljena na skuro cervenoj svili viseća.)

Iz pismohrani varoša Varašdinskoga. Pisana je povelja ova na velikoj finoj pergameni, a čuva se u svezku pervom pod brojem trećim

---

1258—1417.

XV.

Nos Nicolaus de Gara regni Hungarie Palatinus et Iudex Comanorum. Memorie commendamus, quod Magister Stephanus filius Stephani Bani filij Philpus de Korogh, ad nostram presenciam veniendo, in sua, item Magistrorum Philpus et Nicolai fratrum suorum personis exhibuit nobis quasdam litteras priuilegiales domini Stephani olim regis Hungarie filij Bele Regis quarti, tenoris subsequentis, petens nos nominibus quorum supra, vt tenores earundem litterarum dicti Stephani Regis in litteras nostras suo modo inserri et conscribi faciendo, eis dare dignaremur, quarum series verbalis Is est: Stephanus dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque Rex. Vniversis Christi fidelibus presentes litteras intuentibus salutem in vero salutis largitore. Regalis sublimitatis immensitas ad omnes fideles perspicua, eo in se pocius recipit incrementum, quo Justis pentencium desiderijs regio occurrit cum favore. Proinde ad vniuersorum noticiam harum serie uolumus peruenire: Quod Comes Ladislaus, Phillippus et Gregorius Magistri filij Comitis Cleti, fideles nostri, ad nostram accendentes presenciam exhibuerunt nobis priuilegium Bele regis Hungarie inclite recordacionis patris nostri Karissimi, super collacione terrarum Castri nostri de Walko, Koos, Dombro et Kentchapa vocati confectum. Petentes nos cum instancia vt Idem priuilegium patris nostri non rasum, non cancellatum, nec in aliqua sui parte viciatum, dignaremur nostrorum priuilegiorum patrocinijs confirmare. Cuius quidem priuilegij tenor talis est: Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanieque Rex. Omnibus Christi fidelibus presentes litteras inspecturis salutem in eo, qui regibus dat salutem. Vt regalis sublimitatis immensitas manum munificam porrigat ad sudoriferos famulatus subditorum, equitas suadet, racio postulat, Ius requirit, presertim cum id inconcussum quippe permaneat, atque firmum, quod regio fuerit patrocinio communitum. Proinde ad vniversorum noticiam tenore presencium uolumus pervenire, quod cum Ladislaus, Philippus et Gregorius filij Comitis Cleti fideles nostri, in primeuis adolescencie eorum temporibus gratum semper, et acceptum, indefesse fidelitatum studio, nostro semper lateri adherendo exhibuissent famulatum, propter quod nostre corone regie meruerunt multipliciter complacere, & licet tediosum esset per singula enarrare, quod tamen de servicijs eorundem memoriter habentes, ad informacionem presencium et memoriam futurorum presentibus iussimus annotari. Quod cum ferocitas et inestimabilis multitudo Tartarice gentis nostrum regnum inuasiset et nos cum quibusdam regni nostri nobilibus ad partes Maritimas pro habendo remedio et querendo subsidio peruecti fuissemus, iidem Ladislaus, Phillippus & Grego-

rius, deuote fidelitatum famulatus Ibidem laudabiliter impenderunt. Et licet a regia munificencia minima videantur, que ad presens agimus, respectu eorum que facere intendimus et merentur, quasdam terras castri nostri de Walko, Koos videlicet cum suis pertinencijs, Dombro et Kendchapa wocatas, cum omnibus vtilitatibus et pertinencijs suis in eodem comitatu existentes sub hijsdem metis & terminis, quibus eedem terre ad predictum Castrum nostrum dinoscebantur pertinere et limitate fuerant ac possesse, eisdem Ladislao, Philippo & Gregorio & per eos suis heredibus, heredumque suorum in posterum successoribus dedimus, donauimus & contulimus, Jure perpetuo & irreuocabiliter pacifice possidendas, a Jurisdiccione & potestate Ipsius Castri per omnia eximendo. Vt igitur huius nostre collacionis seu donacionis series robor obtineat perpetue firmitatis, nec vllo unquam tempore possit per quempiam in irritum reuocari, presentes concessimus litteras sigilli nostri dupplicis munimine roboratas. Datum per manus Magistri Smaragdi Albensis Ecclesie prepositi, Aule nostre vicecancellarii, electi Ecclesie Collocensis, dilecti et fidelis nostri. Anno Domini Millesimo ducentesimo quinquagesimo octauo. Octauo Idus Augusti. Regni autem nostri anno vicesimo tercio. Nos itaque iustis et legitimis peticionibus Ipsorum Comitis Ladislai, Philippi & Gregorii inclinati regio cum fauore, dictum priuilegium eiusdem carissimi patris nostri, in nulla sui parte viciatum, nostrorum priuilegiorum patrocinio duximus confirmandum. Datum per manus Magistri Benedicti Orodiensis ecclesie prepositi, Aule nostre Vicecancellarii dilecti & fidelis nostri. Anno Domini Millesimo ducentesimo septuagesimo. Regni autem nostri anno primo. Vnde nos peticionibus annotati Magistri Stephani nominibus quibus supra inclinati, tenores Ipsarum litterarum antedicti domini Stephani Regis de verbo ad verbum presentibus litteris nostris patentibus suo modo insertos, eidem Magistro Stephano dictisque fratribus suis duximus concedendos. Datum Bude secundo die diej Cinerum. Anno Domini Millesimo quadringentesimo decimo septimo.

Matica na pargameni pisana, čuva se u zem. zagr. pismohrani, medju novouredjenimi pismi, sv. 442. Br. 31.

Nonas Octobris. 1264.

XVI.

Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Coruacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieqe Rex. Omnibus Christi fidelibus presenss scriptum intuentibus, salutem in eo a quo Triumphi largiuntur gloriosi: Qui in se

credentibus tocius orbis regibus Marchionibusque et potestatibus, prebuit feliciter regnare et dominari. Regie excelse sublimitati ex innata sibi liberalitate conuenit, omnium nacionum pariter et linguarum gentes, sibi semper subiectiue adherentes, de eorum multitudine gratulari, et eosdem taliter prouidere, vt vninersi amplius viuentes et superuenientes, eorum felici exemplo immitando, ad summe fidelitatis opera exercenda, arccius frequenciusque immitentur et eosdem audacius animent ad similia exhibenda; illis quoque, quos pro suis honoribus commodisque et prosperis profectibus fama celebris feruencioribus detestatur studiis desudasse, digno meritoque dexteram sue munificencie affluencius elargiri, et ea, que ex voto sincere benignitatis fauorabiliter conceduntur et donantur, ius appetit, ordo expostulat, racioque iusta exquirit, vt suarum lucidarum litterarum serie debeant exordiri, ne lapsu temporis calamitate exurgente, ex hinc incommoda irritentur, oculis graciosis intueri et ad memoriam posterorum extremitatum perpetuam, litterarum patrocinio debeant commendari. Proinde ad vniuersorum tam presencium quam futurorum noticiam harum serie uolumus peruenire: quod cum humani generis sordidis sceleribus preualentibus, multitudo inestimabilis rabide gentis Thartarice, ex affluenti indignacione trium machinarum Domini Plasmatoris nostri, per climata tocius Regni nostri perfusa, seuerrime vlciscendo fuisset, et nos una cum fidis Primatibus et egregiis nobilibus nostris extra monarchiam nostram, vsque ad littora pontus acrissime persequendo, in quandam maritimam insulam Vegle contiguam, repellendo coercugisset, de qua eciam vi extrahere satagentes, per uaria naufragia et deriuatiua ingenia beluina, in nos et exercitum nostrum irruere, et caput nostrum Regium truncari, aut nos in miserabile iugum paganissimum traducere conassset, vbi in quodam turbinoso inuasionis afflictu, nobis hinc inde trepide dilatando, imminente euentu, perpetuo Diuino anathemati dato, circumqnaque multitudine pugnatorum gencium ipsorum Tartarorum obsessi, in vniuersis mdj. (huiusmodi?) tam nouis insultibus, asperrimis iaculis, crudelium verberum ictibus, afficiendis gladiis feriunt turmas nostras, sagittas lanceasque suas inebriant sanguine occisorum, vndique vt muro obstructi, aut pisces in gustro comprehensi, incommodissimis verberibus strictissime afflicti, vt nec antea procedere, et nec fuge locum habere poteramus, vbi inter nostros et ipsos Tartaros seruato interuallo, nostrorum funera, plusquam vltimum capitis nostri exterminium, more Rachelis, iugulo alta ad Dominum intensius suspiria fundebamus, Kyrie eleyson et protector noster aspice Deus! gementes exclamabamus, vitam nostram et nostrorum summo desiderio a mortis impetu arccius euitare cogebamus; iam elisi et preceps precipiti, terribilem necem in momento expectabamus. Pater tandem ineffabilium misericordiarum et dominus pie consolacionis, in quo spes est omnium fidelium, oppitulando sue dextere virtutem porrigere dignatus est, e excelsi angulo suo iube dicente et quasi de nube olimphi a Paraclito missi, tres indoli vires iuuenes, Krez videlicet, Cupissa, nec non Raak vocati, de Sirimio oriundi, vt fortes atlete, cum triginta octo fortissimis pugnatoribus fratribus et consaguineis suis, fulcitis op-

timo militari apparatu, a nobis non postulati, nec stipendiarii salario appreciati, sed tanquam fidelissimi Christicole, in nostram Regiam fiduciam, illico nostro lateri adherentes, ad gratissimum votum nostrum Regium, contra asperrima agmina et pugna dictorum Tartarorum, militari brachio viriliter se contulerunt pugnaturos, caput nostrum Regium, prius quam sua propria, fideliter eliberando; hinc inde per acies et propagulas, cum eorum caterua ipsos Tartaros in ore ensium feritando, vbi acies forciorum pugnatorum persenserunt, illac se feruencius contulerunt pugnaturi. Banderium nostrum Regium, in giro fidelium nostrorum aulicorum trepide tenencium, ad honorem et perpetuum incrementum nostrum Regium et tocius Regni nostri feliciter reseruando. Interea vnum mirabilem artificem, pre omnibus forciorem et acriorem secacem, diligenti habito clanculo, predictus Krez, tenso suo arcu, sua accutissima sagitta, simul ambos suos effixit oculos, et coram oculis nostris Regiis viuum in carinam proiecit maris. Rursus in alios secaces et pugnatores audacius insultando, et eosdem illac et istac, vt iumenta in ore gladiorum, subtus pedes eorum in terram calcando, et vt aucas in piscinam, per littora pontus transpassim trucidando, illico volente altissimo, qui solus cuncta preordinat, resumptis viribus, ad refulciendum et corroborandum animum nostrum Regium, cum vniuersis Primatibus et aliis gentibus nostris, acrius in opem et nostre persone in salubriorem remedium, iterum in ipsos Tartaros asperrime vt imbres pluuiarum irruendo, et eosdem translacius, vt flamen exordio voraginis, trans litus et vltra, vsque fluuium Kerka et ad Brescha *) transparsius sunt transfugati, et nos exinde ad salubriorem processimus remedium, vota nostra altissimo in eternum aspirando; vbi annotati fideles nostri Krez, Cupissa et Raak, reuerissime, tanta nobis et Regno nostro et sacre nostre corone fidelissima exhibuerunt exequia, quantum caput nostrum Regium preualebat. Que licet pre tedio legencium misimus silencio, sed quantum tocius Christiane Religionis vna valuit Zona, pro quibus nedum latam vel largam terram, sed dignum dicere, vnam partem vnius Comitatus, vel honoris nostri Regii in Regno nostro, a nostra perpetue mererentur obtinere maiestate; nam et ipsi Krez, Cupissa et Raak, in huiusmodi ipsorum agilibus certaminibus et preliis, non parua ad capita et humeros eorum letalia tulerunt wlnera, et viginti quinque fratres et proximos eorum vita miserunt exutos. Nichilominus tamen, vt in aliqua parte suorum fidelissimorum obsequiorum et sanguinis effusione, ac fratrum et proximorum suorum nece miserrima, nec non expensarum plurima onerositate, a nostra Maiestate benigne se agnoscant remunerati, hanc eisdem Krez, Cupissa et Raak prebuimus graciam et libertatem, vt a modo in eternum, illibati Nobiles et veri aulices Regales censeantur, et cuncta militaria preludia ante conspectum nostrum Regium et alias vbiuis facere valeant et possint. Quocirca quas-

*) U Rudolfovom prepisu: „Brezcza“

dam spaciosas terras nostras Regales, vnam videlicet contiguam terre monasterii sanctissime et intacte Dei Genitricis Marie in Topolzka, aliam in contiguitate terre generacionis Salach, reliquam in contiguitate terre generacionis de Resnyk *) vocatas, omnes in Comitatu Zagrabiensi sitas et habitas, per venerabilem virum Magistrum Farkasium Ecclesie Albensis Prepositum, Aule nostre Cancellarium, fidelem et dilectum nostrum, a nostra Maiestate specialiter ad hoc deputatum, reambulatas et separatim ab aliis possessionatis hominibus metaliter distinctas et segregatas, et vnam quamquam in suum girum confertas, ac omnibus commetaneis et conuicinis earundem terrarum, palam et publice, ac lucide et manifeste denunciatas et designatas, cum omnibus ipsarum terrarum vtilitatibus et pertinenciis integris, ac fructuositatibus vniuersis, quouis nomine et vocabulo censitis et designatis, prenominatis fidelibus nostris Krez, Cupissa et Raak, de predicto Sirimio **) et eorum heredibus heredumque successoribus et posteritatibus vniuersis, de consilio et beneplacita voluntate Prelatorum et Baronum ac Procerum Regni nostri vniuersorum prematuro, dedimus, donauimus et contulimus, imo damus, donamus et perhenniter conferrimus et hys scriptis nostris eisdem tenendas, gaudendas et possidendas perpetue et irreuocabiliter, patrocinio mediante confirmamus. Exinde quoque vniuersos successores nostros, felices Reges Hungarie, in Christo Rege sempiterno deuotissime obsecramus: vt hec nostra liberalis donacio et perhennalis confirmacio, prenominatis fidelibus nostris Krez, Cupissa et Raak, ac eorum cunctis posteritatibus, perpetue indemniter et illesa, ac in omnibus, suo modo, obseruata valeant perdurare. Ita etenim ac eo modo seruicia eorundem Krez, Cupissa et Raak, ac eorum cunctorum posteritatum, de predictis terris nobis et nostris successoribus Regibus Hungarie perpetue vigeant, et per eosdem in eternum administrari debeant et teneantur; vt dum et quando generalis ac communis Regni exercitus, ad confinia eiusdem Regni, aut alias contra partes et emulos proteruos, pro defensione proclamatus fuerit, et nos aut ceteri successores nostri Reges propria accederimus vel accederint persona, extunc prenarrati Nobiles nostri Krez, Cupissa et Raak, aut eorum posteritates, dum per Banum aut Capitaneos vel Belliductores Regios admoniti fuerint, semper tribus equitibus faretrariis, in eorum propriis sumptibus, ad quindecim dies, sub Banderium Regium parere parati sint et teneantur; transactis vero ipsis quindecim diebus, semper in nostro aut ceterorum Regum vsuali stipendiali salario et sumptibus, quo eisdem nos aut ceteri Reges, aut Bani vel Capitanei aut Regii Belliductores, demandauerint, accedere et dummodo talis exercitus ad propria rediuerit, famulari debebunt et tenebuntur. Decimas autem eorum, dum predictas terras ipsorum gentibus apopulauerint, ex tunc ipsi et Jobagiones ipsorum decimas in prouincia monasterii sanctissime Dei genitricis Virginis Marie in Thopolzka vsuales et consuetas,

---

*) U prepisu kralja Rudolfa: „Dresnik".
**) U prepisu kralja Rudolfa: „Sirmio".

tempore suo soluere et administrare teneantur. Judicia quoque et vniuersas causas eorum iusticiarias, semper in sede Comitatus Zagrabiensis, ad instar aliorum Nobilium eiusdem sedis prosequi, actitare et actitatas obseruare teneantur. Alias enim vniuersas et quaslibet causas iusticiarias Jobagionum ipsorum, que in eorum territoriis et inter eosdem Jobagiones ipsorum quomodocumque continguntur, homicidia, violencie, furticinia et alia queuis secularia vicia, omnes annotati nobiles Krez, Cupissa et Raak, ac eorum posteritates, in eorum sede, quacunque feria ebdomadali, per eosdem legitime prefixa, iudicare, et vniuersos maleficos rusticos, iuxta eorum excessus punire, et quecunque birsagia, ad maius tres marcas, et penam pacis, centum denarios vsuales, medietatem prefati Nobiles, aliam medietatem iudices ipsorum, per eosdem legitime pro tempore constituti, tollere et per se rumpere valeant atque possint. In cuius donacionis et perhennalis confirmacionis memoriam firmitatemque perpetuam, concessimus has litteras nostras priuilegiales, dupplicis sigilli nostri in appensione munimine roboratas. Datum per manus venerabilis viri magistri Farkasii, Albensis Ecclesie prepositi, Cancellarii nostre Maiestatis dilecti et fidelis nostri. Anno Incarnacionis Dominice Millesimo ducentesimo sexagesimo quarto. Nonas Octobris. Regni autem nostri vigesimo sexto.

Ova listina prepisana je po meni iz vjerodostojnoga prepisa, izdanog po kralju Ludoviku I. g. 1364. i po kaptolu časmenskom g. 1548. Prepis taj nalazi se u pismohrani obćine Draganičke. Tu ima i vjerodostojnih prepisah iste listine od Vladislava IV. g. 1499. Ludovika II. g. 1519. Ferdinanda I. g. 1548. Maksimiliana II. g. 1571. i Rudolfa II. g. 1583. Istu listinu priobćio sam i u mom djelu „Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae P. I. p. 74,“ ali budući da sam ju tada prepisao iz dvajuh nevjerodostojnih prepisah, to ima u listini rečene moje knjige mnogo pogriešakah i pomanjkanjah, koje sam ovdje sve izpravio i popunio.

XVII.

Kad je ovo djelo jur dotiskano bilo, dobio sam, dobrotom g. Dra. E. H. Koste iz Ljublane, dole stavljeni izvadak iz kratkog rukopisnog ljetopisa Ivana Tomašića malobratjanina, pisana u drugoj polovici 16. vieka, što se sada čuva u knjižnici principah Auerspergah u Ljubljani. Za podkriepiti ono, što sam u samom djelu str. 46. naveo iz toga ljetopisa polag Valvazora, stavljam ovaj izvadak i izvorne rieči Tomašića ovamo, koje ovako glase:

„Tempore predicti Regis Bele, anno domini 1241. Tartari cum quinque centenis millibus armatorum regnum ungaricum inuaserunt, contra quos Bela

rex cum exercitu occurit juxta flumen Saue, prelians vincitur, et pene omne robur regni deletur, et Bela rex fugit ad regnum Coruatie prope bihacz sub Petar Gozhd. Deinde castrametatus est ad mare adriaticum in Comitatu Begle; manserunt autem Tartari in hoc regno tribus annis; is Bela rex assumpto pontifice, a rege francorum, ispania, uenetis et a rodianis auxilium implorans. His autem temporibus Begle erant ciues nobiles romani Bartholomeus et Federicus fratres uterini de Frangepanibus, regi projecto decies centena millia, aurum et argentum, congregato exercitu copioso ualde, et castrametati sunt iuxta castrum gelen, uulgo Grobnich, eius in campo, ubi nunc castrum Grobnich uiget, Tartaros persecuti sunt, et millibus dato prelio, fuerunt ibi, Bartholomeus de Fragepanibus coruit, ex Tartaris LCv. millia mortui sunt, ex rege Belo, XL millia corruerunt, et sic prelians vincitur, et Federicus de Frangepanibus regem Belam in Budensi sedia collocauit: Tunc rex donauit magnam partem Dalmatiae, Segnae, Modrusiae, Comitatusque Uegae perpetue, et aliaque plura, cuius progenies adhuc uigent, quos deus seruet longum per euum, et Frangispanes dicuntur prisca lingua groffi: Idem rex Bela multos ex Crouatia nobiles fecit et priuilegiauit propter fidelitatem eorum et victoriam: Obiit autem anno domini 1270. feria sexta, in die inuentionis sanctae crucis, in Budensi insula et sepultus Strigonij in ecclesia beatae Mariae virginis, per eum fundatae, apud fratres minores sumptuoso et florido opere, ibi etiam (?) quiescit consors eiusdem, Maria regina filia Grecorum imperatoris, cum duce Bela filio suo."

Pogrieške.

Str. 18. u opazci 46. miesto pod brojem XI. ima biti XII.
" " " 49. " " " XII. i XIII. ima biti XIII. i XIV.
" 54. " 172. " suceptus, ima stojati susceptus
" 58. " 190. " oprostiše. " " oprosiše
" 59. " 199. " pod brojem XII. ima biti XI.
" 76. quae Princibus miesto Principibus.